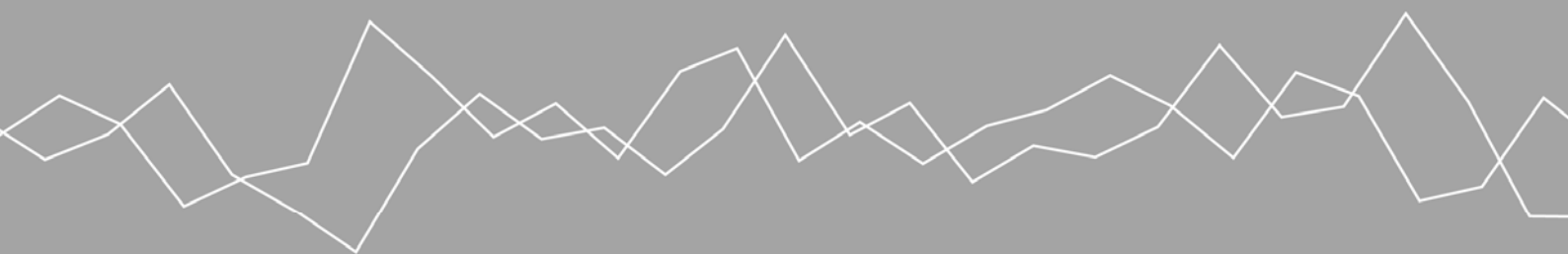

Evaluatie Wet verevening pensioenrechten bij scheiding

Amsterdam, juni 2007
In opdracht van het WODC

Evaluatie Wet verevening pensioenrechten bij scheiding

Lucy Kok
Justin van der Sluis
David Hollanders
Ivor Witte (Montae advies)

Met medewerking van
Louis Zonnenberg (Banning Advocaten)
Daan Zult (SEO Economisch Onderzoek)

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijke toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 969

ISBN 978-90-6733-394-8

Copyright © 2007 WODC. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
Summary	ix
1	Inleiding 1
1.1	Aanleiding 1
1.2	Onderzoeksvragen..... 1
1.3	Onderzoeksmethode..... 2
1.4	Leeswijzer..... 3
2	Theoretische achtergrond 5
2.1	Inleiding..... 5
2.2	Doel van het huwelijkscontract..... 5
2.3	Keuze standaardcontract..... 8
2.4	Conclusie..... 10
3	Ontwikkeling van de WVPS 11
3.1	Inleiding..... 11
3.2	Arrest Boon-Van Loon..... 11
3.3	Doel en uitwerking WVPS..... 12
3.3.1	Scheidingen waarop de WVPS van toepassing is..... 13
3.3.2	Pensioenen waarop de WVPS van toepassing is..... 14
3.3.3	Wijze verevenen..... 14
3.3.4	Relatie met huwelijksvermogensrecht..... 19
3.3.5	Relatie met alimentatie..... 19
3.3.6	Directeur-grootaandeelhouder 20
3.4	Conclusie..... 20
4	Ontwikkelingen na invoering van de WVPS 23
4.1	Ontwikkelingen in de taakverdeling tussen partners 23
4.1.1	Samenwonen, trouwen en scheiden 23
4.1.2	Verdeling betaalde arbeid 24
4.1.3	Verdeling onbetaalde arbeid 25
4.1.4	Financiële gevolgen van echtscheiding 26
4.1.5	Conclusie..... 27
4.2	Ontwikkelingen in de pensioensfeer 28
4.2.1	Beschikbare premieregelingen 28
4.2.2	Nabestaandenpensioen..... 28
4.2.3	Waardeoverdracht 31
4.2.4	Vrijwillige voorzieningen en vrijwillige voortzetting..... 32
4.2.5	Lijfrenten..... 32
4.3	Conclusie..... 32
5	De WVPS in de praktijk 35
5.1	Inleiding..... 35
5.2	Keuze voor verevening..... 35
5.3	Keuze vereveningsvorm 37
5.4	Kennis..... 41
5.5	Voorlichting..... 43
5.6	Communicatie 45

5.7	Kosten pensioenberekening.....	45
5.8	Verschillende rekenmethoden.....	46
5.9	Tweejaarstermijn.....	47
5.10	Conclusie.....	49
6	Meningen over redelijkheid en billijkheid.....	51
6.1	Inleiding.....	51
6.2	Beoordeling redelijkheid en billijkheid in de eigen situatie.....	51
6.3	Redelijkheid en billijkheid in verschillende omstandigheden.....	53
6.3.1	Taakverdeling tijdens het huwelijk.....	55
6.3.2	Mogelijkheid pensioen op te bouwen na de scheiding.....	56
6.3.3	Relatie met ander vermogen en het huwelijksvermogensrecht.....	57
6.3.4	Directeur-grootaandeelhouder.....	58
6.4	Conclusie.....	58
7	Knelpunten en potentiële oplossingen.....	61
7.1	Inleiding.....	61
7.2	Knelpunten.....	61
7.3	Potentiële oplossingen voor de knelpunten.....	62
7.4	Conclusie.....	66
8	Conclusie.....	69
	Literatuur.....	73
	Lijst met afkortingen.....	79
Bijlage A	Begeleidingscommissie.....	81
Bijlage B	Geïnterviewden en deelnemers expertmeeting.....	83
Bijlage C	Enquête advocaten en notarissen.....	85
Bijlage D	Enquête ex-echtgenoten.....	87

Samenvatting

De Wet verevening pensioenrechten bij scheiding (WVPS) is op 1 mei 1995 in werking getreden. Volgens de WVPS hebben beide ex-partners recht op de helft van het ouderdomspensioen. Het gaat dan om het ouderdomspensioen dat tussen sluiting van het huwelijk of geregistreerd partnerschap en scheiding is opgebouwd. Beide ex-partners krijgen hun deel van het pensioen apart uitbetaald door de pensioenuitvoerder. De rechter hoeft hierover geen beslissing te nemen. In de wet wordt degene die pensioen heeft opgebouwd 'vereveningsplichtige' genoemd en degene die niet zelf pensioen heeft opgebouwd 'vereveningsgerechtigde'.

De belangrijkste vraag die we in dit onderzoek beantwoorden is of het doel van de wet bereikt is. Wat was indertijd de bedoeling van de wetgever? Voldeed en voldoet de wet aan die bedoeling? Een tweede vraag is of er nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen zijn die aanleiding geven tot aanpassing van de wet. Een derde vraag is hoe de wet in de praktijk uitpakt en of er praktische problemen spelen. De vierde vraag is welke oplossingsrichtingen er zijn voor de gesignaleerde knelpunten.

De onderzoeksvragen zijn beantwoord door middel van deskresearch, interviews met deskundigen, belangenorganisaties, advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders, een enquête onder ex-echtgenoten (respons 80%) en een enquête onder advocaten en notarissen (respons 28%). Tot slot heeft een expertmeeting plaatsgevonden waarin de gevonden resultaten getoetst zijn en is gesproken over mogelijke oplossingen voor knelpunten.

Achtergrond WVPS

De arbeidsdeling binnen een gezin kan de welvaart van beide partners vergroten. De partner die niet of minder participeert op de arbeidsmarkt (meestal de vrouw) heeft echter in geval van scheiding een nadelige positie ten opzichte van de partner die wel een volledige betaalde baan heeft gehad. Deze nadelige positie kan worden voorkomen door het vooraf sluiten van een contract: het huwelijkscontract. Daarin moet dan (1) worden vastgelegd dat het tijdens het huwelijk opgebouwde vermogen het resultaat is van de inspanning van beide partners en (2) rekening worden gehouden met het verlies van verdien capaciteit van de partner die niet of minder participeerde op de arbeidsmarkt. De taakverdeling tijdens het huwelijk heeft daardoor ook na het huwelijk nog gevolgen. Omdat ook het pensioen het resultaat is van de inspanning van beide partners is het redelijk dit te verdelen. Dit kan niet op dezelfde manier worden verdeeld als ander vermogen, omdat het niet vrij beschikbaar is.

Doel WVPS

De voornaamste reden van de WVPS was het verwezenlijken van de doelstelling van het arrest Boon/Van Loon van 27 november 1981. De doelstelling van het arrest Boon-Van Loon was verrekening van het pensioen na scheiding vanuit de gedachte dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners en de pensioenopbouw wordt gefinancierd uit de gemeenschap. Een tweede hoofddoel van de WVPS was om de uitvoerbaarheid van het arrest te bevorderen en de rechtspraak te ontlasten.

Om deze doelstellingen te verwezenlijken zijn in de WVPS de volgende keuzes gemaakt:

1. Gekozen is om alleen het ouderdomspensioen dat is opgebouwd tijdens de huwelijkse periode mee te nemen in de verevening. Dit spoort met de grondgedachte van het arrest Boon-Van Loon, dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners. Alleen het tijdens het huwelijk opgebouwde pensioen is immers het resultaat van de inspanning van beide echtgenoten.
2. Gekozen is om het nabestaandenpensioen niet in de verevening te betrekken. Anders dan het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdomspensioen is het nabestaandenpensioen niet bedoeld om te voorzien in de behoefte van beide echtgenoten. Het nabestaandenpensioen is bedoeld voor de langstlevende echtgenoot. Hiermee wordt het verlies aan verdien capaciteit van (meestal) de vrouw als gevolg van de taakverdeling tijdens het huwelijk gecompenseerd.
3. Gekozen is voor verevening als hoofdregel, waarbij een trekkingsrecht ontstaat op het pensioen van de ex-echtgenoot. Voordeel hiervan is de eenvoud in de uitvoering. Nadeel is de levenslange afhankelijkheid van de ex-echtgenoten. Partners kunnen ook kiezen voor conversie van het trekkingsrecht in een zelfstandig recht op pensioen. Voordeel hiervan is dat de financiële band tussen de ex-echtgenoten definitief verbroken wordt. Nadeel is dat er een contante waardeberekening moet worden uitgevoerd, waardoor de administratieve lasten van deze methode hoger zijn en de uitkomsten moeilijker te begrijpen voor de partners.
4. Gekozen is voor toepassing van pensioendeling ongeacht het huwelijksgoederenregime. Hiermee worden partners beschermd die niet in gemeenschap van goederen zijn getrouwd.
5. Gekozen is voor een procedure waarbij de verdeling niet getoetst hoeft te worden door de rechter. Als de wet niet voorafgaand aan het huwelijk of in het echtscheidingsconvenant is uitgesloten wordt de wet toegepast, onafhankelijk van de individuele omstandigheden. Voordeel hiervan is de grote rechtszekerheid voorafgaand aan het huwelijk (als de wet bekend is). Voordeel is ook de grotere doelmatigheid: de rechter hoeft er niet aan te pas te komen. Nadeel is dat de wet onredelijk en onbillijk kan uitpakken.

Ontwikkelingen na 1995

Gehuwde vrouwen zijn meer betaalde arbeid gaan verrichten, maar bouwen nog steeds minder pensioen op dan mannen. De behoefte aan pensioendeling is daardoor niet wezenlijk verminderd sinds 1995. Het aantal huwelijken en scheidingen is niet substantieel veranderd. Wel neemt het aantal flitscheidingen toe, waarbij het huwelijk eerst wordt omgezet in een geregistreerd partnerschap. Dat betekent dat vaker de scheidingsvoorwaarden niet worden getoetst door de rechter. Verder neemt het aantal ongehuwd samenwonenden toe. Bij ongehuwd samenwonenden is de taakverdeling tussen partners minder traditioneel. Daardoor hebben zij minder behoefte aan de financiële bescherming van het huwelijkcontract.

Ontwikkelingen binnen de pensioensfeer na de invoering van de WVPS zijn wel van invloed op de toepasbaarheid van de WVPS;

- de opkomst van de beschikbare premiereregeling;
- de opkomst van het nabestaandenpensioen op risicobasis;
- de mogelijkheid tot uitruil van het nabestaandenpensioen;
- de toename van waardeoverdrachten
- de gelijkstelling van het fiscale kader voor lijfrentes en pensioenen.

Al deze ontwikkelingen leiden in meer of mindere mate tot problemen bij toepassing van de WVPS. De beschikbare premiereregeling en de waardeoverdracht van pensioenen passen niet goed bij de systematiek van verevenen. Bij beschikbare premiereregelingen is het probleem dat er geen pensioenaanspraak vastligt die verdeeld kan worden. Bij waardeoverdracht is het probleem dat de vereveningsgerechtigde geen invloed heeft op de keuze voor waardeoverdracht, terwijl de waardeoverdracht wel consequenties heeft voor de te verdelen pensioenaanspraak. De opkomst van het nabestaandenpensioen op risicobasis betekent dat er voor de nabestaande geen kapitaal meer wordt opgebouwd. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde.

Werking van de WVPS

Bij ongeveer de helft van de echtscheidingen vindt pensioendeling plaats. In de meerderheid van de gevallen vonden de personen waar verevend is dit eerlijk, waarbij mannen verevening minder eerlijk vinden dan vrouwen. Bij degenen die pensioendeling oneerlijk vinden heeft dat vaak te maken met de oorzaak van de scheiding en met een nieuwe partner van de ex-echtgenoot. Mannen vinden het oneerlijk als zij een deel van hun pensioen moeten afstaan, terwijl de vrouw wilde scheiden en een nieuwe partner heeft. Ook wanneer de andere partner vermogen had wat niet verdeeld werd, terwijl het eigen pensioen wel verdeeld moest worden leidde tot een gevoel van onbillijkheid. Sommigen vinden pensioendeling sowieso niet eerlijk. Veel vereveningsplichtigen vinden het oneerlijk dat zij jaren na de scheiding nog een deel van hun pensioen moeten afstaan. In veel gevallen is het gevoel van oneerlijkheid vanuit het perspectief van de vereveningsplichtige begrijpelijk. Toch zijn er weinig situaties waarin de uitwerking van de wet echt onredelijk en onbillijk uitpakt, gegeven de doelstelling van de wet. Onze indruk op basis van de reacties van ex-echtgenoten is dat ook de verrassing over de verdeling een rol speelt bij het gevoel van oneerlijkheid. Mensen zijn vooraf niet geïnformeerd over de plicht tot pensioendelen en merken dat pas op het moment van scheiding. Een moment waarop de verhouding tussen de partners al verstoord is.

In het geval er geen pensioenverdeling plaatsvindt, is dit in bijna driekwart van de gevallen bewust en in ruim een kwart van de gevallen onbewust. In het eerste geval is er vaak geen behoefte aan het pensioen van de ander en in het laatste geval wist men vaak niet dat pensioenverdeling mogelijk was, denkt men te laat te zijn om aanspraak te maken op pensioenverdeling of heeft een ex-partner de verevening tegengewerkt. Hieruit blijkt dat scheidende partners onvoldoende geïnformeerd zijn over het bestaan en de werking van de WVPS. In de gevallen waar geen verevening heeft plaatsgevonden vindt 30% van de vrouwen dit oneerlijk. Dit komt overeen met het aantal waarbij niet is verevend omdat zij niet wisten dat dit mogelijk was. In die gevallen is het zeer waarschijnlijk dat de wet onterecht niet is toegepast. Het gaat om ongeveer 10% van het aantal scheidingen.

Standaard verevening, waarbij een trekkingsrecht ontstaat op het pensioen van de ex-echtgenoot, is veruit de meest populaire verdelingsvorm. Er zijn samengevat drie redenen voor de huidige voorkeur voor standaard verevening:

1. Onbekendheid/complexiteit met andere verdelingsmethoden dan standaard verevening
2. Conversie, waarbij het trekkingsrecht wordt omgezet in een zelfstandig recht op pensioen, wordt gezien als “nadelig voor de vereveningsplichtige”
3. Gebrek aan belangstelling van ex-echtgenoten/hoe eerder gescheiden hoe beter. De vaak als traag beoordeelde informatieverstrekking van pensioenuitvoerders is hier mede debet aan.

De eerste reden duidt op een gebrek aan informatie, niet alleen bij ex-echtgenoten maar ook bij advocaten en notarissen. Advocaten en notarissen vinden conversie complex en kunnen de uitkomsten van berekeningen van pensioenuitvoerders niet goed beoordelen. Dat conversie niet vaak wordt gekozen omdat dit nadelig is voor de vereveningsplichtige duidt op een gebrek aan overeenstemming over de berekeningsmethode bij conversie. Bij een actuair neutrale berekening van conversie krijgt de vereveningsplichtige een hoger ouderdomspensioen dan bij standaardverevening. Daarmee wordt de vereveningsplichtige gecompenseerd voor het feit dat bij conversie het pensioen niet meer kan toenemen als gevolg van het overlijden van de vereveningsgerechtigde. Pensioenuitvoerders zouden bij het berekenen van de hoogte van het pensioen bij conversie dus moeten corrigeren voor het overlijdensrisico van de vereveningsgerechtigde. De wet is echter niet helder in de berekeningswijze van conversie. Pensioenuitvoerders zijn wettelijk niet verplicht te corrigeren. Als zij dit niet doen dan is conversie inderdaad nadelig voor de vereveningsplichtige. Advocaten raden conversie daarom af. De derde reden die wordt gegeven is onder meer een gebrek aan belangstelling van de ex-echtgenoten. Deze reden staat gedeeltelijk los van het wel of niet correct functioneren van de WVPS maar heeft meer te maken met een algemeen gebrek aan besef van de waarde van een pensioen. Ook heeft het te maken met *“hoe eerder gescheiden hoe beter”*. Omdat vooral conversie een uitgebreidere berekening vergt dan de andere methoden kost de afhandeling meer tijd. De stoeve communicatie tussen pensioenuitvoerder en advocaat helpt ook niet. Snel willen scheiden staat een keuze voor conversie dan in de weg.

Conclusie: het doel van de wet is grotendeels bereikt

Het eerste doel van de WVPS was het verdelen van het pensioen na scheiding vanuit de gedachte dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners en de pensioenopbouw wordt gefinancierd uit de gemeenschap. Dit doel is grotendeels bereikt. In de helft van de scheidingen wordt het pensioen verdeeld. In de andere helft niet, maar dit is in driekwart van de gevallen een bewuste keus. In een kwart van de echtscheidingen waarbij niet verevend is, is dit een gevolg van gebrek aan kennis over de wet bij ex-echtgenoten. In deze gevallen is het doel van de wet niet bereikt.

Het tweede doel van de WVPS was het ontlasten van de rechtspraak. Dit doel is, per definitie, bereikt doordat de verdeling niet getoetst hoeft te worden door de rechter. De jurisprudentie over de wet is beperkt, wat aanduidt dat er niet vaak alsnog een beroep is gedaan op de rechter. Uit de enquête onder ex-echtgenoten blijkt niet dat de huidige procedure leidt tot onbillijke en onredelijke toepassing van de wet. Alleen wanneer de vereveningsplichtige het pensioen moet delen met de ander, terwijl de vereveningsgerechtigde andere vormen van vermogen heeft die bij huwelijkse voorwaarden zijn uitgesloten van verdeling, leidt toepassing van de wet tot onbillijke uitkomsten. Dit komt in de praktijk zeer zelden voor.

Knelpunten

We signaleren de volgende knelpunten:

1. Het gebrek aan kennis over de WVPS bij advocaten, notarissen en ex-echtgenoten. Echtparen zijn voorafgaand aan de scheiding niet op de hoogte van de plicht tot pensioendeling. De plicht tot pensioendeling komt voor de vereveningsplichtige daarom vaak als een onaangename verrassing. Ook gedurende de scheiding worden zij niet altijd

- geïnformeerd door advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders. Daardoor wordt pensioendeling in ongeveer 10% van de scheidingen onterecht niet toegepast.
2. De methodiek van verevenen zorgt voor levenslange afhankelijkheid tussen ex-echtgenoten. Daardoor wordt de toepassing van de wet vaak als onredelijk en onbillijk ervaren door de vereveningsplichtige. Bovendien past deze levenslange afhankelijkheid niet bij waardeoverdracht. De vereveningsgerechtigde heeft geen invloed op waardeoverdracht van het ouderdomspensioen naar een andere uitvoerder, terwijl waardeoverdracht wel consequenties heeft voor haar pensioenaanspraak.
 3. Het probleem van levenslange afhankelijkheid speelt nog sterker bij pensioen dat in eigen beheer wordt opgebouwd door de directeur-grootaandeelhouder. De vereveningsplichtige beheert dan zelf het pensioen dat bedoeld is voor de vereveningsgerechtigde.
 4. De rekenmethodiek bij conversie is niet vastgelegd en er bestaat geen overeenstemming over. Bij conversie leidt het overlijden van de vereveningsgerechtigde niet tot een toename van het ouderdomspensioen van de vereveningsplichtige. In ruil voor dit nadeel zou de vereveningsplichtige bij conversie een iets hoger ouderdomspensioen moeten overhouden dan bij verevening. In de praktijk gebeurt dit niet altijd, waardoor conversie nadelig is voor de vereveningsplichtige. Het is de vraag of de wetgever zich dit heeft gerealiseerd.
 5. De methodiek van verevenen past niet bij beschikbare premiereregelingen. Bij beschikbare premiereregelingen wordt immers geen aanspraak op een pensioenuitkering vastgelegd. De toe te passen methodiek bij beschikbare premiereregelingen is niet vastgelegd en er bestaat geen overeenstemming over.
 6. Veel pensioenregelingen kennen geen nabestaandenpensioen op opbouwbasis maar een nabestaandenpensioen op risicobasis. Dat betekent dat er voor de nabestaande geen kapitaal meer wordt opgebouwd. Op pensioendatum kunnen pensioengerechtigden alsnog kiezen voor inruil van een deel van het ouderdomspensioen voor een nabestaandenpensioen. Op de datum van scheiding is er dan echter geen nabestaandenpensioen gereserveerd dat buiten de verevening moet blijven. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde.
 7. De scheiding tussen pensioenvermogen en ander vermogen leidt soms tot onbillijke uitkomsten van de wet, als het andere vermogen is uitgesloten van verdeling via huwelijkse voorwaarden, terwijl het pensioen wel verdeeld wordt.

Oplossingsrichtingen

Om de knelpunten op te lossen kunnen verschillende wegen worden bewandeld. Een mogelijke weg is om binnen de WVPS de knelpunten op te lossen. Deze weg had de voorkeur van de experts die aanwezig waren bij de expertmeeting. Een andere weg is de WVPS af te schaffen en de knelpunten op te lossen binnen het huwelijksvermogensrecht.

Een oplossing van de knelpunten binnen de WVPS zou er als volgt uit kunnen zien:

1. Maak conversie de hoofdregel. Voordeel van conversie is dat de band tussen ex-echtgenoten definitief wordt verbroken (oplossing voor knelpunt 2 en 3). Ook past het beter bij beschikbare premiereregelingen (knelpunt 5). Voorwaarde is wel dat de rekenmethodiek duidelijk wordt voorgeschreven (knelpunt 4);
2. Als er geen sprake is van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis zet dan bij scheiding een deel van het ouderdomspensioen om in nabestaandenpensioen. Dat bedrag valt buiten de verevening en komt volledig toe aan de vereveningsgerechtigde. Hiermee wordt knelpunt 6 opgelost;

3. Breng oudedagslijfrenten onder de WVPS. Hiermee wordt knelpunt 7 gedeeltelijk opgelost.

Wanneer pensioendeling binnen het huwelijksvermogensrecht wordt gebracht moet er binnen het huwelijksvermogensrecht de mogelijkheid worden geschapen dat de contante waarde die wordt overgedragen naar de ex-partner wordt omgezet in een zelfstandig pensioenrecht. Het deel voor de vereveningsgerechtigde kan worden overgedragen naar haar eigen pensioenfonds of in het pensioenfonds van de ex-echtgenoot worden gelaten op een eigen polis. Deze oplossingsrichting lost de knelpunten 2, 3, 4, 5 en 7 op.

Via beide wegen wordt dus bijgedragen aan de oplossing van bovengenoemde knelpunten. De beide oplossingen verschillen in hun consequenties:

1. Verdeling pensioen vindt in de WVPS plaats over de *huwelijkse periode*. Binnen het huwelijksvermogensrecht is de regel momenteel dat verdeling bij een huwelijk in gemeenschap van goederen ook plaatsvindt van het vermogen dat voor het huwelijk is opgebouwd. Momenteel wordt gewerkt aan een wetsvoorstel waarbij ook bij een huwelijk in gemeenschap van goederen een deel van het voor het huwelijk opgebouwde vermogen niet wordt meegenomen in de boedelscheiding. Dit zou beter aansluiten bij de WVPS. Overigens moet hierbij de fundamentele vraag worden gesteld waarom pensioen zou afwijken van andere vormen van vermogen. De belangrijkste vormen van vermogen in gezinnen zijn het pensioen en het eigen huis. Waarom bij de ene vorm wel het in de voorhuwelijkse periode meegerekend en bij pensioen niet? Voor beide vormen van vermogen geldt dat alleen het vermogen opgebouwd tijdens het huwelijk het resultaat is van de gezamenlijke inspanning. Een uitzonderingsgrond zou kunnen zijn dat pensioenvermogen in veel grotere omvang voorafgaand aan het huwelijk wordt opgebouwd dan ander vermogen, zoals een eigen huis. Als er een goede reden voor is kan ook binnen het huwelijksvermogensrecht een uitzondering worden gemaakt voor pensioenvermogen, voor wat betreft het meerekenen van de voorhuwelijkse periode.
2. Het *nabestaandenpensioen* wordt binnen de WVPS niet meegenomen in de verevening. Het komt geheel toe aan de vereveningsgerechtigde. Ook het nabestaandenpensioen dat is opgebouwd over de voorhuwelijkse periode wordt aan de vereveningsgerechtigde toegekend. Omdat nu de mogelijkheid van uitruil van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen bestaat is het logischer het nabestaandenpensioen dat voor het huwelijk is opgebouwd bij de vereveningsplichtige te laten. Door de uitruilmogelijkheid is dit immers vergelijkbaar met ouderdomspensioen. Ook vanuit de gedachte dat het nabestaandenpensioen het verlies van verdien capaciteit compenseert dat de vereveningsgerechtigde tijdens het huwelijk heeft opgelopen is dit logischer. In de nieuwe Pensioenwet wordt bij de berekening van het bijzonder nabestaandenpensioen echter nog steeds de voorhuwelijkse periode meegerekend. Andersom lijkt het binnen de systematiek van de WVPS logisch van het pensioen dat tijdens het huwelijk is opgebouwd altijd een deel af te splitsen voor het nabestaandenpensioen, ook als daar niet expliciet voor gereserveerd is. Door de uitruilmogelijkheid van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen kan op het moment van pensionering een deel van het ouderdomspensioen worden ingeruild voor nabestaandenpensioen. Als dit pas op pensioendatum gebeurt dan loopt de vereveningsgerechtigde bij scheiding haar deel van het nabestaandenpensioen mis. Als gevolg van de uitruilmogelijkheid wordt in feite via de opbouw van het ouderdomspensioen ook gereserveerd voor het nabestaandenpensioen. Het is dan logischer om bij scheiding een deel van het ouderdomspensioen (dat tijdens het

huwelijk is opgebouwd) uit te ruilen voor nabestaandenpensioen en dit deel geheel bij de vereveningsgerechtigde te laten. Binnen het huwelijksvermogensrecht is afscheiding van het nabestaandenpensioen niet nodig. Zowel ouderdompensioen als nabestaandenpensioen worden dan verdeeld over beide echtgenoten. Het onderscheid tussen nabestaandenpensioen en ouderdompensioen vervalt dan. Dit past in feite beter bij de uitruilmogelijkheid van nabestaandenpensioen en ouderdompensioen. Het is wel nadelig voor de afhankelijke partner. Het nabestaandenpensioen kan worden gezien als een compensatie van het verlies aan verdien capaciteit tijdens het huwelijk als gevolg van de taakverdeling tussen de partners. Degene die voor de kinderen zorgt tijdens het huwelijk kan niet na de scheiding eenzelfde inkomen verdienen als de partner die gedurende het huwelijk betaalde arbeid heeft verricht. Momenteel werken veel vrouwen in deeltijd, waardoor het verlies aan verdien capaciteit minder is. Toch is er in eenderde van de gezinnen nog steeds maar één kostwinner, meestal de man.

3. Voordeel van onderbrengen in de WVPS is dat ook bij 'koude uitsluiting' de afhankelijke partner niet in de kou blijft staan. Bij koude uitsluiting hebben partners afgesproken het vermogen volledig gescheiden te houden. Volgens de WVPS wordt echter ook bij koude uitsluiting het pensioen verdeeld. Nadeel daarvan is dat niet alle *vermogenscomponenten* tegen elkaar worden afgewogen. Bij onderbrenging van pensioendeling in het huwelijksvermogensrecht worden alle vermogenscomponenten tegen elkaar afgewogen. Bij onderbrenging van pensioendeling in de WVPS blijft de afbakening tussen pensioenvermogen en ander vermogen problematisch. Het onderbrengen van oudedagslijfrenten onder de WVPS vermindert dit probleem, maar lost het niet definitief op. In de toekomst kan weer discussie ontstaan over andere regelingen, zoals de vrijwillige voorzieningen en de levensloopregeling.
4. Bij onderbrenging van pensioendeling in de WVPS vindt geen *rechterlijke toetsing* plaats. Bij onderbrenging in het huwelijksvermogensrecht wel. Voordeel van rechterlijke toetsing is dat de billijkheid en redelijkheid van de verdeling wordt getoetst. Voordeel van geen rechterlijke toetsing is dat de rechtspraak wordt ontlast.

Dit zijn de punten die tien jaar geleden ook ter discussie stonden. Nieuwe ontwikkelingen in de pensioensfeer, met name de uitruilmogelijkheid van nabestaanden- en ouderdompensioen, rechtvaardigen dat deze discussie opnieuw gevoerd wordt.

Welke weg er ook bewandeld wordt, de informatievoorziening aan paren die gaan scheiden moet verbeterd worden. Even belangrijk is het verbeteren van de informatievoorziening aan degenen die gaan trouwen. Zij zouden veel beter geïnformeerd moeten worden over de consequenties van huwelijksvoorwaardenregimes en het al dan niet uitsluiten van de WVPS

Summary

The Dutch Pension Sharing in the Event of a Divorce Act (Wet verevening pensioenrechten bij scheiding, WVPS) came into effect on 1 May 1995. According to the WVPS, both former partners are entitled to half of the old-age pension. This regards the old-age pension that has been accrued in the period between the time of the wedding or official partnership registration and the time of divorce. The pension provider pays out their share of the pension to each of the former partners individually. No judicial decision on this is necessary. The act denotes the one who has built up the pension as the 'person liable for pension sharing' and the one who hasn't personally accrued the pension as the 'person entitled to pension sharing'.

The main question that we answer in this research is if the act has served its purpose. What was the legislator's goal at the time? Did and does the act meet that goal? A second question is if there are new societal developments that give cause to adjust the act. A third question is how the act works in practice and whether or not there are any practical problems. The fourth question is what solution approaches there are to the observed bottlenecks.

The answers are answered by means of desk research, interviews, a survey among ex-partners and a survey among lawyers and notaries. The results were tested in an expert-meeting.

Background WVPS

Division of labour within a family increases the welfare of both spouses during the marriage. However, in the case of a divorce the partner who is participating in the labour market to a lesser extent or not at all has a disadvantageous position with respect to the partner who has been holding a full-time paid job. To prevent the creation of such a disadvantageous position one can enter into a prenuptial agreement. This agreement should then (1) determine that the assets accrued during the marriage are the result of a combined effort by both partners, and (2) take into consideration the loss in earning capacity of the partner who did not or did to a lesser degree participate in the labour market. Since the pension is also an asset which is the result of the efforts of both partners, it is reasonable to divide it. This can't be done in the same manner as other assets, because it is not freely available at the time of divorce.

Goal WVPS

The primary reason behind the WVPS was realizing the goal of the Boon-Van Loon judgment of 27 November 1981. The purpose of the Boon-Van Loon decree was to come to a pension settlement upon divorce by taking as a point of departure that the pension build-up is the result of the joint efforts of both partners and that the pension build-up is being financed by the community as a whole. A second principal purpose of the WVPS was to improve the workability of the judgment and to unburden the legal practice.

In order to achieve these goals the following choices were made within the WVPS:

1. It was chosen to share only the pension that was built up during the marriage. After all, only the pension built up during the marriage is the result of the efforts of both spouses. The default rule for other marital property is universal community, under which all property is divided equally after divorce.
2. It was chosen to not include the survivor pension in the equalisation. All survivor rights build up until the divorce stay with the person entitled for pension sharing. Thus, the woman's loss in earning capacity due to the division of labour during the marriage is compensated for.
3. Earmarking was chosen as the basic rule, giving rise to a right to withdraw part of the ex-spouse's pension after retirement. The advantage of this is that it is simple to execute. The disadvantage is a lifelong dependency of the ex-spouses. Partners may also elect to convert the withdrawal right into an individual entitlement to a pension (pension-splitting). The advantage of this is that the financial ties between the ex-spouses are broken once and for all (clean break). The disadvantage is the necessity to calculate the net present value of the pension rights, which makes the administrative costs of this method higher and its outcome harder to understand for the partners.
4. It was chosen to apply pension sharing irrespective of the matrimonial property regime. This protects partners who are married under a separate property regime.
5. A procedure was chosen whereby the division is not subject to review by a judge. The act is always applied, irrespective of the individual circumstances, unless it was excluded in advance or in a divorce agreement. The advantage of this is the great legal certainty prior to the marriage (if the act is known). Another advantage is the higher efficiency: there is no need for intervention by a judge. The disadvantage is that the act might turn out to be unreasonable and unfair.

Developments since 1995

In comparison to 1995, women do more paid work but they still build up less pension than men do. Therefore, the need for pension sharing has not diminished essentially since 1995. The number of marriages and divorces has not changed substantially. The number of so-called 'flash divorces', however, is on the rise. These take place without review by the court. Also the number of non-married couples rise. They often do not choose for marriage because of a less traditional division of labour within the family.

However, developments that have taken place within the sphere of pensions since the introduction of the WVPS do have an impact on the applicability of the WVPS:

- the rise of defined contribution schemes;
- the rise of risk based survivor pensions;
- the possibility of trading survivor pension for old age pension;
- the increase in value transfers between pension funds;
- the equal treatment of private annuities and pensions.

To some degree, all of these developments lead to problems in applying the WVPS. The defined contribution scheme and the value transfer of pensions in particular do not suit the equalisation system very well. With the defined contribution schemes, the problem is that there is no pension claim that can be earmarked. With value transfers the problem is that the person entitled to

pension sharing cannot influence the choice for value transfer although the value transfer has consequences for the pension claim to be divided. The risk based survivor pensions are disadvantageous for the person entitled for pension sharing, because no capital is build-up.

Functioning of the WVPS

In about half of all divorces, pension sharing takes place. In most cases, the people involved in the settlement thought the pension sharing was fair, with men finding it less fair than women. An often-mentioned circumstance in which pension sharing is experienced as being unfair by men is the situation in which the woman is seeking a divorce and sometimes has a new partner as well. Also the situation in which one's partner had assets of their own that were not divided up, whereas one's own pension had to be shared, led to a feeling of injustice. Some people find pension sharing not fair in any case. In many cases the feeling of injustice experienced by the person liable for pension sharing is understandable. The lifelong dependency on one another in particular, where you still have to give up part of your pension years after the divorce, is problematic from the point of view of the person liable for pension sharing. There are few situations, however, in which the effect of the act turns out to be really unreasonable and unjust in view of the act's purpose. It is our impression that the surprise concerning the division plays a particularly great part in the feeling of unfairness. People are not informed in advance with regard to their obligation of pension sharing and only find out about it at the time of divorce. And that is a moment at which the relationship between both partners is already disturbed.

If no pension sharing occurs, this is a conscious decision in almost 75% of the cases whereas it's an unconscious one a little over 25% of the time. In the former situation, a need for the other person's pension often doesn't exist and in the latter instance people frequently didn't know that pension sharing was a possibility, think that they are too late to make a claim for pension sharing or have an ex-partner who sabotaged the sharing. Apparently, divorcing partners are insufficiently informed with regard to the existence and functioning of the WVPS. In the cases in which no equalisation has taken place, 30% of the women think this is unfair. This corresponds to the number of divorces in which no equalisation took place because of unawareness of the fact that this was possible. Apparently in those cases the law unjustly was not applied. It concerns about 10% of the divorces.

Standard earmarking is by far the most popular form of equalisation. In summary, there are three reasons for the current division of sharing methods:

1. Unfamiliarity with/complexity of other methods of sharing than standard earmarking
2. Conversion (pension-splitting) is considered "disadvantageous to the person liable for pension sharing", because the pension of the person liable for pension sharing does not accrue if the person entitled for pension sharing dies.
3. A lack of interest amongst ex-spouses / the sooner the divorce is finalised, the better. The information supply by pension providers, which is often considered slow, is partly to blame for this.

The first reason indicates a lack of information, not only in the case of ex-spouses but also when it concerns lawyers and notaries. Lawyers and notaries consider conversion to be complex and have difficulties with properly assessing the results of the pension providers' calculations. The fact that people don't opt for conversion very often because this would be disadvantageous to

the person liable for pension sharing indicates a lack of conformity with regard to the calculation method to be used for conversion. If an actuarially neutral conversion calculation is applied, unfairness towards either one of the ex-partners is not the case. The person liable for equalisation should receive a higher old-age pension in the case of conversion, to compensate for the fact that the passing away of the person entitled to pension sharing does not lead to an increase in the old-age pension of the person liable for pension sharing. In practice the person liable for pension sharing is often not compensated for the lost chance his pension accrues when his ex-partner passes away. The third reason given is, amongst others, a lack of interest of the ex-spouses. This reason is partly detached from whether or not the WVPS is functioning correctly, but is related more so to a general lack of understanding of the value of a pension. It also has to do with "*the sooner divorced, the better*". Since conversion in particular requires a more extensive calculation than the other methods, the settlement takes more time. The poor communication between pension provider and lawyer doesn't make things any better either. The desire for a fast divorce then frustrates a choice for conversion.

Conclusion: the act's purpose has largely been achieved

The primary goal of the WVPS was to divide the pension upon a divorce from the viewpoint that the pension build-up is the result of the joint effort of both partners and that the pension build-up is being financed by the community as a whole. This aim has largely been achieved. In half of the divorces, the pension is divided. In the other half of all cases it is not, but three out of four times this is a conscious decision. In 25% of the divorce instances where no sharing takes place, this is due to a lack of knowledge of the act on the part of the ex-spouses. In these cases, the purpose of the act was not achieved.

The second goal of the WVPS was to unburden the legal practice. By definition, this goal has been achieved since there is no need for review of the settlement by a judge. Jurisprudence regarding the act is limited, which indicates that it rarely happens that a judge is called in after all. The survey amongst ex-spouses doesn't show that the current procedure gives rise to unfair and unreasonable application of the law. Application of the act has an unfair outcome only if the person liable for pension sharing has to share the pension with the other while the person entitled to pension sharing possesses other forms of assets that have been excluded from division by a marriage settlement. In practice, this very rarely happens.

Bottlenecks

We see the following bottlenecks:

1. The lack of knowledge regarding the WVPS amongst lawyers, notaries and ex-spouses. As a result of this, in about 10% of divorce instances pension sharing unjustly is not applied.
2. The default pension sharing method (earmarking) creates a lifelong dependency between ex-spouses. Therefore, the person liable for equalisation often perceives application of the act as being unreasonable and unfair. Furthermore, this lifelong dependency does not mesh with value transfer. The person entitled to pension sharing has no influence on transferring the value of the pension to another pension provider, whereas value transfer does have consequences for her pension claim.
3. The problem of lifelong dependency plays an even greater role in the case of a pension that is being accrued on his own account by the director/shareholder. In that case, the person

- liable for pension sharing himself manages the pension that is meant for the person entitled to pension sharing.
4. When it comes to conversion, the calculation method is not fixed and is not subject to conformity. In the case of conversion, the passing away of the person entitled to equalisation does not lead to an increase in the old-age pension of the person liable for pension sharing. In exchange for this disadvantage, the person liable for equalisation should receive a higher old-age pension in the case of conversion. In practice this is not always the case, as a result of which conversion is disadvantageous to the person liable for equalisation.
 5. The equalisation method does not mesh with defined contribution schemes. After all, with defined contribution schemes there is no set pension claim. The applicable method in the case of defined contribution schemes is not fixed and is not subject to conformity.
 6. Many pension schemes feature a survivor pension on risk basis. This means that no capital is built up for the survivor. On the pension date, those entitled to the old-age pension can still decide to trade in part of it for a survivor pension. In that case, however, on the date of divorce no survivor pension is reserved that should be exempt from the pension sharing. This is to the disadvantage of the person entitled to pension sharing.
 7. The separation between pension assets and other assets sometimes results in unfair outcomes of the act, i.e. when the other assets are excluded from division through a marriage agreement whereas the pension is divided up.

Solution approaches

Different roads can be taken to solve the bottlenecks. One possible road is to solve the bottlenecks from within the WVPS. Another approach is to abolish the WVPS and solve the bottlenecks from within marital property law.

Solving the bottlenecks from within the WVPS could entail the following:

1. Make conversion (pension splitting) the basic rule. Set down clear calculation rules for conversion.;
2. Clearly establish how the survivor pension should be separated when there is no survivor pension on the basis of build-up;
3. Include private old age annuities in the WVPS.

If pension sharing is brought under the umbrella of marital property law, possibilities should be created within marital property law to convert the cash value that is transferred to the ex-partner into an independent pension entitlement. The part for the person entitled to pension sharing can be transferred to her own pension fund or left within the pension fund of the ex-husband on an individual policy.

In these ways, a contribution is made to the solution of the abovementioned bottlenecks. Both solutions differ with regard to their consequences:

1. Within the WVPS the pension accrued during the *period of marriage* is shared. Within marital property law the current rule is that in the case of a marriage in community of property, assets that have been accrued prior to the marriage are also divided.
2. Within the WVPS, the *survivor pension* is not included in the pension sharing. Within marital property law, both the old-age pension and the survivor pension are divided between both spouses.
3. The advantage of inclusion within the WVPS is that in the case of marriage under a 'separate property' regime, the dependent partner is not left out in the cold. The disadvantage is that not all *assets* are weighed against each other. If pension sharing is placed under marital property law, all assets are weighed against each other.
4. If pension sharing falls under the WVPS, no *judicial review* takes place. If it is included in marital property law, judicial review does take place. The advantage of judicial review is that the fairness and judiciousness of the division is assessed. The advantage of the absence of judicial review is an unburdening of the legal system.

These are the topics that were subject to discussion ten years ago as well. New developments within the sphere of pensions, especially concerning survivor pensions, justify that this debate is taken up again.

Whatever road one decides to take, the information supply to couples that are about to divorce must be improved. Equally important is the improvement of the information supplied to those who are getting married. They should be considerably better informed regarding the consequences of marriage settlement regimes and of (not) excluding the WVPS.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De Wet verevening pensioenrechten bij scheiding (WVPS) is op 1 mei 1995 in werking getreden. Op grond van de WVPS hebben bij echtscheiding beide ex-partners recht op de helft van het ouderdomspensioen dat tijdens het huwelijk is opgebouwd. Op deze wijze wordt ook de niet-verdienende partner na scheiding verzekerd van een aanvullende ouderdagsvoorziening. Evaluatie van de WVPS is toegezegd aan de Tweede Kamer.

De centrale probleemstelling van het evaluatieonderzoek luidt:

Voldeed de WVPS in de afgelopen 10 jaar aan de bedoeling van de wetgever?

Het WODC van het ministerie van Justitie heeft SEO Economisch Onderzoek, mede namens het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gevraagd voor het uitvoeren van de evaluatie. SEO Economisch Onderzoek heeft samenwerking gezocht met de heer mr. I. Witte (Montae advies), en de heer mr. L. Zonnenberg (Banning advocaten) voor aanvullende expertise op het terrein van pensioenrecht en familierecht.

Het WODC heeft een begeleidingscommissie samengesteld ten behoeve van het onderzoek. De samenstelling van de begeleidingscommissie is weergegeven in bijlage A.

1.2 Onderzoeksvragen

De eerste onderzoeksvraag is of het doel van de wet bereikt is. Wat was indertijd de bedoeling van de wetgever? Voldeed en voldoet de wet aan die bedoeling?

Een tweede vraag is of er nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen zijn die aanleiding geven voor aanpassing van de wet.

Een derde vraag is hoe de wet in de praktijk uitpakt en of er praktische problemen spelen. Uit een eerdere evaluatie bleek er een aantal praktische problemen te spelen (Dietvorst, 2005). Als belangrijke knelpunten kwamen naar voren: de afkoop/verevening van meerdere kleine pensioenen, verevening van beschikbare premieregelingen, de directeur-grotoaandeelhouder en (afstorting van) in eigen beheer gehouden pensioen van de ex-echtgenoot, het bijzondere nabestaandenpensioen en de uitruilmogelijkheid van nabestaandenpensioen in ouderdomspensioen, voorlichting en het geringe aandeel conversies. De onderzoekers waren verbaasd over het geringe aantal conversies, maar konden binnen de onderzoeksopzet niet meer verklaren waarom dat aandeel zo klein was.

Tot slot vraagt de opdrachtgever naar oplossingsrichtingen voor de gesignaleerde knelpunten.

Meer concreet stelt de opdrachtgever de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat vormde de aanleiding en wat zijn de doelstellingen van de WVPS en op welke wijze tracht de wetgever deze te bereiken?
2. Geven richtlijnen en/of rechterlijke uitspraken nadere invulling aan deze wetgeving?
3. Bij hoeveel van de echtscheidingen wordt verevend o.g.v. de WVPS en hoeveel worden daadwerkelijk binnen twee jaar aangemeld bij de pensioenuitvoerders (en zo niet, waarom niet)?
4. Zijn advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders bekend met de WVPS en in hoeverre bestaat er eenstemmigheid over de mogelijke methoden van verrekening/verevening?
5. In welke mate en op grond van welke redenen wordt bij scheiding gebruik gemaakt van:
 - de standaardverdeling;
 - een andere verdeling o.g.v. WVPS;
 - conversie.
6. Ondervinden ex-echtgenoten, advocaten en notarissen knelpunten bij de uitvoering van de wet? Te denken valt aan onder andere:
 - a) redelijkheid en billijkheid van de berekening en de resultaten daarvan in diverse vormen van samenleving;
 - b) procedures/termijnen van aanvragen/afhandeling en kosten van de berekening van de verevening;
 - c) communicatie/voorlichting.
7. Welke knelpunten ervaren pensioenuitvoerders bij de uitvoering van de wet en in hoeverre bestaan er verschillen tussen pensioenuitvoerders?
8. Welke oplossingen zijn mogelijk voor de gesignaleerde knelpunten?

1.3 Onderzoeksmethode

We hebben de volgende onderzoeksopzet gebruikt:

1. Deskresearch
 - Bestudering kamerstukken en discussiestukken
 - Bestuderen richtlijnen en jurisprudentie
 - Bestuderen (internationale) literatuur
 - In kaart brengen gegevens over ontwikkeling arbeidsdeling binnen het huwelijk
2. Interviews
3. Enquête onder:
 - Advocaten en notarissen
 - Ex-echtgenoten
4. Expertmeeting

Voor de interviews hebben we deskundigen, belangenorganisaties en betrokkenen bij de uitvoering benaderd. Als betrokkenen bij de uitvoering onderscheiden we vier groepen: advocaten, rechters, notarissen en pensioenuitvoerders. In totaal hebben we 17 interviews gehouden. Het grootste deel van de interviews is face-to-face uitgevoerd. Een aantal is telefonisch uitgevoerd (Zie bijlage B voor een overzicht van de gevoerde interviews)

De enquête onder advocaten en notarissen is uitgezet bij advocaten lid van de vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsbemiddelaars (vFAS) en notarissen lid van de Vereniging

van Mediators en Scheidingsbemiddelaars in het Notariaat (VMSN). De vFAS heeft al haar 800 leden schriftelijk verzocht deel te nemen aan de enquête, hetzelfde geldt voor de VMSN (90 leden). Het verzoek om de enquête in te vullen is daarmee aan 890 mensen verstuurd. De aangeschreven advocaten en notarissen konden de enquête op internet invullen. Met 248 mensen die de enquête ingevuld hebben, is de totale respons 28%. Van de 248 mensen die gereageerd hebben zijn er 194 advocaat en 17 notaris, van 37 respondenten weten we niet of ze advocaat zijn of notaris. Bijlage C bevat meer informatie over de enquête onder advocaten en notarissen.

De enquête onder gescheiden personen is door TNS NIPO uitgezet bij hun internetpanel (zie bijlage D voor de werkwijze van TNS NIPO). Eerst zijn 700 gescheiden personen geselecteerd. Aan deze personen is de enquête gestuurd. De enquête is door 571 mensen ingevuld, een responspercentage van ongeveer 80%. De groep bestaat uit evenveel mensen die in de periode 1996-2000 gescheiden zijn als mensen die in de periode 2000-2003 gescheiden zijn en in beide groepen is de helft vrouw en de helft man. De huwelijksduur van de respondenten is minimaal vijf jaar. We hebben gekozen voor een enquête onder alleen ex-echtgenoten en niet ook onder gehuwden. Voor de vragen over billijkheid van pensioendeling verwachtten we dat gehuwden een antwoord zouden kunnen geven dat minder gekleurd is door de emoties van de scheiding. Nadeel van het enquêteren van gehuwden is echter dat zij slecht geïnformeerd zijn over verevening en ook niets kunnen zeggen over problemen in de praktijk. De enquête is daarom beperkt tot mensen die gescheiden zijn.

Op basis van de interviews en de enquêtes hebben we de onderzoeksvragen beantwoord. De antwoorden op de onderzoeksvragen hebben we getoetst in een expertmeeting. In de expertmeeting is verder een open discussie gevoerd over oplossingsrichtingen. Voor de expertmeeting zijn diegenen uitgenodigd die in de eerste fase van het onderzoek geïnterviewd zijn. Bijlage B bevat een lijst met deelnemers aan de expertmeeting.

1.4 Leeswijzer

Deze rapportage bestaat uit 7 hoofdstukken. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de theoretische achtergrond van huwelijkscontracten en de relatie van pensioendeling ten opzichte van het familierecht. We zullen daar ook de praktijk in andere landen beschrijven. In Hoofdstuk 3 beschrijven we de aanleiding van de WVPS en doelstellingen van de WVPS en de discussies over de vormgeving van de wet. Hoofdstuk 4 beantwoordt de vraag of maatschappelijke ontwikkelingen aanleiding geven tot herziening van de WVPS. In hoofdstuk 5 beschrijven we hoe de WVPS in de praktijk werkt en de praktische knelpunten die verschillende partijen ervaren. In hoofdstuk 6 gaan we in op de redelijkheid en billijkheid van de uitwerking van de WVPS. Hier beantwoorden we de vraag of de WVPS in de afgelopen 10 jaar voldaan heeft aan de eigen doelstelling. In hoofdstuk 7 vatten we de gesignaleerde knelpunten samen en geven we mogelijke oplossingsrichtingen weer.

Het rapport bevat drie bijlagen. Bijlage A bevat de samenstelling van de begeleidingscommissie. Bijlage B bevat een lijst met geïnterviewde personen en deelnemers aan de expertmeeting. Bijlage C bevat gegevens over de enquête onder advocaten en notarissen. Bijlage D bevat gegevens over de enquête onder gescheiden personen.

2 Theoretische achtergrond

2.1 Inleiding

Binnen huwelijken vindt doorgaans een arbeidsdeling plaats: ‘de man verdient de kost en de vrouw bereidt de kost’ (uitspraak van M. Niphuis-Nell). In de loop der jaren is de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen binnen het gezin minder stringent geworden, maar nog steeds aanwezig. Mannen lopen het risico hun inkomen te verliezen door werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en ouderdom. Sociale zekerheidsregelingen en pensioenregelingen dekken deze risico’s af. Vrouwen (voorzover zij niet zelf werken) lopen het risico hun inkomen te verliezen doordat hun partner wegvalt door overlijden of echtscheiding. De Algemene nabestaandenwet (Anw) en het aanvullend nabestaandenpensioen dekken het risico van overlijden van de kostwinner. Het risico van inkomensverlies door echtscheiding wordt gedekt door alimentatiewetgeving, de wet pensioenverevening bij echtscheiding en, bij huwelijk in gemeenschap van goederen, ook door het huwelijksvermogensrecht. Wat is nu de achtergrond van de afzonderlijke regelingen en hoe verhouden deze zich tot elkaar?

In de volgende paragraaf gaan we in op de visie van economen op het huwelijk en wat dit betekent voor het huwelijkscontract in zijn algemeenheid en de afspraken over pensioendeling in het bijzonder. In paragraaf 2.3 gaan we in op de kenmerken van het standaardcontract, waarmee moet rekening worden gehouden bij het vaststellen van de standaardcontractvoorwaarden? Paragraaf 2.4 concludeert.

2.2 Doel van het huwelijkscontract

Het huwelijk is een contract tussen twee partijen die besluiten samen een langdurige relatie aan te gaan. Door te investeren in een relatie kunnen ze hun welvaart vergroten ten opzichte van alleen blijven. Meestal treedt er een arbeidsdeling op in het gezin, vooral als er kinderen zijn. Traditioneel werkt de man buitenshuis en verdient de kost en zorgt de vrouw voor het huishouden en de kinderen.

Doordat de vrouw niet actief is op de arbeidsmarkt, loopt zij een groot risico bij scheiding. Zij investeert in het huwelijk en het gezin (Smith, 2003). Zij investeert daardoor niet in de vaardigheden die relevant zijn voor de arbeidsmarkt. Haar verdien capaciteit neemt daardoor af. De vrouw heeft dus in een geval van scheiding of overlijden van de echtgenoot veel te verliezen bij deze arbeidsdeling. De man daarentegen heeft juist voordeel bij deze arbeidsdeling op het moment van scheiding. Doordat zijn vrouw zorgt voor de kinderen en het huishouden heeft hij meer mogelijkheden en een grotere prikkel carrière te maken dan wanneer hij voor zichzelf had moeten zorgen (Tsaoussis, 2004).

Het huwelijkscontract probeert deze risico’s voor de vrouw bij scheiding of overlijden van de man af te dekken (Tsaoussis, 2004, Smith 2003, Dnes, 1999, Joshi and Davies, 1992). Een goede

afdekking van de risico's van degene die voor de kinderen en het huishouden zorgt impliceert twee onderwerpen:

1. het erkennen dat het opgebouwde vermogen tijdens het huwelijk het resultaat is van de inspanning van beide echtgenoten
2. het afdekken van het verlies aan inkomen en verdien capaciteit van degene die niet of minder actief is geweest op de arbeidsmarkt.

Verdeling vermogen

Om te voorkomen dat iedereen die gaat trouwen een huwelijkscontract moet opstellen, hebben de meeste landen standaardcontracten, waar naar wens van afgeweken kan worden. De standaardcontracten die in verschillende landen worden aangeboden kunnen worden onderscheiden in vier regimes (Smith, 2003):

1. gemeenschap van goederen en schulden (o.a. Nederland en Scandinavische landen);
2. gemeenschap van tijdens het huwelijk opgebouwde vermogen (o.a. Schotland en verschillende Amerikaanse staten);
3. gescheiden vermogen;
4. rechterlijke discretie, waarbij de rechter achteraf op basis van de behoefte van beide partners bij scheiding het vermogen verdeelt (o.a. Engeland, Wales en Australië).

Daarnaast zijn er ook landen waarbij het bruidspaar moet kiezen uit een menu van regimes, meestal de eerste drie van de bovengenoemde vier regimes (o.a. Portugal en Frankrijk).

Het tweede regime, gemeenschap van tijdens het huwelijk opgebouwde vermogen, komt het meest overeen met het doel van het huwelijkscontract: erkenning dat het opgebouwde vermogen tijdens het huwelijk het resultaat is van de inspanning van beide echtgenoten. Het eerste regime, de gemeenschap van goederen sluit daar minder bij aan, maar is een praktische oplossing in situaties waarin de huwelijksleeftijd laag is en er geen eerdere huwelijken waren. In dat geval is er voor de huwelijksdatum weinig vermogen opgebouwd en komt het totale vermogen dus overeen met het tijdens het huwelijk opgebouwde vermogen. In Nederland is de gemeenschap van goederen het standaardregime sinds 1838. In die tijd werd er jong gehuwd en was het aantal scheidingen en dus ook het aantal tweede huwelijken laag. Momenteel ligt de huwelijksleeftijd hoger en vinden er steeds meer tweede huwelijken plaats. We zien dan ook dat in de praktijk steeds meer behoefte bestaat aan een afwijkend regime. Het aantal huwelijken met huwelijksvoorwaarden neemt daardoor toe. In de jaren 50 en 60 koos 8% van de paren voor huwelijksvoorwaarden, nu is dat 30% (Klijnsen, 2007)

Een belangrijk element van het standaardcontract is het vastleggen wat er onder vermogen valt. Lange tijd is pensioen niet als een vermogensbestanddeel erkend dat in de gemeenschap moest vallen, maar als uitgesteld loon dat toekomt aan degene die het pensioen heeft opgebouwd. Naarmate steeds meer mensen een pensioen opbouwden op basis van kapitaaldekking is in steeds meer landen het besef gekomen dat pensioen een vorm van vermogen is. Het arrest Boon-Van Loon vormt voor Nederland hiervan de erkenning. In vele andere landen wordt momenteel ook het opgebouwde pensioen gezien als vermogen. Het probleem met pensioen is echter dat het vermogen niet direct beschikbaar is, maar pas op het moment van pensioen in termijnen wordt uitbetaald. Dit maakt het verdelen van het pensioenvermogen lastig. Hiervoor bestaan in grote

lijnen drie oplossingen (Henszey en Shapiro, 1991, Dnes, 1999):

1. directe verrekening door uitbetaling van de contante waarde of verrekening met overig vermogen;
2. een trekkingsrecht op het pensioen vanaf het moment dat het tot uitbetaling komt. (earmarking);
3. een zelfstandig pensioenrecht (pension-splitting).

Nadeel van de eerste optie is dat de contante waarde van de pensioentoezegging berekend moet worden en vergeleken met andere vormen van vermogen. Het berekenen van de contante waarde van een pensioentoezegging is lastig. Het gaat immers om een lange termijn toezegging, waarbij onzekerheden als sterfterisico's en rendementen een rol spelen. Hierover moeten (arbitraire) aannames worden gemaakt (Kaufman, 2000). De methode kan wel in het voordeel zijn van de zwakkere partij als deze na de scheiding vooral behoefte heeft aan meer vermogen om bijvoorbeeld een huis te kopen (Duwar e.a., 1999). Verrekening met overig vermogen is echter geen optie als er geen ander vermogen is.

Een trekkingsrecht op het pensioen op het moment dat het tot uitbetaling komt heeft als nadeel dat de eigenaar van het trekkingsrecht afhankelijk is van de pensioenhoeder. De laatste kan overlijden of zijn pensioen uit het pensioenfonds halen. In veel landen is daarom een trend zichtbaar richting pensioendelen in de vorm van een zelfstandig pensioenrecht (VS, Engeland, Australië) (Dnes, 1999). Het voordeel daarvan is dat de band tussen echtgenoten definitief wordt verbroken. Het nadeel is dat de contante waarde van de pensioentoezegging berekend moet worden. Dnes wijst erop dat, wanneer gekozen wordt voor een zelfstandig pensioenrecht in plaats van een trekkingsrecht, degene die het pensioen afstaat gecompenseerd zou moeten worden voor het feit dat de betaling niet meer kan vervallen als gevolg van het eerder overlijden van de ex-partner. Degene die het pensioen afstaat zou hiervoor gecompenseerd moeten worden, iets wat meestal niet gebeurt, omdat rechters geen inzicht hebben in de berekening (Dnes, 1999).

Het arrest Boon-Van Loon liet in het midden op welke manier het pensioen verdeeld moest worden. De WVPS beoogde hierover duidelijkheid te bieden (zie hoofdstuk 3). De WVPS heeft als hoofdregel het bieden van een trekkingsrecht (verevening) en als alternatieve mogelijkheid het geven van een zelfstandig recht (conversie).

Afdekken verlies inkomen en verdien capaciteit

Voor werknemers in loondienst zijn er verschillende regelingen die het risico afdekken van het verlies van inkomen en van verdien capaciteit. De werkloosheidwet en de bijstandswet dekken het risico van het verlies van inkomen. De werkloosheidwet kent geen partnerinkomenstoets en vermogenstoets en is altijd tijdelijk. De tijdelijkheid is om werklozen te stimuleren weer aan het werk te gaan. De tijdelijkheid van de uitkering benadrukt ook het doel van de uitkering: het overbruggen van een periode zonder werk. De arbeidsongeschiktheidswetten en de pensioenvoorzieningen zijn bedoeld om het verlies van verdien capaciteit te compenseren als gevolg van arbeidsongeschiktheid en ouderdom. Hierbij gaat het, wanneer het verlies van verdien capaciteit blijvend is, om langdurige uitkeringen.

Alimentatie dekt het inkomensverlies na scheiding. Alimentatie is in dat opzicht vergelijkbaar met een werkloosheidsuitkering. Het gaat om een tijdelijke uitkering waarmee vrouwen een periode

kunnen overbruggen waarin de verdien capaciteit onvoldoende is om in het eigen levensonderhoud te voorzien. Alimentatie kan gezien worden als compensatie voor het verlies van verdien capaciteit tijdens het huwelijk en mogelijk ook daarna als de vrouw voor de kinderen blijft zorgen.

Het nabestaandenpensioen heeft bij overlijden van de partner een vergelijkbare functie als alimentatie bij scheiding. De wettelijke nabestaandenregeling, de Anw, koppelt de uitkering direct aan de arbeidsparticipatie. Hoe hoger het inkomen uit arbeid van de vrouw, hoe lager de uitkering. Het nabestaandenpensioen dat via de arbeidsrelatie van de man is opgebouwd, is onafhankelijk van het inkomen. Het nabestaandenpensioen is een compensatie voor het verlies van verdien capaciteit van de vrouw als gevolg van de taakverdeling tijdens het huwelijk.

Verskillende auteurs vragen zich af of het verlies van verdien capaciteit ook tot uiting moet komen in de verdeling van het pensioenvermogen. Volgens Duwar et al. (1999) is er reden om de economisch zwakkere partij meer dan de helft van het pensioen te geven omdat deze na de scheiding minder mogelijkheden heeft om nog meer pensioen op te bouwen. Joshi en Davies (1992) vinden dat een gelijke verdeling van de pensioenen vrouwen met kinderen benadeelt en vrouwen zonder kinderen bevoordeelt. De zorg voor kinderen zorgt voor een dermate grote achterstand op de arbeidsmarkt dat dit na de scheiding niet eenvoudig meer te corrigeren is.

De pensioendeling volgens de WVPS laat het nabestaandenpensioen buiten beschouwing. Het nabestaandenpensioen komt geheel aan de vrouw toe. Dit kan worden gezien als compensatie van het verlies aan verdien capaciteit van de vrouw als gevolg van de investering in het huwelijk.

2.3 Keuze standaardcontract

Wanneer?

Afspraken voorafgaand aan het huwelijk hebben de voorkeur boven afspraken achteraf. Op het moment dat het huwelijk wordt ontbonden heeft de vrouw een zwakke onderhandelingspositie. Op dat moment heeft zij haar investering al gedaan en haar verdien capaciteit verloren. Niet alleen heeft zij haar verdien capaciteit verloren, ook haar positie op de huwelijksmarkt is zwak. Oudere vrouwen hebben een zwakkere positie op de huwelijksmarkt dan oudere mannen. Dit betekent dat de vrouw weinig alternatieve opties heeft om in haar inkomen te voorzien buiten het bestaande huwelijk. De vrouw heeft daarom weinig middelen om de man onder druk te zetten. De man daarentegen heeft zijn verdien capaciteit vergroot en zijn positie op de huwelijksmarkt is niet verzwakt als gevolg van het bestaande huwelijk.

Dit pleit ervoor de afspraken over de verdeling van het vermogen en het pensioen voorafgaand aan het huwelijk te maken, op het moment dat de onderhandelingspositie van beide partners nog redelijk gelijkwaardig is. Ook vooraf kan er echter sprake zijn van een ongelijke onderhandelingspositie.

Voor wie?

Om te voorkomen dat elk bruidspaar individueel de contractvoorwaarden moet uitoonderhandelen is het efficiënt om uit te gaan van een standaardcontract. Als het standaardcontract tegemoetkomt aan de wensen van de meerderheid van de bevolking, dan is dit efficiënt. Politiek gezien is er voor het wettelijk vastleggen van een standaardcontract een meerderheid nodig. Dit betekent echter niet per definitie dat het contract ook voor de meerderheid geschikt is. Om een meerderheid te hebben in het parlement zal een standaardcontract aan moeten sluiten bij de behoeften van de middelste kiezer.¹ De middelste kiezer is immers nodig om de meerderheid te bereiken.

Als er geen meerderheid is die dezelfde preferenties heeft is het de vraag of het standaardcontract tegemoet moet komen aan de preferentie van de middelste kiezer. Een andere optie zou kunnen zijn te kiezen voor de preferentie van de zwakste partij in de onderhandelingen. Als op basis van de preferentie van de middelste kiezer als standaardcontract geldt dat 50% van het pensioen wordt verevend, dan zal kiezer C er moeite mee hebben haar partner ervan te overtuigen dat 100% verevenen in hun geval eerlijker is. Als 100% verevenen de norm is dan heeft zij een sterkere positie.

Wat?

De volgende vraag is wat er allemaal moet worden vastgelegd in een standaardcontract. Het meest ideaal zou zijn voor elke voorziene omstandigheid een afspraak te maken. Huwelijken zijn echter langdurige verbintenissen en het is onmogelijk te voorspellen hoe een huwelijk zich ontwikkelt en welke gebeurtenissen zich voordoen. Een contract vooraf tussen de twee partijen kan onmogelijk alle situaties die zich kunnen voordoen bevatten en is daardoor noodzakelijk onvolledig. In het standaardcontract moet daarom worden bepaald of de uitkomst van het standaardcontract nog wordt getoetst aan billijkheid in de specifieke situatie, of dat het contract altijd volgens de letter wordt uitgevoerd.

De WVPS kent achteraf geen mogelijkheid tot afwijken afhankelijk van de specifieke situatie. In andere landen valt de pensioenverevening vaak onder het vermogensrecht. Billijkheid van de pensioenverevening hangt daar dus tevens af van de verdeling van het niet-pensioenvermogen. Waar de verdeling van het totale vermogen in de rechtszaal plaatsvindt, kan redelijkheid en billijkheid van de verdeling door de rechter worden getoetst. Nadeel daarvan is dat er vooraf minder zekerheid bestaat over de uitkomsten van het contract. Voordeel is dat de situaties waarin half-half verdelen niet billijk is wellicht beter worden opgevangen.

¹ In de politieke economie is dit het theorema van de 'median voter', zie bijvoorbeeld Mueller, 2003. Stel bijvoorbeeld dat er drie kiezers zijn: kiezer A die wil dat er niet verevend wordt, kiezer B die wil dat 50% van het pensioen verevend wordt en kiezer C die wil dat 100% van het pensioen verevend wordt. Stel nu dat er een referendum wordt gehouden over twee voorstellen, het ene voorstel is dat 50% verevend wordt en het andere voorstel is dat 60% verevend wordt. Het voorstel dat door een meerderheid van de kiezers gekozen wordt wint. Kiezer A kiest voor 50% verevenen omdat dat dichterbij haar preferentie ligt (niet verevenen) dan 60% verevenen. Kiezer B kiest ook voor 50% verevenen omdat dat volledig overeenstemt met haar preferentie. Kiezer C kiest voor 60% verevenen, omdat dat dichterbij 100% verevenen ligt. Het voorstel van 50% verevenen wint het referendum. Er kan worden aangetoond dat het voorstel dat overeenkomt met de preferenties van de middelste kiezer altijd wint als er gekozen moet worden uit twee voorstellen. In dit geval komt het voorstel dat wordt aangenomen overeen met de preferentie van de eenderde van de kiezers.

Bij het vaststellen van de inhoud van het standaardcontract zal ook rekening moeten worden gehouden met de gevolgen van het contract op het gedrag. Clark (1998) beargumenteert bijvoorbeeld dat pensioenverevening en alimentatie leiden tot een lagere participatiegraad, omdat het inkomen na echtscheiding al verzekerd is en niet via arbeid verzekerd hoeft te worden. Dit heeft tot gevolg dat de verdien capaciteit van vrouwen daalt. Een tweede gevolg van pensioenverevening en alimentatie is volgens Clark dat gehuwde vrouwen er voordeel van hebben, ook als ze niet scheiden, omdat het hun onderhandelingspositie binnen het huwelijk versterkt. Uiteraard moeten de partners dan wel bekend zijn met de regelgeving.

2.4 Conclusie

De arbeidsdeling binnen een gezin kan de welvaart van beide partners vergroten. De partner die niet of minder participeert op de arbeidsmarkt (meestal de vrouw) heeft echter in geval van scheiding een nadelige positie ten opzichte van de partner die wel een volledige betaalde baan heeft gehad. Deze nadelige positie kan worden voorkomen door het vooraf sluiten van een contract: het huwelijkscontract. Daarin moet dan (1) worden vastgelegd dat het tijdens het huwelijk opgebouwde vermogen het resultaat is van de inspanning van beide partners en (2) rekening worden gehouden met het verlies van verdien capaciteit van de partner die niet of minder participeerde op de arbeidsmarkt. De taakverdeling tijdens het huwelijk heeft daardoor ook na het huwelijk nog gevolgen.

Omdat ook het pensioen het resultaat is van de inspanning van beide partners is het redelijk dit te verdelen. Dit kan niet op dezelfde manier worden verdeeld als ander vermogen, omdat het niet vrij beschikbaar is. Hiervoor bestaan in grote lijnen drie oplossingen:

1. verrekening met overig vermogen;
2. een trekkingsrecht op het pensioen vanaf het moment dat het tot uitbetaling komt. (earmarking);
3. een zelfstandig pensioenrecht (pension-splitting).

In veel landen is er een trend zichtbaar richting pensioendelen in de vorm van een zelfstandig pensioenrecht (VS, Engeland, Australië). Het voordeel daarvan is dat de band tussen echtgenoten definitief wordt verbroken. Het nadeel is dat de contante waarde van de pensioenaanspraak berekend moet worden.

3 Ontwikkeling van de WVPS

3.1 Inleiding

Om de WVPS te kunnen evalueren moeten we eerst inzicht hebben in de doelstellingen van de wet. Wat was de aanleiding voor de wet? Wat beoogde de wetgever met de wet, en hoe is dit uitgewerkt in de wet? Geven richtlijnen en rechterlijke uitspraken nadere invulling aan de wet? Deze vragen beantwoorden we in dit hoofdstuk.

Paragraaf 3.2 gaat in op het arrest Boon-Van Loon, dat de aanleiding vormde tot de WVPS. Paragraaf 3.3 beschrijft doel en werking van de WVPS. Paragraaf 3.4 concludeert.

3.2 Arrest Boon-Van Loon

De aanleiding tot de WVPS is het arrest van de Hoge Raad betreffende Boon-Van Loon van 27 november 1981². In de kern bepaalde het arrest dat bij boedelscheidingen voortaan de waarde van pensioenrechten verrekend moest worden. Voor die tijd werd pensioen gezien als een recht dat ‘verknocht’ was aan de persoon die het pensioen had opgebouwd, waardoor het niet in de gemeenschap van goederen viel.

Volgens het arrest Boon-Van Loon worden de waarde van het ouderdomspensioen en de waarde van het nabestaandenpensioen verrekend. De Hoge Raad kiest voor een vermogensrechtelijke benadering, waarbij de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide echtgenoten, die voortvloeit uit de zorgplicht naar elkaar toe en gedragen wordt door de taakverdeling die binnen het huwelijk bestaat.

Het arrest leidde tot talrijke juridische vragen over onder andere de *soorten pensioenaanspraken* die moeten worden verrekend, de relatie tussen het *huwelijksvermogensregime* en verrekening, en het *moment en de wijze van verrekenen*.³

Soorten pensioenaanspraken

Niet duidelijk in het arrest was welke pensioenaanspraken moesten worden verrekend. Duidelijk was dat het ouderdomspensioen en het nabestaandenpensioen verrekend moesten worden. Onduidelijk was of ook VUT-uitkeringen en invaliditeitspensioenen verrekend moesten worden.

Relatie met huwelijksvermogensrecht

Elementen in het huwelijksvermogensregime spoorden niet met de gedachte achter het arrest Boon-Van Loon namelijk dat het ouderdomspensioen het resultaat was van de inspanning van beide partners. Volgens het huwelijksvermogensrecht zou bij een huwelijk in gemeenschap van goederen ook het pensioen over de voorhuwelijkse periode verrekend moeten worden.

² Arrest Boon-Van Loon, HR 27 november 1981, NJ 1982, 503.

³ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3, blz. 3.

Een andere vraag was of het nabestaandenpensioen verrekend moest worden. Het arrest Boon-Van Loon is daarover helder: ook het nabestaandenpensioen valt binnen de gemeenschap en moet verdeeld worden. Het nabestaandenpensioen heeft echter een ander karakter dan het ouderdompensioen. Het ouderdompensioen is een gezamenlijk verworven recht dat bedoeld is voor verzorging van beide partners. Het nabestaandenpensioen is bedoeld voor de langstlevende echtgenoot. Daarbij kwam dat het nabestaandenpensioen werd gefinancierd uit een solidariteitsheffing en dus niet kon worden gezien als het resultaat van de inspanning van beide partners.

Wijze van verrekenen

De Hoge Raad schreef niet voor op welke manier verrekend moest worden. Binnen het huwelijksvermogensrecht waren er in hoofdlijnen twee opties:

1. onmiddellijke verrekening door het uitbetalen van de contante waarde van de helft van het pensioen of verrekening met andere vermogensbestanddelen;
2. uitgestelde verrekening door het geven van een trekkingsrecht ten opzichte van de pensioengerechtigde op het moment dat het pensioen tot uitbetaling komt (earmarking). Het arrest gaf niet de mogelijkheid een zelfstandig recht ten opzichte van de pensioenuitvoerder te creëren. De vrouw bleef dus afhankelijk van de man voor de uitbetaling van haar deel van het pensioen.

3.3 Doel en uitwerking WVPS

De voornaamste reden van de WVPS was het verwezenlijken van de doelstelling van het arrest Boon-Van Loon⁴. De doelstelling van het arrest Boon-Van Loon is verrekening van het pensioen na scheiding vanuit de gedachte dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners en de pensioenopbouw wordt gefinancierd uit de gemeenschap. Een tweede hoofddoel van de WVPS was om de uitvoerbaarheid van het arrest te bevorderen en de rechtspraak⁵ te ontlasten. Daartoe zijn in de WVPS de vragen die naar aanleiding van het arrest Boon-Van Loon speelden beantwoord.

Volgens de WVPS hebben beide ex-partners recht op de helft van het ouderdompensioen. Het gaat dan om het ouderdompensioen dat tussen sluiting van het huwelijk of geregistreerd partnerschap en scheiding is opgebouwd. Beide ex-partners krijgen hun deel van het pensioen apart uitbetaald door de pensioenuitvoerder. De rechter hoeft hierover geen beslissing te nemen. In de wet wordt degene die pensioen heeft opgebouwd 'vereveningsplichtige' genoemd en degene die niet zelf pensioen heeft opgebouwd 'vereveningsgerechtigde'.

In de volgende paragrafen gaan we in op de wijze waarop in de WVPS (en in nadere richtlijnen en jurisprudentie) pensioenverevening is uitgewerkt. Ook gaan we in op de relatie met het huwelijksvermogensrecht, alimentatie en het fiscaal recht. In paragraaf 3.4 trekken we conclusies.

⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3 onderdeel 3.

⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3, blz. 6.

3.3.1 Scheidingen waarop de WVPS van toepassing is

De WVPS is van toepassing op scheidingen vanuit een huwelijk en geregistreerd partnerschap. Scheiding vanuit een samenwoonsituatie valt niet onder de WVPS, ook niet wanneer er een notarieel samenlevingscontract is.

De scheiding moet hebben plaatsgevonden op of na 1 mei 1995. Als datum van scheiding geldt de datum van inschrijving van de echtscheiding dan wel de datum van inschrijving van de beschikking van de scheiding van tafel en bed in het huwelijksgoederenregister. Reden hiervan is dat de pensioenopbouw na die datum niet meer het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners.

In de WVPS is tevens een voorziening getroffen voor ex-echtgenoten die voor 27 november 1981 zijn gescheiden en aan een aantal voorwaarden voldoen. Zij ontvangen een kwart van het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdomspensioen, mits zij voor 1 mei 1997 een mededelingsformulier daartoe bij de pensioenuitvoerder hebben ingediend.

Pensioenverdeling in het kader van de WVPS staat los van het gekozen huwelijksgoederenregime. De WVPS is ook van toepassing als de ex-echtgenoten gemeenschap van goederen hebben uitgesloten of beperkt, behalve als de ex-echtgenoten de WVPS expliciet hebben uitgesloten.

Box 3.1 Jurisprudentie scheidingen waarop de WVPS van toepassing is

Gerechtshof Arnhem 2 augustus 2005, PJ 2005/110

De rechtbank heeft geoordeeld dat de WVPS niet van toepassing is op de in 1991 gerealiseerde ontbinding van het huwelijk. Op grond van artikel 12 lid 1 en lid 2 is de wet niet van toepassing op scheidingen van voor 1 mei 1995, met uitzondering van bepaalde scheidingen van voor 27 november 1981. De uitsluiting van de scheiding voor de WVPS is een bewuste keuze van de wetgever geweest. De door de vrouw aangevoerde omstandigheden rechtvaardigen niet dat ondanks de koude uitsluiting van de huwelijksgoederengemeenschap die tussen partijen geldt, niettemin verrekend zou moeten worden.

Rechtbank Den Haag 16 augustus 2005, PJ 2005/111

Partijen zijn gehuwd geweest in een stelsel van koude uitsluiting. De scheiding is in 1988 uitgesproken. De WVPS is derhalve niet van toepassing. De rechter ziet geen leemte in de wet. Geen argumenten om op grond van redelijkheid en billijkheid alsnog tot verrekening van pensioen te concluderen.

HR 28 januari 2000, PJ 2000/22

Ingeval van scheiding van tafel en bed gevolgd door ontbinding van het huwelijk gaat het bij de duur van het huwelijk in verband met de overgangsregeling bij de Wet verevening pensioenrechten bij scheiding om de periode tot de scheiding van tafel en bed in kracht van gewijsde is gegaan en niet om de periode tot de inschrijving van de ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed.

Hoge Raad 11 april 2003, PJ 2003/84

Partijen zijn voor de tweede keer gescheiden. De eerste keer vond plaats na Boon/Van Loon en voor de invoering van de WVPS. De partijen waren niet in gemeenschap van goederen getrouwd en derhalve bestond er geen recht op verrekening. De tweede keer scheidden zij na inwerkingtreden van de WVPS. Na hertrouwen en scheiden bestaat, gelet op het herleven van alle gevolgen van het eerste huwelijk op grond van artikel 1:166 BW, recht op verevening ook over de jaren van het eerste huwelijk. Er ontstaat echter geen recht op verevening van de tussenliggende jaren.

Hof Den Haag 29 mei 2002, PJ 2003/85

De vrouw betoogt dat weliswaar naar Nederlands recht in 1972 rechtsgeldig een einde is gekomen aan het huwelijk, maar dat ze naar Turks recht tot 1996 gehuwd is geweest, zodat de WVPS van toepassing is. Hof oordeelt dat het bij het begrip scheiding in de WVPS gaat om een scheiding volgens Nederlands recht.

3.3.2 Pensioenen waarop de WVPS van toepassing is

In de WVPS is vastgelegd dat verevening plaatsvindt van ouderdomspensioen, dat in het kader van de arbeidsovereenkomst is opgebouwd en waarvoor een (fictieve) premievrije aanspraak is opgebouwd. Buiten de verevening blijven VUT-uitkeringen, omdat hiervoor geen kapitaal is opgebouwd. Ook buiten de verevening blijven lijfrenten omdat deze niet in het kader van een pensioenregeling in verband met een arbeidsovereenkomst of een zelfstandige beroepsuitoefening zijn opgebouwd. Deze uitgangspunten zijn bevestigd in de rechtspraak, zie box 3.2

Box 3.2 Jurisprudentie soorten pensioen

Hoge Raad 12 augustus 2005, PJ 2005/108

Reservistenpensioen in de zin van de Algemene militaire pensioenwet wordt aangemerkt als ouderdomspensioen in de zin van de WVPS. De strekking van de WVPS is om slechts lijfrenten buiten de wet te houden en niet ouderdomspensioenen die in het kader van een arbeidsovereenkomst zijn verworven.

Rechtbank Leeuwarden 8 juni 2005, PJ 2005/89

De man ontvangt vanaf 60 jaar een uitkering van het pensioenfonds op grond van een regeling voor vervroegd uittreden. De man stelt dat alleen het pensioen dat vanaf 65 jaar wordt uitgekeerd onder de WVPS valt. De Rechtbank oordeelt dat ouderdomspensioen ongeacht vanaf welke leeftijd dit wordt uitgekeerd onder de wet valt. Er is in casu onmiskenbaar sprake van pensioen in de zin van de PSW.

De regering meende dat een aparte wet het doelmatigst was met het oog op de toepasselijkheid op andersoortige pensioenen dan pensioenen in de zin van de Pensioen- en Spaarfondsenwet. Indertijd was bijvoorbeeld het pensioen van ambtenaren geregeld in een aparte wet, de Algemene burgerlijke pensioenwet. Door het vastleggen van de verevening in een aparte wet hoefden alle afzonderlijke wetten voor andersoortige pensioenen niet stuk voor stuk gewijzigd te worden⁶.

Kleine pensioenen worden op grond van artikel 3 lid 3 WVPS niet verevend. Hieronder verstaat men een pensioen waarvan het vereveningsdeel minder bedraagt dan het bedrag van artikel 32 lid 5 PSW (2006: € 361,02). Als argument hiervoor geldt de administratieve lastenverzwaring en uitvoeringstechnische problemen bij verevening van kleine pensioenen. Siegman (2004) stelt dat de vereveningsgerechtigde in dat geval niets krijgt en vindt dit met name onbillijk als een werknemer meerdere kleine pensioenen heeft opgebouwd. Hierover is geen jurisprudentie.

3.3.3 Wijze verevenen

De wetgever heeft gekozen voor een rechtstreekse vordering op de pensioenuitvoerder. De verevening is losgemaakt van de verdeling van de gemeenschap van goederen en rechterlijke tussenkomst is niet nodig⁷. Ook dit was een reden om te kiezen voor een aparte wet.⁸

Om de uitvoerbaarheid van de pensioenverevening⁹ te bevorderen is gekozen voor een methode die eenvoudig te berekenen is, te weten de verdeling van de pensioenuitkering die tijdens het huwelijk is opgebouwd in twee gelijke helften. Voor een dergelijke verdeling is immers geen

⁶ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3, blz. 16-17.

⁷ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3, blz. 9.

⁸ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3, blz. 16.

⁹ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3, blz. 12.

contante waardeberekening nodig. Ook zouden de resultaten van de verdeling van de pensioenuitkering goed te begrijpen zijn door de belanghebbenden.

Om de rechtspraak te ontlasten kent de WVPS de rechter geen bijzondere bevoegdheid tot om op grond van de eisen van redelijkheid en billijkheid van het wettelijk systeem af te wijken. Voordeel hiervan is dat de rechtzekerheid bevorderd wordt. Nadeel is dat in individuele gevallen de wet onredelijk en onbillijk kan uitpakken.

Volgens de WVPS kan pensioendeling volgens drie methoden plaatsvinden:

1. de standaard vereveningsmethode
2. alternatieve verdeling
3. conversie

Standaard verevening en alternatieve verdeling

In artikel 3 WVPS is een *standaard-vereveningsmethode* opgenomen, die inhoudt dat beide echtelieden recht hebben op de helft van tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdomspensioen. Daarnaast is op grond van artikel 4 WVPS een *alternatieve verdeling* mogelijk, bijvoorbeeld een ander percentage of het meetellen van een voorhuwelijkse periode van samenwonen. In beide gevallen kan de vereveningsgerechtigde bij de pensioenuitvoerder de verevening aanvragen door het inzenden van een formulier binnen twee jaar na de scheiding. Daarmee verkrijgt de vereveningsgerechtigde een uitbetalingrecht ten opzichte van de pensioenuitvoerder en hij/zij hoeft zich niet tot de echtgenoot te wenden. Als dat niet lukt, bijvoorbeeld door het te laat insturen van het formulier, dan resteert een aanspraak op de ex-partner.

Box 3.3 Jurisprudentie termijn van twee jaar uit artikel 2 WVPS

Kantonrechter Heerlen 16 augustus 2000, PJ 2001/56

Belanghebbende zendt het formulier als bedoeld in artikel 2 WVPS naar het ABP. Dit komt enkele dagen na het verlopen van de tweejaarstermijn aan. Het ABP weigert in eerste instantie het formulier vanwege de termijnoverschrijding. Later komt het ABP hier op terug door een beleidswijziging. Belanghebbende vordert een verklaring voor recht dat het formulier wel tijdig is ingediend. De rechter oordeelt dat belanghebbende er van uit mocht gaan dat de verlenging van de termijn bij verzending per post zoals de wet die kent ook van toepassing is op de onderhavige termijn.

De vereveningsgerechtigde krijgt recht op de helft van het ouderdomspensioen dat tijdens huwelijk is opgebouwd. De uitbetaling is echter afhankelijk van de ingang van het ouderdomspensioen van de vereveningsplichtige: besluit de vereveningsplichtige bijvoorbeeld om later met pensioen te gaan, dan zal de uitkering aan de vereveningsgerechtigde ook later aanvragen. Indien de vereveningsplichtige overlijdt, vervalt het recht op pensioen en dus ook het vereveningsdeel van de vereveningsgerechtigde. Als er een nabestaandenpensioen is opgebouwd komt dat op dat moment tot uitbetaling. Als de vereveningsgerechtigde vooroverlijdt, dan valt het vereveningsdeel terug in het pensioen van de vereveningsplichtige.

In artikel 3 lid 2 van de WVPS is bepaald dat het vereveningsdeel evenredig wordt aangepast als er na ingang wordt verhoogd of verlaagd. Onduidelijk is wat er dient te gebeuren met verhogingen of verlagingen voor de ingangsdatum. Uit de parlementaire behandeling is af te leiden dat de wetgever ook de verhogingen en verlagingen voor de ingangsdatum door wil laten werken in het vereveningsdeel. Op dit punt heeft de Rechtbank Den Haag beslist dat uitsluitend

de pensioenaanpassingen die uit de individuele carrière na scheiding voortvloeien en waarvan niet gezegd kan worden dat deze een gevolg zijn van de algemene loonontwikkeling buiten beschouwing dienen te blijven (Rechtbank Den Haag 26 maart 2003, PJ 2003/74). Volgens Dietvorst e.a. (2005) heeft de uitspraak van de Rechtbank weliswaar voor duidelijkheid gezorgd, maar is het voor uitvoerders in de praktijk nog steeds niet helder hoe zij hiermee in de praktijk dienen om te gaan.

Conversie

Bij conversie (art. 5 WVPS) wordt de aanspraak op het verevende ouderdomspensioen samen met de aanspraak op bijzonder nabestaandenpensioen omgezet in een zelfstandig recht op ouderdomspensioen van de vereveningsgerechtigde. Daarvoor is instemming van beide ex-partners en van de pensioenuitvoerder noodzakelijk. In geval van conversie gaat het pensioen in op de pensioendatum van de vereveningsgerechtigde. Het overlijden van de ex-echtgenoot heeft dan geen invloed op het pensioen.

Rekenvoorbeelden

Stel dat Anita en John getrouwd zijn en willen scheiden. Anita heeft geen pensioen opgebouwd, John wel. Hij heeft een aanspraak opgebouwd voor een uitkering van € 45.000 per jaar. Daarvan heeft hij € 15.000 voor het huwelijk opgebouwd en € 30.000 tijdens het huwelijk. Er is voorzien in een nabestaandenpensioen van 70% van het ouderdomspensioen. De aanspraak op nabestaandenpensioen bedraagt dus bij scheiding € 31.500. De totale contante waarde van het ouderdomspensioen bedraagt € 240.000 en van het nabestaandenpensioen € 90.000, bij elkaar € 330.000.

Tabel 3.1 Bij scheiding opgebouwd ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen

	voor huwelijk	tijdens huwelijk	totaal
aanspraak ouderdomspensioen	15000	30000	45000
aanspraak nabestaandenpensioen	10500	21000	31500
waarde ouderdomspensioen	80000	160000	240000
waarde nabestaandenpensioen	30000	60000	90000
totale waarde	110000	220000	330000

Stel nu dat Anita en John scheiden onder het Boon-Van Loon regime. In dat geval krijgen beiden de helft van € 330.000, dus € 165.000. Met een bedrag van € 165.000 kan John een aanspraak maken op een jaarlijkse uitkering vanaf pensioendatum van € 31.000 en Anita op een uitkering van € 27.000 (omdat zij naar verwachting langer leeft is haar uitkering lager). Onderstaande tabel illustreert de Boon-Van Loon verdeling.

Tabel 3.2 Resultaat scheiding volgens Boon-Van Loon

	man	vrouw	totaal
aanspraak ouderdomspensioen	31500	27000	
waarde ouderdomspensioen	165000	165000	330000

Als niet Boon-Van Loon wordt toegepast maar standaardverevening volgens de WVPS is het resultaat anders. Dan wordt niet het kapitaal verdeeld maar de aanspraak van het tijdens het huwelijk opgebouwde pensioen. Dat was € 30.000. John en Anita krijgen ieder € 15.000 op het moment dat John met pensioen gaat. John krijgt daarbij ook het pensioen dat hij voor het huwelijk heeft opgebouwd (€ 15.000). Als John overlijdt dan krijgt Anita het nabestaandenpensioen van € 31.500. Als Anita overlijdt dan krijgt John het deel van Anita (€ 15.000) erbij, zodat hij dan € 45.000 ontvangt. De uitkeringen van beide partners zijn dus afhankelijk van het leven van de andere partner.

De waarde van het pensioen van John en Anita kan als volgt benaderd worden. De totale contante waarde van het nabestaandenpensioen € 90.000 is voor Anita. Het nabestaandenpensioen komt tot uitbetaling als John sterft. Daarnaast krijgt zij de helft van de aanspraak op het ouderdompensioen dat tijdens het huwelijk is opgebouwd. De totale waarde van deze aanspraak bedraagt € 160.000. Als Anita overlijdt dan gaat haar uitkering terug naar John. Voor John heeft dit een waarde van € 20.000. Dat betekent dat de verdeling van de waarde van het ouderdompensioen niet fifty fifty is, maar dat € 70.000 voor Anita is en € 90.000 voor John. John heeft daarnaast nog € 60.000 aan pensioen wat hij heeft opgebouwd voor het huwelijk. John krijgt dus € 170.000 en Anita € 160.000.

Tabel 3.3 Resultaat scheiding volgens standaard verevening

	man	vrouw	totaal
aanspraak pensioen als partner leeft	30000	15000	
aanspraak pensioen als partner sterft	45000	31000	
waarde pensioen als partner leeft	150000	70000	220000
waarde pensioen als partner sterft	20000	90000	110000
Totaal	170000	160000	330000

De berekeningswijze bij conversie is niet vastgelegd in de wet. Hieronder geven we drie mogelijke berekeningsmethoden weer.

Methode 1

In geval van conversie zet Anita de totale waarde van haar pensioenaanspraak bij standaardverevening (€ 160.000) om in een eigen pensioenaanspraak. Zij kan daarmee een pensioenaanspraak kopen van € 26.000. Het pensioen gaat in als zijzelf 65 wordt en hangt niet meer af van het overlijden van John. Als John overlijdt krijgt zij geen nabestaandenpensioen, ook niet als hij overlijdt voordat zij 65 is geworden. John kan met zijn deel van het kapitaal (€ 170.000) een pensioenaanspraak kopen van € 32.000. Dit pensioen wordt niet hoger als Anita overlijdt.

Tabel 3.4 Resultaat scheiding bij conversie volgens methode 1

	man	vrouw	totaal
aanspraak ouderdompensioen	32000	26000	
waarde ouderdompensioen	170000	160000	330000

Methode 2

In geval van conversie krijgt John een aanspraak op ouderdomspensioen van € 30.000. Dit is dezelfde aanspraak als bij verevening, met dit verschil dat het pensioen niet aangroeit als Anita overlijdt. De waarde van deze aanspraak bedraagt € 150.000 (zie tabel 3.3). Voor Anita blijft dan € 330.000 minus € 150.000 euro over oftewel € 180.000. Anita kan daarmee een pensioen-aanspraak inkopen van € 29.000 per jaar vanaf haar eigen pensioendatum.

Tabel 3.5 Resultaat scheiding bij conversie volgens methode 2

	man	vrouw	totaal
aanspraak ouderdomspensioen	30000	29000	
waarde ouderdomspensioen	150000	180000	330000

Methode 3

Anita krijgt de helft van de contante waarde van de pensioenaanspraak die tijdens het huwelijk is opgebouwd (de helft van € 160.000 dus € 80.000) plus de waarde van het nabestaandenpensioen (€ 90.000). De totale waarde van € 170.000 zet zij om in een pensioenaanspraak van € 28.000. John krijgt de andere helft van de contante waarde van de pensioenaanspraak die tijdens het huwelijk is opgebouwd (€ 80.000) plus de waarde die hij voor zijn huwelijk heeft opgebouwd (ook € 80.000) Met dit kapitaal van € 160.000 kan hij een pensioenaanspraak kopen van € 31.000. Dit pensioen wordt niet hoger als Anita overlijdt.

Tabel 3.6 Resultaat scheiding bij conversie volgens methode 3

	man	vrouw	totaal
aanspraak ouderdomspensioen	31000	28000	
waarde ouderdomspensioen	160000	170000	330000

Conclusie

De berekeningswijze bij conversie is niet vastgelegd in de wet. Volgens Dietvorst e.a. (2006) is de bovenbeschreven methode 1 de juiste berekeningswijze. Deze methode is actuarieel neutraal ten opzichte van standaardverevening en zou daarmee het meest aansluiten bij de bedoeling van de wet. Wij zijn het eens met deze visie. Siegman (2004) beschrijft de berekeningsmethode conform de bovenbeschreven methode 2. De pensioenaanspraak van de vereveningsplichtige is daarbij met conversie gelijk aan de pensioenaanspraak zonder conversie. Deze berekeningsmethode is nadelig voor de vereveningsplichtige omdat deze niet gecompenseerd wordt voor de mogelijkheid bij standaardverevening dat de pensioenaanspraak aangroeit na het overlijden van de vereveningsgerechtigde. In ons voorbeeld daalt daardoor de contante waarde van de pensioenaanspraak van John van € 170.000 euro naar € 150.000. Wij zijn er in onze berekening vanuit gegaan dat deze waardevermindering voor de vereveningsplichtige leidt tot verhoging van de waarde van het pensioen van de vereveningsgerechtigde. Als dit niet gebeurt dat is de waardevermindering van het pensioen van de vereveningsplichtige een voordeel voor het pensioenfonds. Niet duidelijk is hoe pensioenfonds hier in de praktijk mee omgaan. Methode 3 is te verdedigen in geval van beschikbare premiereregelingen, waarbij het pensioenresultaat niet bekend is, maar wel bekend is hoeveel vermogen er is opgebouwd. Ook deze methode is nadelig voor de vereveningsplichtige ten opzichte van standaardverevening.

3.3.4 Relatie met huwelijksvermogensrecht

De wetgever heeft bewust gekozen voor het regelen van de verevening in aparte wetgeving in plaats van in het huwelijksvermogensrecht. Het loslaten van de formele band met het huwelijksvermogensrecht is in de eerste plaats ingegeven door praktische overwegingen. Een zuiver consequente toepassing van het huwelijksvermogensrecht zou volgens de regering tot minder goed te hanteren uitkomsten leiden¹⁰:

- het huwelijksvermogensrecht gaat uit van een afrekening onmiddellijk na de scheiding, terwijl bij de verevening afrekening plaatsvindt afhankelijk van het moment dat en de mate waarin de pensioenaanspraken tot uitkering komen;
- het buiten de verevening laten van het nabestaandenpensioen; het nabestaandenpensioen is bedoeld voor de langstlevende echtgenoot.
- bij toepassing van het huwelijksvermogensrecht zouden de voorhuwelijkse jaren moeten worden meegeteld:
 - het meetellen van de voorhuwelijkse jaren zou volgens de regering de kans op onbillijke uitkomsten vergroten en zodoende leiden tot een ingewikkelde correctieregeling;
 - voor elke scheiding die voor ten minste een van de partijen niet de eerste scheiding is zouden bijzondere regelingen moeten worden opgesteld;
 - het verevenen van pensioenrechten die voor het huwelijk zijn opgebouwd is niet goed te rijmen met het feit dat de taakverdeling binnen het huwelijk aan de gedachte van verevening ten grondslag ligt.

Doordat de koppeling met het huwelijksvermogensrecht is losgelaten, is pensioenverevening eveneens van toepassing op echtparen, die hebben gekozen voor scheiding van vermogens (koude uitsluiting). De WVPS bevat regelend recht, dus (ex)echtgenoten kunnen de wet contractueel uitsluiten, bijvoorbeeld in huwelijkse voorwaarden of in het echtscheidingsconvenant. Discussie is mogelijk of dan de Boon-Van Loon regeling geldt, of dat er geen enkele verrekening plaatsvindt. In het algemeen wordt aangenomen dat uitsluiting van de WVPS betekent dat niet wordt verrekend (Bod,1994, Siegman, 2004). Volgens Bollen-Vandenboorn herleeft bij uitsluiting van de WVPS Boon-Van Loon en moet het pensioen dus volgens de regels in het huwelijksvermogensrecht worden verrekend (Bollen-Vandenboorn, 2004).

3.3.5 Relatie met alimentatie

Verdeling van het ouderdomspensioen en de alimentatie staan volgens de wetgever los van elkaar.¹¹ Alimentatie heeft te maken met de behoefte van de ene ex-partner en de draagkracht van de andere ex-partner. Pensioenverdeling is in de wet geregeld omdat het pensioen dat tussen huwelijkssluiting of registratie van partnerschap en scheiding is opgebouwd, het resultaat is van de inspanning van beide ex-partners. Bovendien is het pensioen bedoeld voor beide ex-partners.

Als het verdeelde pensioen wordt uitbetaald, terwijl er op dat moment ook alimentatie wordt betaald, is dat wel van invloed. Het beïnvloedt de behoefte van degene die alimentatie krijgt en de draagkracht van degene die alimentatie betaalt.

¹⁰ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21 893, nr. 3, blz. 14.

¹¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 21 893, nr. 5 blz. 4 en 5.

3.3.6 Directeur-groootaandeelhouder

De directeur-groootaandeelhouder (dga) neemt een bijzondere positie in, zowel fiscaal als juridisch. Een dga mag namelijk anders dan gewone werknemers zijn pensioenopbouw in eigen beheer houden. Bij pensioenverdeling krijgt de vereveningsgerechtigde een aanspraak op het pensioen dat in eigen beheer is opgebouwd. Daardoor blijft de vereveningsgerechtigde veel meer afhankelijk van de ex-echtgenoot dan de bedoeling was van de WVPS (Siegman, 2004). In de afgelopen jaren is er jurisprudentie ontstaan over de vraag of het vereveningsdeel en het nabestaandenpensioen ten behoeve van degene die geen zeggenschap heeft in de vennootschap van de dga bij een professionele verzekeraar afgestort moet worden. De positie van de zwakkere partij in deze is niet wettelijk gewaarborgd. Of de eis tot veiligstelling van de pensioenrechten door middel van afstorten bij een verzekeraar zal slagen is afhankelijk van de feitelijke situatie. Siegman (2004) leidt uit bestaande jurisprudentie over echtscheiding af dat het vereveningsdeel afgestort dient te worden bij een verzekeraar in het geval aangenomen mag worden dat de uitbetaling van het vereveningsdeel in gevaar komt door het voortzetten van het eigen beheer. Recente jurisprudentie bevestigt deze visie, zie onderstaande box.

Box 3.4 Jurisprudentie directeur-groootaandeelhouder

Hoge Raad 9 februari 2007, PJ 2007/42

De man heeft pensioen opgebouwd in een pensioen BV. Zijn huwelijk eindigt door echtscheiding. De vrouw vordert externe verzekering (afstorting) van de pensioenaanspraak die haar in het kader van verevening toekomt. Het hof wijst de vordering toe. Het hof heeft daarbij vastgesteld dat partijen het er over eens zijn dat in beginsel afstorting bij een verzekeraar moet plaatsvinden. De Hoge Raad oordeelt dat de eisen van redelijkheid en billijkheid die de rechtsverhouding tussen ex-echtgenoten beheersen, in het algemeen zullen meebrengen dat de tot verevening verplichte echtgenoot die als directeur en enig aandeelhouder de rechtspersoon beheert waarin de te verevenen pensioenaanspraak is ondergebracht, dient zorg te dragen voor afstorting bij een externe pensioenverzekeraar van het kapitaal dat nodig is voor het aan de andere echtgenoot toekomende deel van de pensioenaanspraak.

Hoge Raad 12 maart 2004, PJ 2004/63

Met de strekking van de PSW – waarborgen dat gedane toezeggingen worden nagekomen – zijn de door de vrouw gestelde gedragingen van de BV in haar relatie tot de vrouw onverenigbaar. De keuze die de man indertijd heeft gemaakt voor eigen beheer impliceert weliswaar het buiten beschouwing laten van enkele beschermende bepalingen van de PSW, maar dat kan niet rechtvaardigen dat de pensioenen niet volledig gewaarborgd zijn.

3.4 Conclusie

De voornaamste reden van de WVPS was het verwezenlijken van de doelstelling van het arrest Boon-Van Loon. De doelstelling van de het arrest Boon-Van Loon is verrekening van het pensioen na scheiding vanuit de gedachte dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners en de pensioenopbouw wordt gefinancierd uit de gemeenschap. Een tweede hoofddoel van de WVPS was om de uitvoerbaarheid van het arrest te bevorderen en de rechtspraktijk te ontlasten.

Zowel praktische overwegingen als het systeem van het huwelijksvermogensrecht leidden ertoe dat de wetgever de verevening in een aparte wet opnam; de WVPS. Hieraan liggen argumenten als doelmatigheid, het vereveningsrecht als specifieke vordering van de vereveningsgerechtigde op de pensioenuitvoerder en het tijdstip van uitbetalen ten grondslag.

Om deze doelstellingen te verwezenlijken zijn in de WVPS de volgende keuzes gemaakt:

1. Gekozen is om alleen het ouderdomspensioen dat is opgebouwd tijdens de huwelijkse periode mee te nemen in de verevening. Dit spoort met de grondgedachte van het arrest Boon-Van Loon, dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners. Alleen het tijdens het huwelijk opgebouwde pensioen is immers het resultaat van de inspanning van beide echtgenoten.
2. Gekozen is om het nabestaandenpensioen niet in de verevening te betrekken. Anders dan het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdomspensioen is het nabestaandenpensioen niet bedoeld om te voorzien in de behoefte van beide echtgenoten. Het nabestaandenpensioen is bedoeld voor de langstlevende echtgenoot. Hiermee wordt het verlies aan verdien capaciteit van (meestal) de vrouw als gevolg van de taakverdeling tijdens het huwelijk gecompenseerd.
3. Gekozen is voor verevening als hoofdregel, waarbij een trekkingsrecht ontstaat op het pensioen van de ex-echtgenoot. Voordeel hiervan is de eenvoud in de uitvoering. Nadeel is de levenslange afhankelijkheid van de ex-echtgenoten. Partners kunnen ook kiezen voor conversie van het trekkingsrecht in een zelfstandig recht op pensioen. Voordeel hiervan is dat de financiële band tussen de ex-echtgenoten definitief verbroken wordt. Nadeel is dat er een contante waardeberekening moet worden uitgevoerd, waardoor de administratieve lasten van deze methode hoger zijn en de uitkomsten moeilijker te begrijpen voor de partners.
4. Gekozen is voor toepassing van pensioendeling ongeacht het huwelijksgoederenregime. Hiermee worden partners beschermd die niet in gemeenschap van goederen zijn getrouwd.
5. Gekozen is voor een procedure waarbij de verdeling niet getoetst hoeft te worden door de rechter. Als de wet niet voorafgaand aan het huwelijk of in het echtscheidingsconvenant is uitgesloten wordt de wet toegepast, onafhankelijk van de individuele omstandigheden. Voordeel hiervan is de grote rechtszekerheid voorafgaand aan het huwelijk (als de wet bekend is). Voordeel is ook de grotere doelmatigheid: de rechter hoeft er niet aan te pas te komen. Nadeel is dat de wet onredelijk en onbillijk kan uitpakken.

4 Ontwikkelingen na invoering van de WVPS

4.1 Ontwikkelingen in de taakverdeling tussen partners

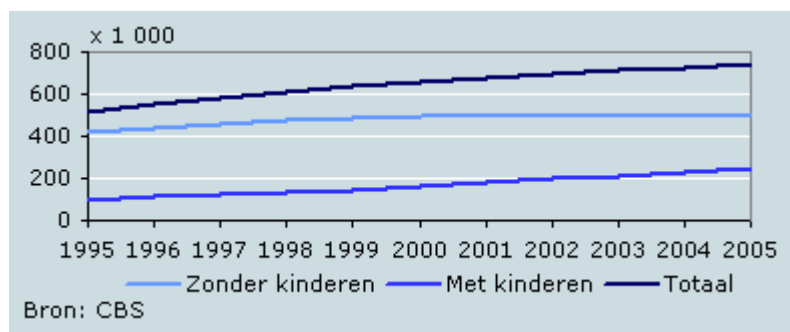
De WVPS is er op gericht om de economisch zwakkere partij (in veel gevallen de vrouw) na de scheiding mee te laten delen in het pensioen van de economisch sterkere partij. Dit omdat de vrouw zorg heeft gedragen voor het huishouden en/of de kinderen en zo bijgedragen heeft aan de carrière en het pensioen van de man. In deze paragraaf beschrijven we maatschappelijke veranderingen in de periode 1995-2005 die van invloed zou kunnen zijn op de werking van de WVPS.

We gaan eerst in op de ontwikkeling van het aantal huwelijken en scheidingen. Vervolgens gaan we in op de verdeling van de betaalde en onbetaalde arbeid binnen relaties.

4.1.1 Samenwonen, trouwen en scheiden

De afgelopen decennia zijn steeds meer paren niet-gehuwd gaan samenwonen. Het aantal gehuwde paren is in de periode 1995–2005 vrijwel stabiel gebleven, op ruim 3,4 miljoen. Het aantal niet-gehuwd samenwonende paren is in dezelfde periode toegenomen van ruim 500 duizend naar bijna 750 duizend. Deze forse stijging houdt verband met het feit dat er tegenwoordig niet alleen vaker, maar ook langer dan vroeger niet-gehuwd wordt samengewoond, in het bijzonder door paren met kinderen. Figuur 4.1 illustreert de ontwikkeling (Van der Meulen en de Graaf, 2006).

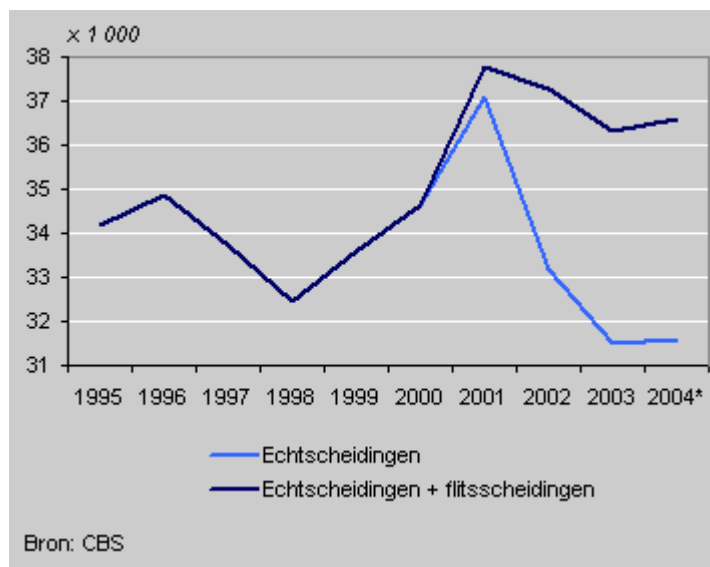
Figuur 4.1 Ontwikkeling niet gehuwd samenwonende paren

Het totaal aantal echtscheidingen (vanuit een huwelijk) is gedaald van 37 duizend in 2001 tot 32 duizend in 2004. Door de toename van het aantal flitsscheidingen is het totaal aantal huwelijken dat is ontbonden de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven. Bij een flitsscheiding wordt het huwelijk eerst omgezet in een geregistreerd partnerschap en daarna ontbonden. De flitsscheiding is een serieus alternatief voor de formele echtscheiding. De flitsscheiding is een snelle procedure. Ongeveer 60 procent is de maand na de omzetting van het huwelijk in een geregistreerd partnerschap ontbonden, ongeveer 75 procent is na drie maanden ontbonden en 90 procent na een jaar (Van Huis, 2005). Een verschil tussen de reguliere echtscheiding en de

flits scheiding is het ontbreken van de rechtbank in de procedure. Momenteel ligt er een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer om de flits scheiding onmogelijk te maken. Daarvoor in de plaats komt naar verwachting de mogelijkheid van een administratieve scheiding waar ook geen rechtbank aan te pas komt.

Figuur 4.2 Echtscheidingen en flits scheidingen

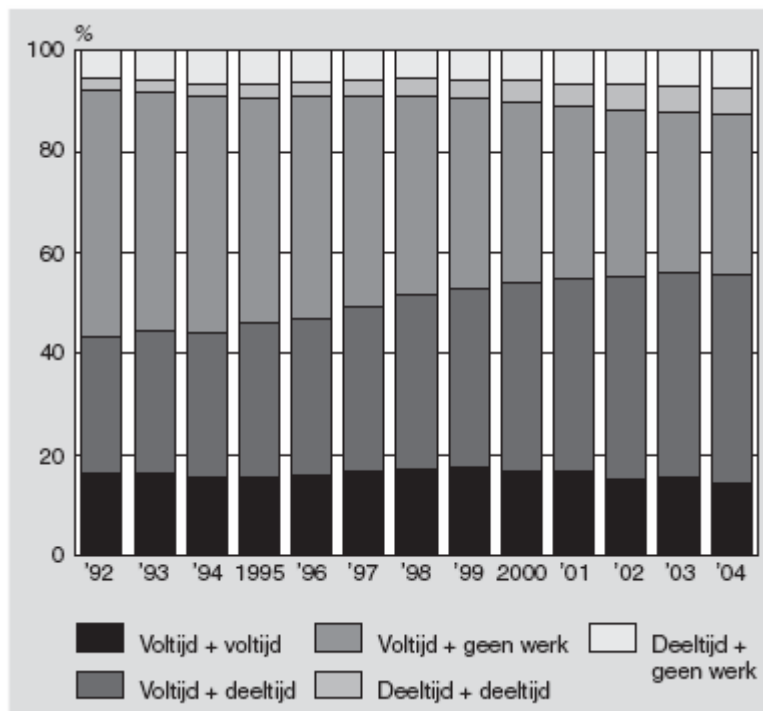

Mannen vinden sneller een nieuwe partner dan vrouwen. Van de gescheiden mannen heeft een op de vier binnen een jaar na scheiding een nieuwe partner, tegen een op de vijf van de vrouwen. Tweederde van de mannen en de helft van de vrouwen heeft binnen vijf jaar na echtscheiding een nieuwe partner (Bouman, 2004).

4.1.2 Verdeling betaalde arbeid

De arbeidsdeelname van vrouwen is de afgelopen jaren flink toegenomen. Het traditionele kostwinnersmodel, waarbij de man voltijds werkte en de vrouw niet (of minder dan twaalf uur per week), heeft daardoor aan populariteit ingeboet. In 1992 was het aantal paren (samenwonend en gehuwd) waarvan er maar één persoon werkte (meestal de man) nog 50 procent, in 2004 is dat gedaald tot 32 procent van de paren. Daarvoor in de plaats komt het anderhalfverdienersmodel: de een werkt voltijds en de ander in deeltijd (in een baan van minstens twaalf uur per week). Het aandeel paren dat voldoet aan het anderhalfverdienersmodel is toegenomen van 27 procent in 1992 tot 41 procent in 2004 (zie tabel 4.1). Het is vrijwel altijd de man die de meeste uren werkt (Van der Valk, 2005).

Figuur 4.3 Arbeidsdeelname paren

Bron: Van der Valk, 2005

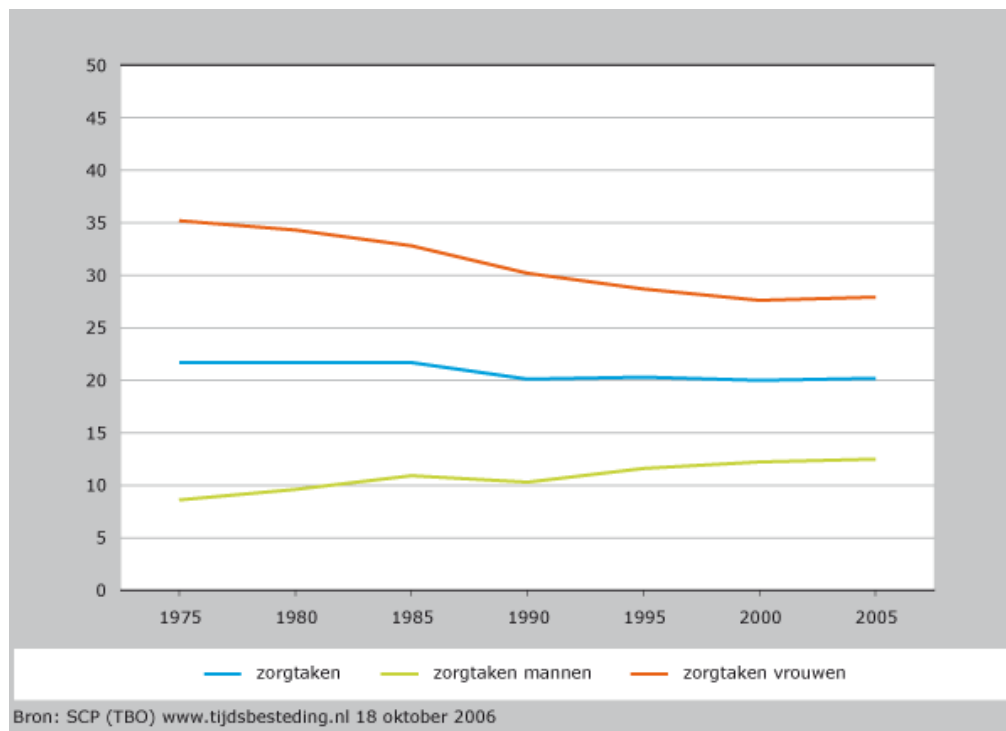
Een gerelateerde ontwikkeling valt te zien bij het arbeidspatroon van vrouwen na de geboorte van een kind. Steeds meer vrouwen blijven werken nadat hun kind geboren is. De zorg voor kinderen is veel minder vaak een belemmering om toch te blijven werken. In 2003 stopte bijvoorbeeld maar 10 procent van de vrouwen met werken na het krijgen van een kind terwijl dit in 1997 nog 25% was (Van der Valk & Boelens, 2004; Beckers, 2004). Wel gaan vrouwen minder uren werken na de geboorte van een kind. In 2003 ging 56 procent van de werkende vrouwen minder uren werken na de geboorte van het eerste kind. Weinig mannen passen hun arbeidsduur aan na de geboorte van een kind (Beckers, 2004).

Als gevolg van de toegenomen arbeidsparticipatie neemt het aantal vrouwen dat economisch zelfstandig is toe. Iemand is economisch zelfstandig wanneer hij of zij 70% van het nettominimumloon verdient. In 2000 was 41% van de vrouwen met een partner economisch zelfstandig, in 2004 was 45% economisch zelfstandig (Portegijs e.a., 2006). Nog steeds is dus minder dan de helft van de vrouwen met een partner economisch zelfstandig.

4.1.3 Verdeling onbetaalde arbeid

Vrouwen hebben hun bijdrage aan huishoudelijk werk en zorgtaken thuis in de loop der jaren flink teruggebracht, van ruim 35 uur in 1975 tot 28 uur in 2000 en 2005. Mannen zijn geleidelijk wat actiever in het huishouden geworden. In 1975 besteedden zij 8,5 uur aan huishoudelijke en zorgtaken en in 2005 12,5 uur. In beide gevallen veranderde er tussen 2000 en 2005 minder dan in eerdere jaren. Nog steeds doen vrouwen twee keer zo veel in het huishouden dan mannen. Figuur 4.4 illustreert de ontwikkeling.

Figuur 4.4 Zorgtaken mannen en vrouwen (inclusief reistijd), bevolking 20-64 jaar, uren per week, voor de periode 1975-2005

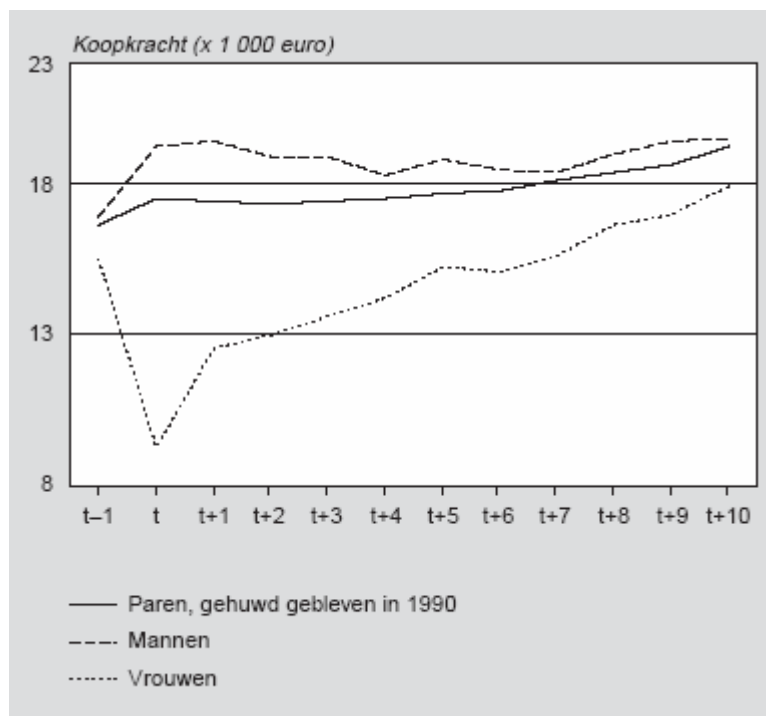
4.1.4 Financiële gevolgen van echtscheiding

In figuur 4.5 geven we de gevolgen weer van echtscheiding op de koopkracht van mannen en vrouwen. De koopkracht van mannen blijkt te stijgen na de scheiding, terwijl die van vrouwen scherp daalt. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn wel overschat omdat betaling en ontvangst van kinderalimentatie niet zijn meegenomen in deze cijfers (Bouman, 2004b).

De koopkracht wordt bepaald door enerzijds het inkomen en anderzijds de kosten van een huishouden. Voor vrouwen gaat het inkomen na scheiding omlaag, terwijl de kosten omhoog gaan, doordat vrouwen vaak de kinderen krijgen toegewezen. Voor mannen gaat het inkomen na scheiding omlaag (vanwege alimentatieverplichtingen) maar de kosten dalen nog meer.

In het jaar na de scheiding stijgt het inkomen van vrouwen weer. Na ongeveer zeven jaar is de koopkracht terug op het niveau van voor de scheiding. De koopkracht blijft echter lager dan de koopkracht van vrouwen die gehuwd zijn gebleven. De belangrijkste reden dat de koopkracht van vrouwen weer toeneemt is het vinden van een nieuwe partner. Het meer gaan werken draagt ook bij aan de toename van de koopkracht, maar in mindere mate (Bouman, 2004b).

Figuur 4.5 Koopkrachtontwikkeling na echtscheiding

Bron: Bouman, 2004b

Bij paren die na een periode van samenwonen van elkaar scheiden zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen veel minder groot. Dit komt doordat bij samenwonenden minder vaak sprake is van kinderen en doordat de inkomens van mannen en vrouwen gelijk zijn dan bij gehuwden (Bouman, 2004a). Dit duidt erop dat juist degenen die de financiële bescherming van het huwelijk nodig hebben ook inderdaad trouwen.

4.1.5 Conclusie

Het aantal huwelijken blijft constant. Daarnaast gaan steeds meer mensen ongehuwd samenwonen. Het aantal echtscheidingen blijft ook constant. Wel worden steeds meer huwelijken ontbonden via een flitsscheiding, waarbij het huwelijk eerst wordt omgezet in een geregistreerd partnerschap. Dat betekent dat vaker de scheidingsvoorwaarden niet worden getoetst door de rechter.

Ondanks het feit dat er ontwikkelingen zijn, die er op duiden dat er een stijgende arbeidsparticipatie is van vrouwen blijft de traditionele verdeling tussen mannen en vrouwen. In plaats van het kostwinnersmodel is nu het anderhalfverdienersmodel het meest populair. Vrouwen bouwen daardoor nog steeds minder pensioen op dan mannen. Doordat veel vrouwen nu wel, in deeltijd, blijven werken is het verlies aan verdien capaciteit kleiner dan bij de traditionele rolverdeling. De verdeling van de zorgtaken binnen het gezin is niet veranderd de afgelopen tien jaar. Nog steeds doen vrouwen twee keer zoveel in het huishouden als mannen.

Bij gehuwden is vaker sprake van een meer traditionele rolverdeling dan bij ongehuwd samenwonenden. Dit spooft met de theorie: juist degenen die de taken willen verdelen hebben

behoefte aan een huwelijkscontract, waarbij de partner die de meeste zorg voor de kinderen op zich neemt beschermd wordt tegen de financiële gevolgen van echtscheiding.

4.2 Ontwikkelingen in de pensioensfeer

Sinds 1995 zijn er ontwikkelingen geweest in de pensioensfeer die invloed hebben op de WVPS. In deze paragraaf beschrijven we de belangrijkste ontwikkelingen. We zullen regelmatig verwijzen naar de Pensioen en Spaarfondsenwet (PSW). Deze wet is per 1 januari 2007 opgevolgd door de Pensioenwet (PW). Aangezien deze paragraaf betrekking heeft op de ontwikkelingen in de periode vanaf 1995 refereren we aan de PSW en niet aan de PW.

4.2.1 Beschikbare premiereregelingen

De laatste jaren is het aantal beschikbare premiereregelingen toegenomen. Toen de WVPS ontstond kwam dit type pensioenregeling nauwelijks voor; de norm was de salaris/diensttijdregeling. In 2006 had 4% van de pensioendeelnemers een beschikbare premiereregeling (Pensioenmonitor DNB). De grote meerderheid van de regelingen is dus nog steeds een salaris/diensttijdregeling. Het verschil tussen beide typen regelingen is kortweg dat bij een beschikbare premiereregeling de premie bekend is en de uitkomst ongewis, terwijl bij een salaris/diensttijdregeling de premie ongewis is en de uitkomst vaststaat.

De WVPS gaat uit van de verdeling van het pensioenresultaat. Dit is precies waar de moeilijkheid zit bij beschikbare premiereregelingen: op het moment van scheiding is namelijk niet bekend wat het uiteindelijke resultaat zal zijn van de belegde premies. De hoogte van de pensioenuitkering is daardoor pas op de pensioendatum bekend. Op dat moment wordt met het kapitaal een ouderdompensioen en eventueel een nabestaandenpensioen aangekocht.

Voor de vaststelling van het deel van het kapitaal dat aangewend kan worden voor ouderdompensioen dient eerst een vermindering plaats te vinden voor de financiering van het nabestaandenpensioen (Siegman, 2004). Vervolgens dient te worden vastgesteld welk deel van het kapitaal gedurende het huwelijk is opgebouwd en welk deel al voor het huwelijk was opgebouwd. De helft van het deel dat tijdens het huwelijk is opgebouwd plus het kapitaal dat nodig is voor het nabestaandenpensioen komt toe aan de vereveningsgerechtigde.

Damen (2002) stelt in zijn artikel dat artikel 3 lid 2 van de WVPS, waarin staat dat de WVPS betrekking heeft op de verdeling van het *pensioenresultaat*, niet zo strikt dient te worden geïnterpreteerd. Een pensioen op basis van een beschikbare premiereregeling, waar het pensioenresultaat niet vast staat, kan dus wel degelijk verevend worden. Een oplossing, zoals aangedragen in Dietvorst et al. (1995), is dat er op basis van de specifieke premiereregeling het ingelegde kapitaal berekend wordt. Op de pensioendatum blijkt dan wat de opbrengst van dit kapitaal is. Volgens Damen moet de WVPS hier wel voor worden aangevuld met een artikel dat het mogelijk maakt om pensioenkapitalen uit beschikbare premiereregelingen te verevenen.

4.2.2 Nabestaandenpensioen

Sinds 1973 is in artikel 8a van de Pensioen- en Spaarfondsenwet (PSW) bepaald dat de echtgenoot recht heeft op dat deel van de premievrije aanspraak op nabestaandenpensioen dat de

deelnemer gekregen zou hebben als op het tijdstip van scheiding de deelneming aan de pensioenregeling door ontslag zou zijn geëindigd. Dat betekent dat als de deelnemer overlijdt de ex-echtgenoot dat deel van het nabestaandenpensioen krijgt dat tot het moment van scheiding is opgebouwd. Ook het nabestaandenpensioen dat voor het huwelijk is opgebouwd komt toe aan de ex-echtgenoot. Alleen als het nabestaandenpensioen op opbouwbasis wordt gefinancierd krijgt de ex-echtgenoot recht op het nabestaandenpensioen dat tot de scheidingsdatum is opgebouwd. Een nabestaandenpensioen op risicobasis dekt alleen het risico van overlijden van de deelnemer in het jaar waarin premie wordt bepaald. Er wordt dan geen voorziening opgebouwd voor het toekomstige risico van overlijden dat, naarmate de deelnemer ouder wordt, steeds groter wordt. Als het nabestaandenpensioen op risicobasis is verzekerd dan wordt er dus geen kapitaal opgebouwd en kan er geen recht op nabestaandenpensioen aan de ex-partner worden toegekend.

Het nabestaandenpensioen valt bij scheiding buiten de WVPS. Dat betekent dat het nabestaandenpensioen geheel aan de ex-echtgenoot toekomt en niet wordt verdeeld tussen de deelnemer en de ex-echtgenoot.

Veel pensioenregelingen zijn na 1995 overgegaan van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis naar een nabestaandenpensioen op risicobasis. De aanleiding daarvoor was de wens van de overheid om de pensioenen te versoberen. Door de omzetting van het nabestaandenpensioen op opbouwbasis naar een nabestaandenpensioen op risicobasis kon de pensioenregeling worden versoerd, terwijl tegelijkertijd het ouderdompensioen kon worden verbeterd. Op pensioendatum kunnen pensioengerechtigden op basis van de huidige Pensioenwet vanaf 1 januari 2008 alsnog kiezen voor inruil van een deel van het ouderdompensioen voor een nabestaandenpensioen. Volgens de Memorie van Toelichting bij de Pensioenwet is hiervoor gekozen omdat “een goed partnerpensioen voor na 65 een essentieel onderdeel is van een goede pensioenregeling”.¹² Op de datum van scheiding is er dan echter geen nabestaandenpensioen gereserveerd dat buiten de verevening moet blijven (als de scheiding voor de pensioendatum valt). Feitelijk wordt dan ook het kapitaal dat achteraf voor het nabestaandenpensioen bestemd zou zijn geweest verdeeld. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde. Het nabestaandenpensioen komt immers volledig ten goede aan de vereveningsgerechtigde, terwijl het ouderdompensioen verdeeld wordt (Leene-Hoedemaker, 2005).

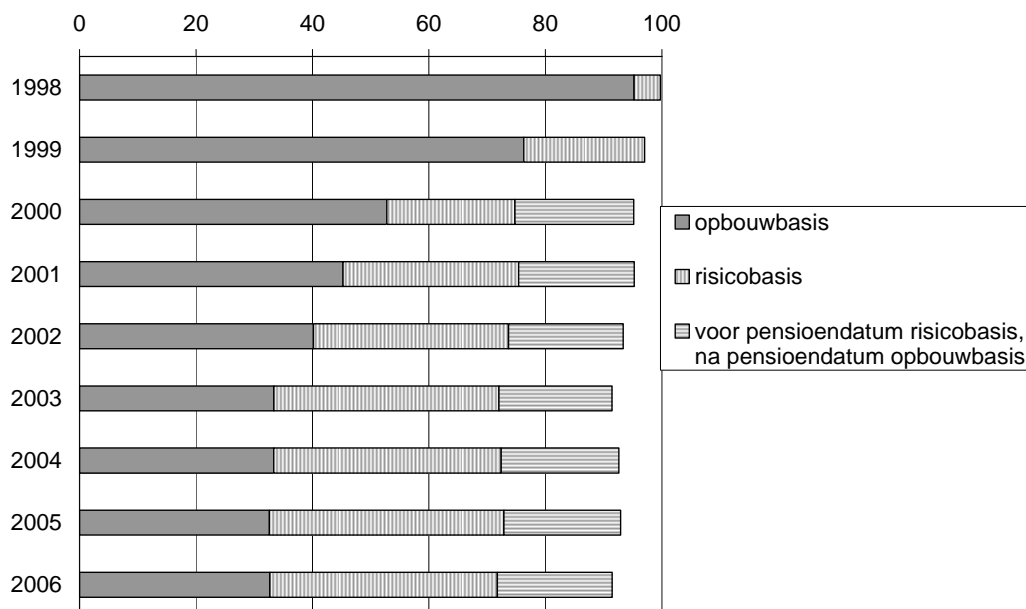
Figuur 4.6 laat zien dat het aantal deelnemers met een nabestaandenpensioen op opbouwbasis is gedaald van 95% in 1998 naar 33% in 2006. Het aantal deelnemers met een nabestaandenpensioen op risicobasis is gestegen van 5% in 1998 naar 59% in 2006. Daarvan is 20%-punt een regeling waarbij vanaf pensioendatum wel wordt opgebouwd voor het nabestaandenpensioen. Verder zien we ook dat het aantal deelnemers dat geen recht heeft op een nabestaandenpensioen toeneemt.

Als gevolg van de Wet aanpassing behandeling VUT/prepensioen en introductie levensloop, die in 2006 is ingegaan, mag verwacht worden dat er een trend ontstaat richting nabestaandenpensioen op opbouwbasis. De wet schaft de fiscale facilitering van VUT en prepensioenregelingen af en introduceert de levensloopregeling. Het nabestaandenpensioen

¹² Tweede Kamer, vergaderjaar 2005–2006, 30 413, nr. 3, blz. 102.

wordt wel fiscaal gefacilieerd en kan als gevolg van art 2b PSW worden omgezet in een hoger dan wel eerder ingaand ouderdomspensioen.

Figuur 4.6 Pensioendeelnemers naar type nabestaandenpensioenen

Dietvorst e.a (2006) constateren dat de WVPS op een aantal punten niet aansluit bij de PSW:

- Voorhuwelijkse periode: In artikel 8a PSW wordt de voorhuwelijkse periode meegenomen bij de bepaling van de waarde van het nabestaandenpensioen. In de WVPS wordt de voorhuwelijkse periode niet meegenomen bij de verdeling van het ouderdomspensioen.
- Verschillende scheidingsmomenten: In de WVPS is het moment van scheiding van tafel en bed bepalend voor de verdeling van het ouderdomspensioen. In de PSW is de datum waarop het huwelijk definitief wordt ontbonden bepalend. Dit is later dan de scheiding van tafel en bed.

Dietvorst e.a (2006) zien in deze verschillen tussen de WVPS en de PSW knelpunten ontstaan als er bijvoorbeeld gebruik wordt gemaakt van het recht op uitruil van het nabestaandenpensioen voor ouderdomspensioen op grond van artikel 2b PSW. Als een deelnemer voor een dergelijke ruil heeft gekozen, dan ontvangt de ex-partner geen nabestaandenpensioen, maar feitelijk de helft van de waarde van het nabestaandenpensioen dat door de uitruil wordt omgezet in ouderdomspensioen. Overigens moeten beide partners hiervoor tekenen. Als gevolg van de mogelijkheid tot uitruil nabestaandenpensioen en ouderdomspensioen vervalt het onderscheid tussen beide pensioensoorten. Dietvorst e.a (2006) pleiten er daarom voor om het totale pensioen als één pakket te zien.

Daarnaast pleiten Dietvorst e.a (2006) voor de volgende punten met betrekking tot het nabestaandenpensioen:

1. Bij verdeling nabestaandenpensioen slechts de huwelijkse periode in aanmerking nemen.
2. Als scheidingsmoment het moment van scheiding van tafel en bed in aanmerking nemen

3. Verdeling van pensioenrechten (inclusief de verdeling van het nabestaandenpensioen) opnemen in een wet, waarbij hij de voorkeur geeft aan de WVPS vanwege de bredere werking.

4.2.3 Waardeoverdracht

Sinds 8 juli 1994 is in de PSW een recht op waardeoverdracht opgenomen. Daardoor kunnen werknemers bij wisseling van baan hun pensioen meenemen naar de pensioenuitvoerder van de nieuwe werkgever. Volgens Dietvorst is de afgelopen jaren het aantal waardeoverdrachten toegenomen. In totaal kunnen er drie vormen van waardeoverdracht worden onderscheiden die alle verschillende problemen met zich mee brengen.

Overdracht van en naar risicovollere fondsen.

Volgens Dietvorst et al. (2005) dient de wetgever duidelijkheid te verschaffen in de vorm van een wettelijke regeling in het geval er sprake is van een waardeoverdracht van een salaris/diensttijdregeling (DB-regeling) naar een beschikbare premieregeling (DC-regeling). Nu kan het pensioen worden verplaatst naar een fonds waarbij de hoogte van de pensioenuitkering kan fluctueren doordat de waarde gebaseerd is op speculaties. Hierdoor kan de waarde van het pensioen heel anders uitvallen dan op het moment van uitkering dan op het moment van scheiding werd verwacht. De pensioengerechtigde heeft hier geen invloed op.

Nationale waardeoverdracht

In geval van nationale waardeoverdracht kan een moeilijke traceerbaarheid van het pensioen ontstaan. De vereveningsgerechtigde kan het zicht verliezen op de pensioenuitvoerder waar de aanspraak geclaimd kan worden.

Internationale waardeoverdracht/buitenlandse pensioenen

Bij internationale overdracht kan het gebeuren dat het pensioen verhuist naar een land waarin het voor de vereveningsgerechtigde niet alleen lastig is om het pensioen te traceren maar het ook nog eens wettelijk onmogelijk of lastig is de aanspraak te claimen. Dietvorst et al. (2005) stellen voor om de vereveningsgerechtigde de mogelijkheid tot conversie te geven. Immers, aan de buitenlandse uitvoerder kan geen verplichting tot rechtstreekse uitbetaling aan de vereveningsgerechtigde worden opgelegd. Ook advocaten en notarissen vinden buitenlandse pensioenen soms lastig; *“Bij buitenlandse pensioenen is het soms erg lastig uit te vogelen of ze wel of niet onder de WVP vallen, met niets meer dan de verwijzing naar de Pensioen- en Spaarfondsenwet ben je er niet zomaar uit. Graag een heldere regeling voor buitenlandse pensioenen.”*

Deze overdrachten zijn allemaal mogelijk zonder toestemming/handtekening van de pensioengerechtigde. We hebben dit probleem dan ook voorgelegd aan de verschillende betrokkenen bij de pensioenuitvoering. Alle betrokken partijen beamen inderdaad dat dit een mogelijk probleem zou kunnen zijn, maar zeggen tegelijkertijd dat zij het zelf nog nooit daadwerkelijk hebben meegemaakt. Op een pensioenuitvoerder na is iedereen het eens met het verplicht stellen van een dubbele handtekening voordat overdracht kan plaatsvinden. De enige pensioenuitvoerder die het hier niet mee eens is, geeft als reden dat het voor de vereveningsplichtige lastig kan zijn wanneer hij geen contact met zijn ex-partner kan vinden, waardoor de gewenste overdracht onmogelijk wordt, terwijl overdracht misschien wel noodzakelijk is.

4.2.4 Vrijwillige voorzieningen en vrijwillige voortzetting

De laatste jaren komt het steeds vaker voor dat een pensioenregeling de mogelijkheid van vrijwillige stortingen kent. De vraag die zich hierbij voordoet is of dergelijke aanvullingen onder de WVPS vallen. Er kan gesteld worden dat het bij een vrijwillige toezegging niet gaat om een pensioentoezegging van de werkgever en er geen sprake is van een pensioen in de zin van de PSW. Volgens Dietvorst e.a (2006) maken zowel de vrijwillige storting als de vrijwillige voortzetting deel uit van de gehele pensioenregeling. De experts die deelnamen aan onze expertmeeting waren allen deze mening toegedaan

4.2.5 Lijfrenten

De wetgever heeft er bewust voor gekozen om lijfrenten niet onder de WVPS te laten vallen¹³ maar slechts pensioenvoorzieningen die in het kader van een arbeidsovereenkomst zijn opgebouwd. Het gevolg is dat bij scheiding de lijfrenten uitsluitend verdeeld worden, als zij in de gemeenschap van goederen vallen en niet als deze daarvan zijn uitgesloten. De reden achter het uitsluiten van de lijfrenten van de WVPS was gelegen in het feit dat het afkoopverbod ontbreekt ten aanzien van lijfrenten. Na invoering van de WVPS is echter ook voor lijfrenten een afkoopverbod opgenomen in de Wet Inkomstenbelasting. Het fiscale kader is vanaf dat moment voor pensioenen en lijfrenten nagenoeg gelijk. Van Rijsbergen geeft in zijn artikel (2002) een aantal argumenten waarom het niet te rechtvaardigen is dat er onderscheid in de behandeling van lijfrenten en pensioenen gemaakt wordt. Doel van de WVPS was om de kwetsbare partij te beschermen. Deze blijft door de huidige WVPS in de kou staan doordat lijfrenten anders worden behandeld dan pensioenen. Maatschappelijk gezien zijn lijfrenten en pensioenen gelijk aan elkaar, beide hebben het doel om als oudedagsvoorziening te gelden. Ook Siegman (2004) geeft aan dat uitsluiting van de lijfrente uit de WVPS tot onrechtvaardige situaties leidt, bijvoorbeeld in geval de man een lijfrente heeft en de vrouw heeft een ouderdomspensioen. Het ouderdomspensioen valt dan onder de WVPS terwijl de verdeling van de lijfrente afhankelijk is van het huwelijksgoederenregime.

4.3 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gekeken of er maatschappelijke ontwikkelingen na de invoering van de WVPS zijn die de werking van de wet nu of in de toekomst zouden kunnen beïnvloeden. We hebben gekeken naar de ontwikkeling van de arbeidsdeling binnen het huwelijk en de ontwikkeling van het aantal huwelijken en scheidingen. Gehuwde vrouwen zijn meer betaalde arbeid gaan verrichten, maar bouwen nog steeds minder pensioen op dan mannen. De behoefte aan pensioendeling is daardoor niet wezenlijk verminderd sinds 1995. Het aantal huwelijken en scheidingen is niet substantieel veranderd. Wel neemt het aantal flitsscheidingen toe, waarbij het huwelijk eerst wordt omgezet in een geregistreerd partnerschap. Dat betekent dat vaker de scheidingsvoorwaarden niet worden getoetst door de rechter. Verder neemt het aantal ongehuwd samenwonenden toe. Bij ongehuwd samenwonenden is de taakverdeling tussen partners minder traditioneel. Daardoor hebben zij minder behoefte aan de financiële bescherming van het huwelijkscontract.

¹³ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21893, nr. 3 blz. 9.

Ontwikkelingen binnen de pensioensfeer na de invoering van de WVPS zijn wel van invloed op de toepasbaarheid van de WVPS:

- de opkomst van de beschikbare premiereregeling;
- de opkomst van het nabestaandenpensioen op risicobasis;
- de mogelijkheid tot uitruil van het nabestaandenpensioen;
- de toename van waardeoverdrachten
- de gelijkstelling van het fiscale kader voor lijfrentes en pensioenen.

Al deze ontwikkelingen leiden in meer of mindere mate tot problemen bij toepassing van de WVPS.

De beschikbare premiereregeling en de waardeoverdracht van pensioenen passen niet goed bij de systematiek van verevenen. Bij beschikbare premiereregelingen is het probleem dat er geen pensioenaanspraak vastligt die verdeeld kan worden. Bij waardeoverdracht is het probleem dat de vereveningsgerechtigde geen invloed heeft op de keuze voor waardeoverdracht, terwijl de waardeoverdracht wel consequenties heeft voor de te verdelen pensioenaanspraak.

Veel pensioenregelingen zijn overgegaan van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis naar een nabestaandenpensioen op risicobasis. Dat betekent dat er voor de nabestaande geen kapitaal meer wordt opgebouwd. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde. Het nabestaandenpensioen komt immers geheel toe aan de vereveningsgerechtigde. Vanaf 1 januari 2008 kunnen pensioengerechtigden op pensioendatum alsnog kiezen voor inruil van een deel van het ouderdomspensioen voor een nabestaandenpensioen. Voor de vereveningsgerechtigde biedt deze bepaling geen soelaas als de scheiding plaatsvindt voor de pensioendatum. Op de datum van scheiding is er dan immers geen nabestaandenpensioen gereserveerd dat buiten de verevening moet blijven.

Lijfrentes en pensioenen worden bij verdeling verschillend behandeld. Lijfrentes vallen onder het huwelijksvermogensrecht terwijl pensioenen onder de WVPS vallen. Hierdoor kunnen onbillijke situaties ontstaan als het pensioen wel verdeeld moet worden en de lijfrente niet. Beiden hebben immers dezelfde functie.

5 De WVPS in de praktijk

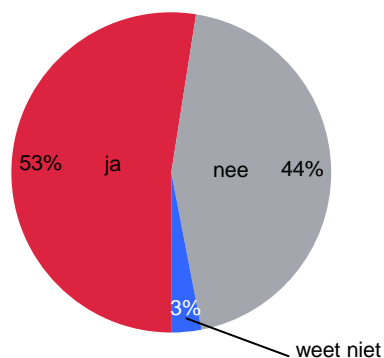
5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de werking van de WVPS in de praktijk aan bod. Op basis van de enquête onder ex-echtgenoten bekijken we hoe vaak de WVPS is toegepast en als er verevening heeft plaatsgevonden welke methode van verevening er gebruikt is (paragraaf 3.2). Naast de beschrijving van het gebruik van de WVPS bekijken we ook waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt (paragraaf 3.3). Informatie van de enquêtes onder ex-echtgenoten, advocaten en notarissen en de gevoerde interviews bieden de input voor deze beschrijving.

5.2 Keuze voor verevening

Figuur 5.1 laat zien dat bij 53% van de ex-echtgenoten pensioenverevening heeft plaatsgevonden. In 3% van de gevallen wist de respondent niet meer of er afspraken zijn gemaakt over de verdeling van de pensioenrechten. Dit betekent dat er in 44% van de gevallen geen verdeling van de pensioenrechten heeft plaatsgevonden.

Figuur 5.1 Verevening van de pensioenrechten na scheiding

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

Tabel 5.2 geeft aan wat volgens de ex-echtgenoten de redenen zijn voor het uitblijven van pensioenverevening. Bijna driekwart van de respondenten geeft aan dat de keuze bewust is gemaakt. De belangrijkste reden is dat de vereveningsgerechtigde geen behoefte heeft aan het pensioen van de ex-partner. Eén persoon geeft aan dat het pensioen verrekend is met schulden: *“Ik heb uit het huwelijk een aantal schulden overgenomen, en dit werd o.a met het pensioen gecompenseerd”*. In ruim een kwart van de gevallen is het niet verevenen geen bewuste keuze. Het grootste deel van de respondenten weet niet waarom indertijd gekozen is om niet te verevenen of was niet op de hoogte van de mogelijkheid tot pensioenverevening. Verschillende respondenten klagen over de advocaat die weinig informatie geeft: *“Ik was compleet van mijn stuk en wist in die tijd niet wat ik wel en niet kon of mocht. Advocaten zeggen hier te weinig over. Ze hebben altijd haast en zijn verschrikkelijk duur. Eén telefoontje en de teller gaat al weer lopen. De rekeningen zijn giga groot”*. Eén respondent legt een relatie met de flits scheiding: *“ik was er niet van op de hoogte en ik heb een flits scheiding gehad. Hierbij laat je je*

huwelijk omzetten naar geregistreerd partnerschap en deze verbinding kan zonder tussenkomst van een rechter worden ontbonden en daarbij verdeel je alles zo goed mogelijk". Verschillende respondenten wijten het niet verdelen aan het gebrek aan medewerking van hun partner: "man wilde daaraan niet mee werken dus kreeg ik niets". Ook dit wijst op een gebrek aan informatie. Medewerking van de partner is immers niet nodig. Verder is bij een aantal respondenten de partner vlak na de scheiding overleden, is de verevening niet op tijd aangevraagd bij de pensioenuitvoerder of was er een andere reden waarom niet verdeeld is.

Tabel 5.1 Reden dat er geen verevening heeft plaatsgevonden

Bewust niet verdeeld	73%
Uitgesloten in huwelijkse voorwaarden	2%
Uitgesloten in echtscheidingsconvenant	9%
Tevreden met eigen pensioen	11%
Pensioenen even groot	15%
Geen behoefte aan pensioen ex-partner	25%
Ex-partner had geen behoefte	8%
Klein bedrag	3%
Niet bewust niet verdeeld	27%
Weet niet waarom niet verdeeld	10%
Wist niet dat het kon	10%
Partner overleden kort na scheiding	1%
Geen medewerking van ex-partner	2%
Niet op tijd aangevraagd	1%
Andere reden	2%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

In tabel 5.2 geven we de kenmerken weer van de respondenten waarbij verevend is en waarbij niet verevend is. Als de vrouw tijdens het huwelijk pensioen heeft opgebouwd dan wordt er vaker niet verevend: van de vrouwen waarbij verevend is had 51% zelf pensioen opgebouwd, terwijl bij de vrouwen waarbij niet verevend is 67% zelf pensioen heeft opgebouwd. Bij de mannen zien we andersom dat wanneer niet verevend is 70% van de ex-partners pensioen had opgebouwd, tegen 56% bij degenen waarbij wel verevend is.

De pensioenopbouw hangt samen met de arbeidsparticipatie. Van de vrouwen waarbij niet verevend is had 32% het grootste deel van het huwelijk gewerkt, tegen 12% van de vrouwen waarbij wel verevend is. Wat opvalt is dat 24% van de vrouwen waarbij niet verevend is het grootste deel van het huwelijk niet buitenshuis gewerkt heeft, terwijl 44% parttime gewerkt heeft. Van de vrouwen waarbij niet verevend is zal dus 68% geen substantieel pensioen hebben opgebouwd.

Niet verevenen komt vaker voor als de man meer dan de helft van het huishouden deed. Niet verevenen komt verder vaker voor bij paren die geen kinderen hebben.

De afspraken voorafgaand aan het huwelijk lijken geen invloed te hebben op wel of niet verevenen. Van de echtparen is 87% getrouwd in gemeenschap van goederen, en dit is niet anders voor de mannen waarbij niet verevend is. Bij vrouwen lijkt het wel of degenen die niet

verevend hebben vaker op huwelijkse voorwaarden zijn getrouwd. Misschien was hier sprake van vermogen bij de vrouw, waardoor is afgezien van verevening.

Vrouwen nemen vaker het initiatief tot scheiden dan mannen. Als de vrouw het initiatief neemt dan wordt vaker niet verevend. Als de man het initiatief neemt dan wordt juist wat vaker wel verevend.

Tabel 5.2 Kenmerken respondenten naar wel of niet verevend

	man		vrouw		
	verevend	niet verevend	verevend	niet verevend	
	aantal	142	111	101	144
pensioenopbouw					
zelf tijdens huwelijk pensioen opgebouwd	99%	95%	51%	67%	
partner tijdens huwelijk pensioen opgebouwd	56%	70%	100%	92%	
arbeidsparticipatie					
vrouw grootste deel van het huwelijk niet gewerkt	53%	32%	48%	24%	
vrouw grootste deel van het huwelijk parttime gewerkt	35%	36%	41%	44%	
vrouw grootste deel van het huwelijk fulltime gewerkt	12%	32%	12%	32%	
Zorgtaken					
respondenten die 60% of meer van de zorgtaken op zich namen	14%	20%	93%	87%	
aantal respondenten zonder kinderen	15%	25%	9%	22%	
afspraken voorafgaand aan huwelijk					
getrouwd in gemeenschap van goederen	87%	86%	87%	79%	
voor aangaan van huwelijk op de hoogte van pensioenverevening	4%	2%	2%	3%	
voor trouwen afspraken gemaakt over verdeling pensioen	0%	0%	0%	0%	
initiatief tot scheiding					
respondent heeft initiatief genomen tot scheiding	40%	24%	58%	61%	
ex-partner heeft initiatief genomen tot scheiding	41%	56%	30%	19%	
beiden hebben initiatief genomen	19%	20%	12%	20%	

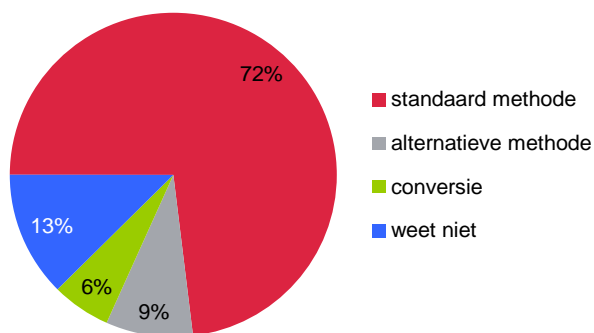
Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

5.3 Keuze vereveningsvorm

Naast de groep waar geen pensioenverdeling heeft plaatsgevonden is er de groep ex-echtgenoten waar de pensioenrechten wel verdeeld zijn. Figuur 5.2 laat de verdeling van vereveningsmethoden zien zoals aangegeven door de ex-echtgenoten. Zoals verwacht heeft de grootste groep verevend volgens de standaard vereveningsmethode (72%). Een substantieel kleinere groep heeft een alternatieve methode gekozen (9%) en de kleinste groep is de groep die voor conversie heeft gekozen (6%).

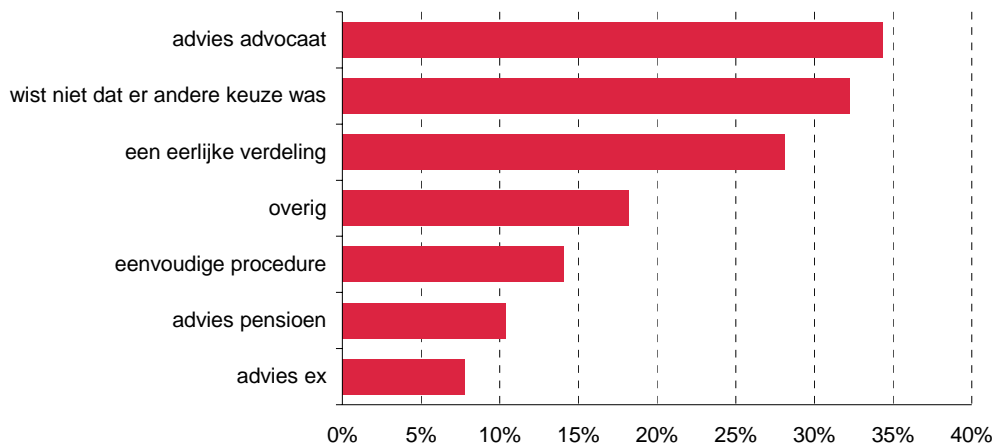
Opvallend is de grote groep personen die niet weet voor welke methode van verevening is gekozen (13%). Omdat de keuze voor een alternatieve verdeling of conversie vaak heel bewust wordt genomen valt aan te nemen dat een groot deel van de “Weet niet” categorie voor standaard verevening heeft gekozen.

Figuur 5.2 Verdeling van vereveningsmethoden

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

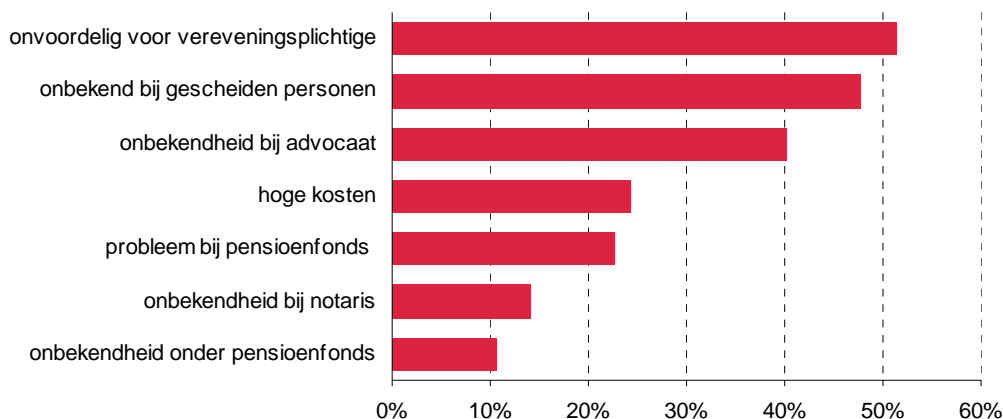
Voor de ex-echtgenoten die hebben gekozen voor standaard verevening geven we in figuur 3.4 weer waarom zij deze keuze gemaakt hebben. Bijna 35% van de ex-echtgenoten geeft aan de keuze voor standaard verevening te maken op aanraden van de advocaat. Opvallend is dat bijna net zoveel ex-echtgenoten aangeven dat ze “gekozen” hebben voor standaard verevening omdat ze niet wisten dat er andere alternatieven waren. Van een “keuze” voor standaard verevening is dan ook geen sprake. Een eerlijke verdeling wordt in ongeveer 30% van de gevallen genoemd als reden voor standaard verevening. Een andere veel voorkomende reden voor standaard verevening is de relatieve eenvoud van de procedure. Men zou hieruit kunnen opmaken dat een alternatieve verdeling of conversie als te lastig wordt gezien. Een andere maar niet perse tegengestelde interpretatie is dat standaard verevening wordt verkozen omdat men dan zo snel mogelijk niets meer met de ex-partner te maken heeft. Het advies van de ex-partner en de pensioenverzekeraar spelen het minst vaak een rol in het keuzeprocess. De overgebleven redenen die werden genoemd zijn opgenomen in de categorie overig en zijn niet zinvol samen te vatten.

Figuur 5.3 Redenen keuze standaard verevening volgens ex-echtgenoten

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

De redenen die de ex-echtgenoten aandragen voor het niet kiezen van een alternatieve verdeling of voor conversie laten een vergelijkbaar patroon zien. In veel gevallen wist men simpelweg niet dat alternatieve verdeling of conversie een optie was. Als tweede reden werd vaak aangegeven dat conversie of een alternatieve verdeling geen eerlijke verdeling van de pensioenrechten tot gevolg zou hebben.

We hebben tevens gevraagd waarom de personen die voor de alternatieve methode hebben gekozen dat hebben gedaan. De meest voorkomende reden was dat er bij conversie of standaard verevening anders geen eerlijke verdeling (57%) plaats zou vinden. Een eenduidig antwoord voor de personen die voor conversie hebben gekozen is niet eenvoudig te geven. In totaal hebben maar 15 van de 243 geënquêteerde ex-echtgenoten waarbij verevend is gekozen voor conversie de redenen waren zeer divers.

Figuur 5.4 Redenen dat conversie zo weinig voor komt volgens advocaten en notarissen

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

De enquête onder advocaten en notarissen en de afgenomen interviews maken duidelijk waarom de ex-echtgenoten vooral voor standaard verevening kiezen en niet voor conversie (figuur 5.5 geeft de redenen van de advocaten en notarissen weer). De meest voorkomende reden is dat

conversie volgens de advocaten en notarissen nadelig is voor de vereveningsplichtige. Als bij standaard verevening de vereveningsgerechtigde komt te overlijden keert het ouderdomspensioen terug bij de vereveningsplichtige. Deze mogelijkheid vervalt bij conversie. Als bij de conversie geen rekening wordt gehouden met het overlijdensrisico van de vereveningsgerechtigde is dit financieel nadelig voor de vereveningsplichtige: *“diegene wiens pensioen het betreft ontvangt het vereveningsdeel dat naar de ander gaat niet terug wanneer deze ander overlijdt.”* en *“bij jongeren onzinnig want wie weet wordt nooit datum pensioen gehaald en dan is het weggegeven.”* Omgekeerd geldt voor de vereveningsgerechtigde; conversie *“kan ook nadelig zijn voor de vereveningsgerechtigde indien er nabestaande pensioenrechten zijn opgebouwd die mee geconverteerd worden.”* en *“alimentatieverlies voor de vrouw bij overlijden van de man.”* En *“bij conversie moet de vrouw vaak langer wachten tot het pensioen ingaat omdat zij jonger is dan de man.”* Volgens sommige advocaten: *“Conversie is eigenlijk alleen aan te raden als de vereveningsgerechtigde beduidend ouder is dan de vereveningsplichtige.”*

Een tweede reden is volgens advocaten en notarissen onbekendheid met conversie bij de scheidende personen. Niet alle gescheiden personen zijn in staat om *“de complexiteit van pensioenevereeniging te begrijpen”*, of zij vinden het belang ervan *“te gering om zich erin te verdiepen”*. Gescheiden personen *“kiezen voor het gemak van de wettelijke regeling”* en houden het liever zo *“simpel en snel mogelijk”*. *“Mensen vinden het vaak maar een gedoe...”* zij *“hebben andere dingen aan hun hoofd”*. Dit heeft ook te maken met een ander vaak genoemd punt, de rol van pensioenfondsen en verzekeraars. Verzekeraars werken volgens meerdere respondenten niet snel en adequaat mee. Antwoorden met die strekking zijn: *“het verkrijgen van toestemming van de verzekeraar werkt vertragend en dat willen partijen vaak niet”*. *“pensioenfondsen zijn sowieso niet snel met het verstrekken van informatie”*. *“snelheid afwikkeling en laat antwoord verzekeraars met betrekking tot berekeningen en toestemming conversie.”*, *“Wat ik zelf bovendien een probleem vind is dat het erg lang duurt voor je uitsluitsel krijgt van de pensioenverzekeraars”*.

Een andere veel voorkomende reden is de onbekendheid van advocaten zelf met conversie. Conversie betekent *“rompslomp”*, *“gedoe”* en *“omslachtigheid”*, en de procedure is *“bewerkelijk”*, *“complex”* en *“ingewikkeld”*.

Deze opsomming van redenen geeft aan dat er veel onduidelijkheid is over de gevolgen van conversie. De gevolgen van conversie behoren actuarieel neutraal te zijn ten opzichte van verevening. Dat betekent dat pensioenuitvoerders zouden moeten corrigeren voor het overlijdensrisico van de vereveningsgerechtigde. De wet is echter niet helder in de berekeningswijze van conversie, zie paragraaf 3.3.3. Pensioenuitvoerders zijn wettelijk niet verplicht te corrigeren. Volgens Dietvorst e.a (2005) is het voor hen zelfs voordelig dit niet te doen, bij overlijden van de vereveningsgerechtigde vloeit zowel het nabestaandenpensioen als het ouderdomspensioen als winst naar de pensioeninstelling. In de interviews met pensioenuitvoerders hebben we expliciet gevraagd of ze bij conversie corrigeren voor het overlijdensrisico van de vereveningsgerechtigde. Daar kregen we niet altijd een helder antwoord op. Ook advocaten en notarissen hebben, zoals uit de enquête blijkt, geen inzicht in de berekeningswijze van pensioenuitvoerders.

5.4 Kennis

Een van de basisvoorwaarden voor het goed functioneren van een wet is dat alle betrokkenen voldoende kennis hebben van de werking van de wet of op zijn minst weten bij wie ze aan moeten kloppen om meer informatie over deze wet te krijgen. In de vorige paragraaf bleek bijvoorbeeld al dat gebrekkige kennis van de WVPS en de verschillende vereveningsvormen de keuze voor wel of niet verevenen bepaalde en in het geval van wel verevenen de keuze voor de vereveningsvorm. Het is niet verwonderlijk dat het kennisniveau van de ex-echtgenoten over de WVPS vaak lager is dan dat van advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders die vaak meerdere keren in hun loopbaan met de WVPS in aanraking komen (gemiddeld 50 zaken per jaar). Vaak gaat een scheiding ook gepaard met hevige emoties en is het verdiepen in pensioenverevening een van de laatste dingen waar aan wordt gedacht, *“ik had er helemaal geen kaas van gegeten als je ruim 35 jaar getrouwd bent geweest heb je wel iets anders aan je hoofd dan de pensioenregeling het liep bij ons echt niet helemaal goed het was op zijn Hollands gezegd een puinhoop en ik heb alles alleen moeten regelen waarbij het pensioen in het vergeet boekje kwam dit is mij later door vrienden verteld”* Kennis wordt dan ook vaak buiten de deur gezocht. Het is natuurlijk van belang dat deze informatie ook van hoge kwaliteit is.

Aan advocaten en notarissen is gevraagd of de procedure voor scheidende partners duidelijk is (zie tabel 5.3). Volgens een grote meerderheid (76%) is de procedure duidelijk.

Tabel 5.3 Duidelijkheid procedure

Procedure WVPS	
Onduidelijk	2%
Enigszins onduidelijk	6%
Enigszins duidelijk	14%
Duidelijk	76%
Weet niet	2%

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ enquête onder advocaten en notarissen

Ook is gevraagd of de gevolgen van de procedure voor de gescheiden personen duidelijk is. Ook deze vraag wordt positief beantwoord, zij het minder eensluidend; 68% acht deze duidelijk, tegenover 17% die de gevolgen onvoldoende duidelijk acht (en 15% weet het niet). In de toelichting komt een genuanceerder beeld naar voren. Advocaten en notarissen menen dat zij de klant goed en juist voorlichten, maar probleem blijft dat de materie (voor leken) ingewikkeld is en dat mensen - met name jongeren - er soms ook niet in geïnteresseerd zijn.

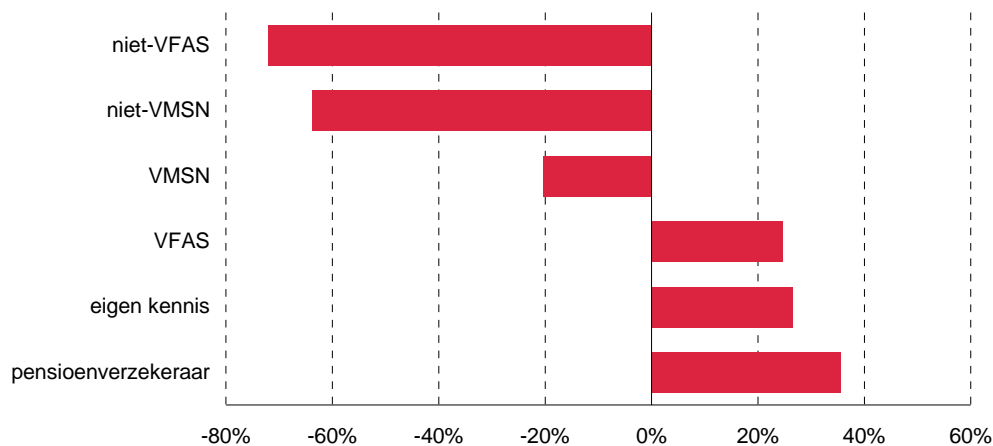
Aan de advocaten van de vFAS en de notarissen van de VMSN is gevraagd wat zij vinden van hun eigen kennisniveau van de WVPS en wat zij vinden van het kennisniveau van anderen.¹⁴ De mogelijke antwoordcategorieën zijn slecht, matig, redelijk, goed en uitstekend. Volgens de advocaten en notarissen verschilt de kennis van de WVPS sterk per beoordeelde groep. Het eigen niveau wordt in een kleine minderheid van de gevallen als slecht of matig gekwalificeerd (12%), de helft (49%) acht de eigen kennis redelijk, terwijl 39% van de respondenten de eigen kennis goed of uitstekend vindt. Het kennisniveau van advocaten lid van de vFAS en

¹⁴ De vragenlijst betreft alleen VMSN-notarissen en vFAS-advocaten. Het ligt voor hand dat de VMSN leden en vFAS leden hun eigen kennis sowieso hoger schatten dan niet-leden. Daarentegen lijkt het onwaarschijnlijk dat vFAS en VMSN leden gemiddeld minder kennis hebben dan niet-leden.

pensioenverzekeraars is van dezelfde orde, d.w.z. minstens redelijk. Voor twee andere betrokkenen is het oordeel van het kennisniveau minder gunstig. Het kennisniveau van advocaten niet lid van de vFAS en notarissen niet lid van de VMSN wordt door een meerderheid van de geënquêteerden als slecht tot matig gekwalificeerd. Het kennisniveau van notarissen lid van de VMSN bevindt zich tussen deze twee uitersten.

Om de beoordeelde groepen te vergelijken is voor elke groep het verschil bepaald tussen het percentage respondenten dat de kennis goed of uitstekend vond en het percentage respondenten dat de kennis matig of slecht vond. Dit verschil wordt groter naarmate meer respondenten de kennis goed of uitstekend vinden, en naarmate minder mensen de kennis als matig of slecht beoordeelden. In Figuur 5.5 is dit verschil voor elke groep aangegeven. Dit illustreert nogmaals dat de kennis van pensioenverzekeraars het grootst geacht wordt, en dat van advocaten niet lid van de vFAS het geringst.

Figuur 5.5 Kennis van de WVPS: verschil tussen het percentage respondenten dat de kennis goed of uitstekend vond en het percentage respondenten dat de kennis matig of slecht vond.

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ enquête onder advocaten en notarissen

Bovenstaande resultaten hebben betrekking op het gezamenlijke oordeel van VMSN-notarissen en vFAS-advocaten. Het is hier relevant de opinies over het kennisniveau te scheiden naar het beroep van de respondenten. Ten eerste hebben verschillende beroepsgroepen mogelijk verschillende feitelijke informatie over het kennisniveau van de bij de WVPS betrokkenen. Er is in dat geval een informatieverschil, met een andere inschatting van het kennisniveau als gevolg. Eveneens en ten tweede is het denkbaar dat respondenten systematisch anders oordelen over collega's dan over andere betrokkenen, onafhankelijk van het feitelijke kennisniveau.

Om dit verschil in oordeel te operationaliseren berekenen we, net zoals in Figuur 5.5, voor elke beoordeelde groep het verschil tussen de categorieën goed en uitstekend en de categorieën slecht en matig. Dit doen we apart voor de antwoorden van de advocaten en notarissen. Dit geeft in één getal weer wat volgens advocaten en notarissen respectievelijk het ingeschatte kennisniveau is van elke beoordeelde groep. Op deze manier kunnen we de gegeven oordelen van advocaten en notarissen over zichzelf en de andere groepen met elkaar vergelijken. Voor vijf van de zes groepen ligt het verschil tussen het oordeel van advocaten en notarissen binnen 23%. Dit is gezien de kleine omvang van het aantal notarissen onder de geïnterviewden geen groot verschil.

Zeer opvallend is het aanmerkelijk positievere oordeel van VMSN-notarissen over zichzelf dan het oordeel van vFAS advocaten over de VMSN-notarissen. Over het kennisniveau van de VMSN-notarissen bestaat dus geen consensus.

Ook in de interviews hebben we aandacht besteed aan het kennisniveau van alle betrokkenen bij de WVPS. Net als uit de enquête onder advocaten en notarissen blijkt dat het kennisniveau van pensioeninstellingen over het algemeen goed wordt gevonden. Volgens de vFAS en de VMSN hebben hun leden voldoende kennis van de WVPS. Advocaten en notarissen die geen lid zijn van deze organisaties hebben gemiddeld veel minder kennis over de WVPS volgens onze respondenten. Leden van de vFAS geven zelf aan geen volledige kennis van het vereveningsproces te hebben. Zij haken af zodra pensioenverevening technische actuariële berekeningen met zich meebrengt.

De pensioenuitvoerders zijn van mening dat er flink wat schort aan het kennisniveau van sommige advocaten en notarissen. Dit blijkt volgens hen vooral uit het feit dat regelmatig het echtscheidingsconvenant en de aanvraag tot pensioenverevening met elkaar in tegenspraak zijn. Een tweede indicator van het lage kennisniveau is het aantal telefoontjes dat pensioeninstellingen krijgen van gescheiden personen die het niet eens zijn met hoe hun pensioen verevend is op advies van hun advocaat/notaris. Volgens een van de geïnterviewde pensioenuitvoerders is in 10% van de gevallen extra werk nodig om uit te zoeken wat de vereveningsgerechtigde en vereveningsplichtige nu echt willen. Deze groep doet een veel grotere aanslag op de capaciteit van de pensioeninstelling dan de 90% waarbij geen onduidelijkheid bestaat.

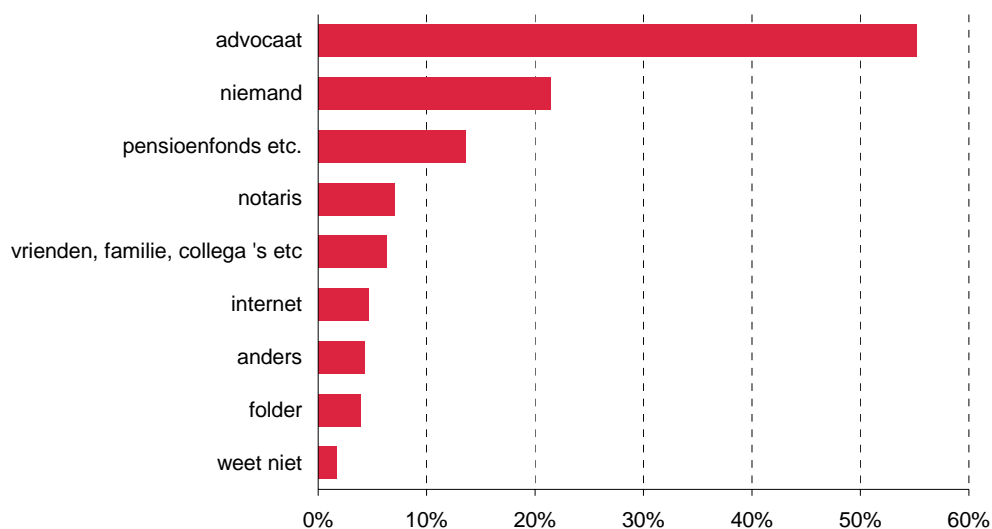
Ook de verschillende belangenorganisaties hekelen het tekort aan kennis bij advocaten en notarissen. Uitspraken als “ontstellende onkunde van juristen betrokken bij de zaak” of “de schrik slaat je om het hart bij zoveel onkunde” kwamen in verschillende bewoordingen vaker terug.

Uit deze reacties kunnen we concluderen dat het kennisniveau over de WVPS van vooral advocaten en notarissen als laag wordt gezien. Omdat deze personen veelal de bron van informatie zijn voor de gescheiden personen levert dit volgens de pensioenuitvoerders en de belangenorganisaties problemen op met het vervullen van de wensen van de gescheiden personen. Volgens de pensioenuitvoerders is er een redelijk simpele oplossing voor het gebrek aan kennis van de verschillende partijen. Een korte cursus pensioenverevening zou volgens pensioeninstellingen al voldoende moeten zijn om het kennisniveau op te krikken (uitspraak PVF Achmea, één van de geïnterviewde pensioenuitvoerders).

5.5 Voorlichting

Figuur 5.6 geeft aan waar de ex-echtgenoten hun informatie vandaan halen. Het is niet verwonderlijk dat de informatie in het merendeel van de gevallen van een advocaat komt. Wel verrassend is dat zo'n 22% geen informatie heeft gekregen (“niemand”). Dit is een bevestiging van wat we ook al zagen bij de ex-echtgenoten waar geen pensioenverevening heeft plaatsgevonden. Een substantieel deel van deze groep gaf inderdaad aan niet van de mogelijkheid tot pensioenverevening op de hoogte te zijn geweest. Advocaten spelen een belangrijke rol bij de informatievoorziening naar de ex-echtgenoten.

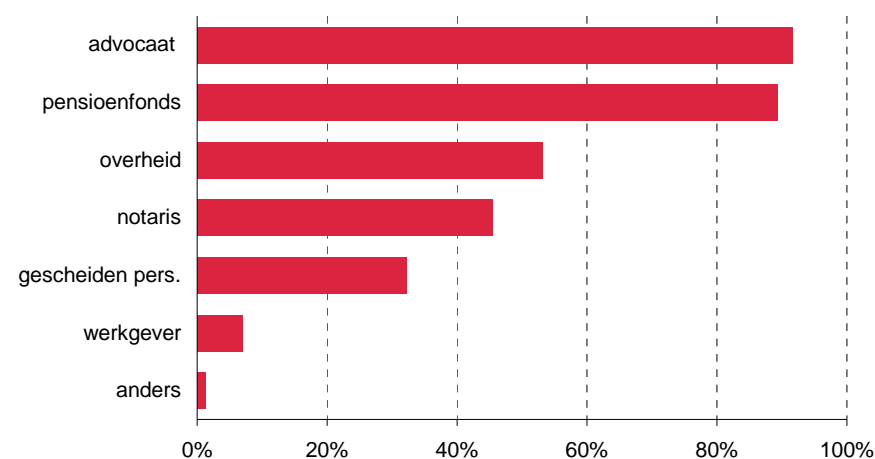
Figuur 5.6 Bron kennis ex-echtgenoten

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

Aan advocaten en notarissen is de vraag voorgelegd wie verantwoordelijk is voor de informatievoorziening aan scheidende partners (zie figuur 5.8). Een zeer grote meerderheid wijst de pensioenuitvoerder (89%) en de advocaat (92%) aan. Maar ook de overheid (53%), de notaris (46%) en de gescheiden persoon zelf (32%) worden vaak genoemd. Het is daarbij opvallend dat alle notarissen menen dat de notaris verantwoordelijk is en dat 94% van de advocaten menen dat zij verantwoordelijk zijn. Beide beroepsgroepen achten zichzelf dus verantwoordelijk.

Figuur 5.7 Verantwoordelijk voor de informatievoorziening

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ enquête onder advocaten en notarissen

Uit de interviews blijkt dat alle betrokken partijen zich verantwoordelijk voelen voor de informatievoorziening over de WVPS. De informatie die zij leveren vinden ze van voldoende kwaliteit. De Ombudsman pensioenen deelt deze mening niet volledig. Volgens de Ombudsman ontbreekt bij veel advocaten de kennis over de WVPS. De overheid zou meer verantwoordelijkheid kunnen nemen bij de informatievoorziening aan advocaten. Bestaande

folders over de WVPS zouden (aangepast) opnieuw verspreid kunnen worden.¹⁵ Ook de pensioenuitvoerders zouden meer verantwoordelijkheid moeten nemen. Volgens de Ombudsman lichten sommige pensioenuitvoerders hun cliënten niet altijd in over het resultaat van de verevening. Zo kan het voorkomen dat een vereveningsplichtige niets weet van het feit dat hij moet verevenen. Deze personen rekenen op een hoog pensioen en worden verrast omdat er ineens verevend dient te worden. Pensioenuitvoerders zouden en kunnen dit eenvoudig beter communiceren.

5.6 Communicatie

De communicatie tussen pensioenuitvoerders en advocaten en notarissen loopt niet altijd even soepel. Het ontbreken van belangrijke informatie is voor beide partijen een probleem. In paragraaf 5.1 zagen we bijvoorbeeld al dat de pensioenuitvoerder vaak tegenstrijdigheden ziet tussen het vereveningsformulier en het echtscheidingsconvenant. Maar ook de advocaten en notarissen roepen om meer informatie; *“Informatie over waar een werknemer pensioen heeft opgebouwd zou toegankelijker moeten zijn.”*, *“Duidelijkheid omtrent kennisgeving van de pensioenfondsen over ontvangst van formulier en de aanspraken van partijen en duidelijkheid omtrent de kosten die bij partijen in rekening kunnen worden gebracht”* *“Opnemen dat verzekeringsmaatschappijen binnen een bepaalde periode moeten reageren op (informatie)aanvragen. Soms wordt de scheiding alleen door de verzekeraars met wel een half jaar vertraagd, omdat zij hun werk niet (willen) doen”*. *“Pensioenuitvoerders moeten makkelijker informatie verstrekken aan de echtgenoot van de pensioengerechtigde.”* *“Niet zozeer in de wet maar veeleer de houding van pensioenfondsen en verzekeraars zou verbeterd moeten worden.”* *“Snellere berichtgeving van pensioenfondsen na melding.”* *“verplichting pensioenmaatschappijen altijd mee te werken aan inzichtelijk maken informatie met betrekking tot opties en berekeningen; verplichting pensioenmaatschappijen binnen korte termijn ontvangst formulier verevening te bevestigen.”*

5.7 Kosten pensioenberekening

In de wet is ervoor gekozen om pensioenuitvoerders de bevoegdheid te geven om de kosten van verevening in rekening te brengen bij de beide ex-echtgenoten. Hiervoor is gekozen omdat anders de kosten zouden worden afgewenteld op het collectief van premiebetalers. In de wet is de mogelijkheid opgehouden dat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid nadere regels stelt over de kosten die in rekening gebracht mogen worden.

Van de ex-echtgenoten waarbij pensioendeling heeft plaatsgevonden heeft 16% kosten moeten betalen aan de pensioenuitvoerder, 62% heeft geen kosten betaald en 22% weet het niet meer. Van degenen die kosten hebben betaald heeft 77% gekozen voor standaardverevening, 8% voor een alternatieve verdeling, 10% voor conversie en 5% weet niet meer welke methode is gekozen. Het is dus niet zo dat pensioenuitvoerders alleen bij conversie kosten in rekening brengen.

Advocaten en notarissen klagen over de kosten die pensioenuitvoerders in rekening brengen: *“Wellicht heeft dit punt niet betrekking op de wet zelf maar op de uitvoering: het zou geen geld moeten kosten om*

¹⁵ Volgens de Ombudsman zouden de aangepaste folders meer aandacht moeten besteden aan het uitsluiten van Boon-Van Loon naast de uitsluiting van de WVPS.

te laten uitrekenen wat de contante waarden zijn en of afzien van verevening over en weer zijn heeft.” en *“informatie van de pensioenfondsen zonder kosten”*. Een berekening brengt echter altijd kosten met zich mee, de vraag is dus bij wie die kosten in rekening moeten worden gebracht. Volgens deze advocaten en notarissen kennelijk niet bij de ex-echtgenoten.

5.8 Verschillende rekenmethoden

Uit de enquête onder advocaten en notarissen en de interviews blijkt dat er verschillende problemen zijn met de rekenmethoden die pensioenuitvoerders toepassen bij de verevening van pensioenrechten. Volgens de advocaten en notarissen is er bijvoorbeeld op dit moment geen enkele controle op de correctheid van de rekenmethode alsook de opbrengsten van de verschillende methoden voordat er een keuze voor de vorm van de verdeling wordt gemaakt. *“Cliënten moeten zelf makkelijker kunnen (laten) uitrekenen wat verevening, of gedeeltelijke verevening oplevert.”*

Conversie

Er bestaat vooral veel discussie over de juiste berekening van conversie. Dit komt doordat bij eerder overlijden van de vereveningsgerechtigde het bij conversie in aanmerking genomen vereveningsdeel van het ouderdomspensioen (OP) niet terugkeert bij de vereveningsplichtige, terwijl dit onder standaard verevening wel het geval is. In geval van conversie zou de vereveningsplichtige dan ook gecompenseerd moeten worden voor het als gevolg van conversie verloren gaan van de kans dat het vereveningsdeel aanwast bij het OP in het geval de vereveningsgerechtigde eerder overlijdt dan de vereveningsplichtige. Zie verder paragraaf 3.3.3.

Beschikbare premiereregeling

Een tweede probleem ontstaat als de verevening betrekking heeft op een beschikbare premiereregeling (Dietvorst et al., 2005). Zoals we al in hoofdstuk twee hebben besproken is bij een beschikbare premiereregeling op het moment van scheiding nog niet bekend wat de opbrengsten van het pensioen zijn. Omdat in de wet niet is vastgelegd hoe een standaardverevening of conversie berekend dient te worden gaat elke pensioenuitvoerder hier verschillend mee om. Op dit moment kunnen pensioenuitvoerders zelf een rekenmethode kiezen, waarbij volgens Dietvorst simplisme en niet billijkheid vaak de motivatie vormt.

Uit de interviews met de verschillende pensioenuitvoerders blijkt dat in de praktijk de totale pensioenpot wordt verdeeld naar de huwelijkse en de voorhuwelijkse periode naar rato van de duur van het huwelijk. Er wordt dus niet gekeken naar wat er feitelijk gestort is in de periode vanaf de huwelijksdatum. Ook kijken pensioenuitvoerders niet naar verschillen in rendement in de periode voor en na de huwelijksdatum en wordt het nabestaandenpensioen niet eerst afgescheiden.

Indexatie

Een laatste punt betreft de indexatie. Op dit punt heeft de Rechtbank Den Haag¹⁶ beslist dat uitsluitend de pensioenaanpassingen die uit de individuele carrière na scheiding voortvloeien en waarvan niet gezegd kan worden dat deze een gevolg zijn van de algemene loonontwikkeling

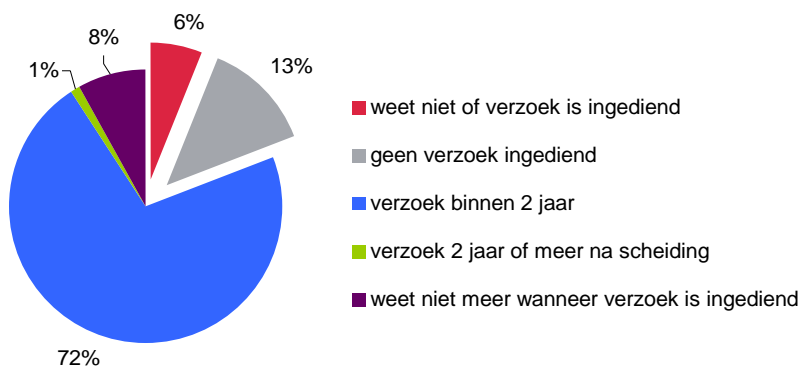
buiten beschouwing dienen te blijven (zie hoofdstuk 3). Volgens Dietvorst et al. (2005) heeft de uitspraak van de Rechtbank weliswaar theoretisch voor duidelijkheid gezorgd over wat wel en wat niet moet worden geïndexeerd, maar is het voor uitvoerders nog steeds niet duidelijk hoe zij hiermee in de praktijk dienen om te gaan. Dietvorst et al. bevelen daarom ook aan om de WVPS op het punt van indexatie aan te passen en duidelijke rekenregels op te stellen.

5.9 Tweejaarstermijn

Binnen twee jaar na scheiding heeft de vereveningsgerechtigde de mogelijkheid om een rechtstreeks recht op het pensioen van de ex-partner aan te vragen bij de pensioenuitvoerder. Buiten deze twee jaar vervalt dit rechtstreekse recht op de pensioenuitvoerder maar blijft het recht tot pensioenverevening bestaan. De termijn van twee jaar is ingesteld om pensioenuitvoerders te beschermen tegen grote administratieve lasten bij het berekenen van de vereveningsdelen.

Van de ex-echtgenoten waarbij pensioendeling heeft plaatsgevonden geeft 72% aan dat dit binnen twee jaar is gemeld bij de pensioenuitvoerder. Slechts 1% heeft de pensioendeling twee jaar of meer na scheiding aangemeld en 6% weet niet meer wanneer de pensioendeling is aangemeld. In totaal heeft 81% een verzoek ingediend bij de pensioenuitvoerder. Daarnaast heeft 13% helemaal geen verzoek ingediend bij de pensioenuitvoerder en 8% weet niet of er een verzoek is ingediend bij de pensioenuitvoerder. Slechts twee respondenten geven aan als gevolg van late aanmelding een probleem te hebben gehad met de pensioenuitvoerder of de ex-echtgenoot.

Figuur 5.8 Aanmelding bij pensioenuitvoerder binnen twee jaar

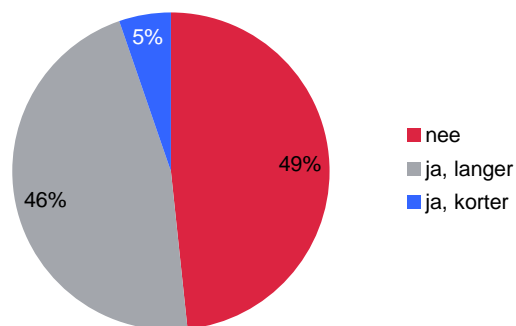

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ NIPO enquête gescheiden personen

Volgens 6% van de advocaten en notarissen komt het vaak voor dat de termijn van twee jaar voor het aanvragen van de WVPS overschreden wordt.

Aan de advocaten en notarissen is gevraagd of zij de tweejaarstermijn, korter, langer of niet aangepast zouden willen zien. Figuur 5.4 laat de verdeling van antwoorden zien. Bijna de helft (46%) geeft aan dat deze periode zou mogen worden verlengd, tegenover 5% die de periode juist te lang vindt en 48% die de termijn van twee jaar adequaat vindt.

Figuur 5.9 Tweejaarstermijn aanpassen?

Bron: SEO Economisch Onderzoek/ enquête onder advocaten en notarissen

Ook in de interviews hebben we gevraagd of er problemen zijn met de tweejaarstermijn. In de meeste gevallen vindt een aanvraag tot verevening bij de pensioenuitvoerder binnen de periode van twee jaar plaats. Pensioenuitvoerders handelen verschillend bij aanvragen die na de termijn van twee jaar binnenkomen. We onderscheiden drie verschillende behandelingen: nummering!

1. Verevening bij aanvraag van één van de ex-partners wordt gehonoreerd (in bijna alle gevallen de vereveningsgerechtigde);
2. Verevening wordt alleen gehonoreerd met toestemming van beide ex-partners;
3. Vereveningsaanvraag wordt niet in behandeling genomen.

Voor de pensioenuitvoerders die instemming verlenen aan verevening aangevraagd door de vereveningsgerechtigde na het verstrijken van de termijn van twee jaar vinden de huidige regeling een probleem. Zij vinden het hun plicht om te verevenen omdat de vereveningsgerechtigde daar volgens de WVPS recht op heeft. Anderzijds handelen zij misschien ten nadele van de vereveningsplichtige die wellicht op zijn eigen manier wil verevenen. De pensioenuitvoerders die niet meer verevenen na twee jaar merken dat dit veel onbegrip oplevert bij de vereveningsgerechtigde. Wat deze pensioenuitvoerders betreft zou de termijn dan ook flink langer kunnen, maar niet oneindig lang want ook de pensioenuitvoerder moet weten waar hij aan toe is. Een ander probleem met de twee jaarstermijn is dat hij ook voor misvatting zorgt, mensen denken soms dat ze na twee jaar geen recht meer hebben op hun deel van het pensioen. Over het algemeen prefereren de pensioenuitvoerders geen specifieke lengte van de termijn. Daarnaast stond geen van de pensioenuitvoerders negatief tegenover een verlenging van de termijn.

5.10 Conclusie

Bij ongeveer de helft van de echtscheidingen vindt pensioendeling plaats. In het geval er geen pensioendeling plaatsvindt, is dit in bijna driekwart van de gevallen bewust en in ruim een kwart van de gevallen onbewust. In het eerste geval is er geen behoefte aan het pensioen van de ander en in het laatste geval wist men niet dat pensioenverdeling mogelijk was, denkt men te laat te zijn om aanspraak te maken op pensioenverdeling of heeft een ex-partner de verevening tegengewerkt. Kennelijk zijn scheidende partners onvoldoende geïnformeerd over het bestaan en de werking van de WVPS.

In dit hoofdstuk hebben we ook gekeken naar het gebruik van de verschillende vereveningsvormen. Standaard verevening is veruit de meest populaire vereveningsvorm en conversie de minst populaire. De alternatieve verdeling komt ook niet vaak voor. Er zijn samengevat drie redenen voor de huidige verdeling van vereveningsmethoden:

1. Onbekendheid/complexiteit met andere vereveningsmethoden dan standaard verevening
2. Conversie wordt gezien als “nadelig voor de vereveningsplichtige”
3. Gebrek aan belangstelling van ex-echtgenoten / hoe eerder gescheiden hoe beter. De vaak als traag beoordeelde informatieverstrekking van pensioenuitvoerders is hier mede debet aan.

De eerste reden duidt op een gebrek aan informatie, niet alleen bij ex-echtgenoten maar ook bij advocaten en notarissen. Advocaten en notarissen vinden conversie complex en kunnen de uitkomsten van berekeningen van pensioenuitvoerders niet goed beoordelen. Dat conversie niet vaak wordt gekozen omdat dit nadelig is voor de vereveningsplichtige duidt op een gebrek aan overeenstemming over de berekeningsmethode bij conversie. Bij een actuarieel neutrale berekening van conversie is er geen sprake van oneerlijkheid voor een van de ex-partners. De derde reden die wordt gegeven is onder meer een gebrek aan belangstelling van de ex-echtgenoten. Deze reden staat gedeeltelijk los van het wel of niet correct functioneren van de WVPS maar heeft meer te maken met een algemeen gebrek aan besef van de waarde van een pensioen. Ook heeft het te maken met *“hoe eerder gescheiden hoe beter”*. Omdat vooral conversie een uitgebreidere berekening vergt dan de andere methoden kost de afhandeling meer tijd. De communicatie tussen pensioenuitvoerder en advocaat helpt ook niet. Snel willen scheiden staat een keuze voor conversie dan in de weg.

Het belangrijkste probleem met de tweejaarstermijn is dat de ex-partners denken dat na de twee jaarstermijn verevening niet meer mogelijk is. Het komt daardoor weinig voor dat ex-partners na overschrijding van die termijn nog een verzoek indienen bij de pensioenuitvoerder. Slechts twee respondenten geven aan als gevolg van late aanmelding een probleem te hebben gehad met de pensioenuitvoerder of de ex-echtgenoot. Pensioenuitvoerders gaan verschillend om met verzoeken die na de tweejaarstermijn binnenkomen. Sommige nemen het verzoek niet in behandeling, andere wel.

Bij 16% van de scheidingen waarbij verevend is zijn kosten in rekening gebracht door de pensioenuitvoerder.

6 Meningen over redelijkheid en billijkheid

6.1 Inleiding

De voornaamste reden voor de invoering van de WVPS is de gedachte dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide echtgenoten, die voortvloeit uit de zorgplicht naar elkaar toe en gedragen wordt door de taakverdeling die binnen het huwelijk bestaat (zie hoofdstuk 3). Om de rechtspraak te ontlasten wordt de uitkomst van pensioendeling niet door de rechter getoetst op redelijkheid en billijkheid. De vraag is in hoeverre dit tot onredelijke en onbillijke uitkomsten leidt in de praktijk.

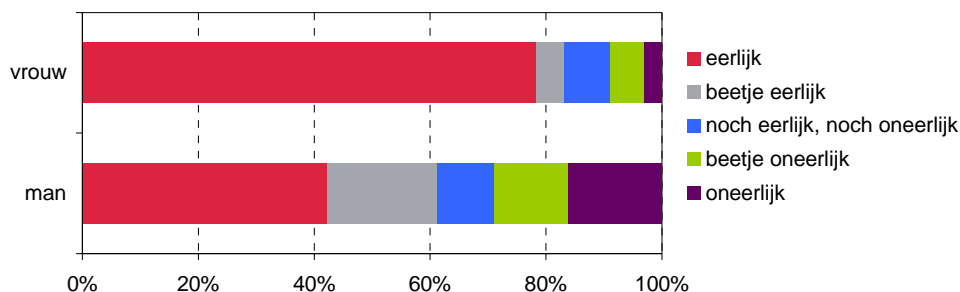
We gaan in paragraaf 6.2 in op de vraag of ex-echtgenoten verevening in hun eigen situatie eerlijk of oneerlijk vonden. In paragraaf 6.3 gaan we in op de mening van ex-echtgenoten en advocaten en notarissen over de situaties waarin zij verevening eerlijk vinden. In de enquête onder ex-echtgenoten en de enquête onder advocaten en notarissen hebben we de daartoe respondenten gevraagd verschillende stellingen over pensioendeling te beoordelen op hun billijkheid.

6.2 Beoordeling redelijkheid en billijkheid in de eigen situatie

Echtscheidingen waarbij verevend is

Figuur 6.1 geeft een indruk van de billijkheid van verevening zoals de ex-echtgenoten waar verevening heeft plaatsgevonden dat hebben ervaren. Een meerderheid van de ex-echtgenoten is het er mee eens dat na de scheiding de pensioenrechten verdeeld zijn. Zoals verwacht vinden vrouwen pensioenverdeling veel vaker eerlijk dan mannen: 83% van de vrouwen en 61% van de mannen vindt pensioendeling in hun eigen situatie eerlijk. Van de mannen vindt 16% pensioendeling in hun eigen situatie uitgesproken oneerlijk. Bij de vrouwen is dit 3%.

Figuur 6.1 Verdeling pensioenrechten na scheiding in de eigen echtscheidings situatie: Eerlijk of oneerlijk?

Veel mannen en vrouwen vinden pensioenverdeling eerlijk omdat de vrouw voor de kinderen heeft gezorgd en de man voor het inkomen: *“In mijn geval is mijn ex gestopt met werken toen er kinderen*

kwamen. Daardoor krijgt zij te maken met een pensioengat, daarom vind ik het eerlijk dat ze over onze huwelijkse periode aanspraak mag maken op de helft van mijn pensioenjaren (alleen de jaren dat we getrouwd waren), het is immers een gezamenlijke keus geweest dat zij stopte met werken.” In een huwelijk deel je alles samen, lusten en lasten, ook al komt het mij minder goed uit zal ik zelf maar een extra aanvulling moeten aanmaken.”

Bij degenen die pensioendeling oneerlijk vinden heeft dat vaak te maken met de oorzaak van de scheiding en met een nieuwe partner van de ex-echtgenoot. *“Bij het aangaan van een andere relatie van je partner binnen het huwelijk is de pensioenverdeling niet eerlijk”, “Ik heb er zelf niet voor gekozen bij mijn vrouw en kind weg te gaan. Ik werd de deur uitgezet!!” “Ik vind dat een ex-echtgenote geen recht heeft op pensioen van iemand die ze, om een voor haar moverende reden, verder alleen laat staan”, “Als de partner je bedrogen heeft en jouw toekomst 'vernietigt' dan krijgt die partner ook nog eens een deel van jouw pensioen. Als straf zou die partner niets moeten krijgen.” Pensioen is een persoonlijke opbouw. Het mag niet zo zijn dat een eventuele nieuwe partner van je ex mee profiteert van jouw eigen opgebouwde pensioen.”, “Niet eerlijk wanneer ex genoeg gelegenheid heeft om zelf pensioen op te bouwen en al helemaal niet wanneer er nieuwe partner in het spel komt. Dan zou men van twee walletjes plukken en dus onterecht... waarom moet men de rest van zijn leven aan een huwelijk herinnerd worden?” “Oneerlijk, als de ex-partner je je kinderen onthoudt, en daar gelijk in krijgt van de rechter, terwijl je tot hun 18e wel mag betalen voor de kinderen, terwijl je weet dat zij het geld, (voor de kinderen) voor zichzelf gebruikt en daarbij, ook nog eens, je de toegang tot je kinderen ontzegt. En daar zegt de rechter dan vervolgens niets over.”*

Het oneerlijk vinden van de pensioendeling heeft ook te maken met het overig vermogen. *“Bij mij had mijn ex partner gigantische schulden gemaakt en ook mijn erfdeel volledig geconsumeerd. In zo'n geval vind ik het niet eerlijk als dan ook nog de pensioen wordt gedeeld.” “Ik heb alle schulden meegenomen en lig daar nog krom voor dus is het onterecht dat zij zou moeten delen met mij.”, “Toen ik de folder las dat mijn ex partner mee mocht delen in de pensioenspot, nadat zij toch al een behoorlijk vermogen had meegekregen van haar ouders (middenstanders) en ik keihard moet werken voor een redelijk inkomen en op mijn oude dag dus met minder inkomen zou moeten stellen, was dit voor mij een zware teleurstelling. Wij hebben echter ieder een formulier meegekregen om zelf deze procedure op te starten. Aangezien zij altijd huishoudelijke werk heeft gedaan tijdens de huwelijkse periode is er voor mij niets te halen. Ik ben zelf rijksambtenaar en vrees daarom dat ik mijn pensioen met haar zal moeten delen, waardoor ik minder inkomen heb en genoodzaakt ben naar een oplossing te zoeken. Net een visuele beperking is het toch al moeilijk genoeg.”*

Het betalen van alimentatie geeft sommige mannen de indruk dat ze dubbel betalen. *“Verdeling van pensioen is de grootste onzin, je moet namelijk al alimentatie betalen (12 jaar lang, ook al zijn de kinderen uit huis) dus hier blijkt altijd wel weer dat de man altijd de dupe is van een echtscheiding. Je wordt dus als man zijnde altijd gestraft, als je gaat scheiden alimentatie en de helft van je zelf opgebouwde pensioen ben je kwijt. Dus wat is scheiden eigenlijk, je blijft altijd aan je ex verbonden. je kunt nog beter je ex vermoorden, dan wordt je nog minder gestraft als nu.”*

In veel antwoorden klinkt ook de frustratie door om als gevolg van pensioendelen het hele leven aan de ex-partner verbonden te blijven. *“Pensioendelen is niet eerlijk omdat je niet je hele leven achtervolgd hoeft te worden door iets uit het verleden, zeker niet als je eindelijk eens rustig aan kan doen. Ook onterecht als je een nieuw leven/ relatie opgebouwd hebt, je zal je geld hard nodig hebben, net als ieder ander. Je gaat uit elkaar om je niet met elkaar door wilt, dus ook niet financieel.” “Ik vind het zeer oneerlijk dat ik ruim 30 jaar na mijn scheiding nog geld moet afstaan aan mijn ex. Dit slaat werkelijk nergens op!!”*

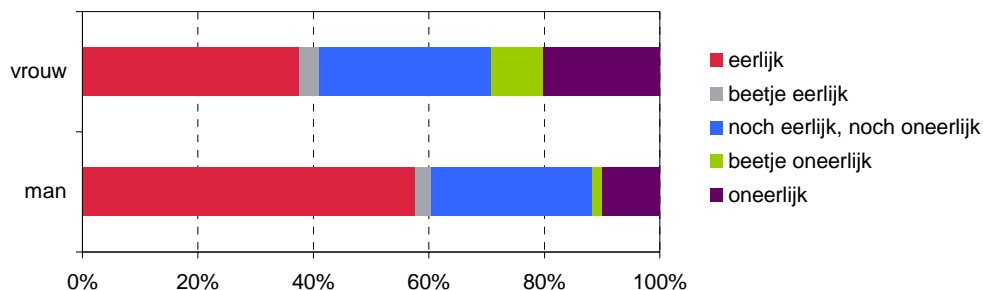
Sommigen vinden pensioendeling altijd oneerlijk. *“Vind dat degene die er voor gewerkt heeft die heeft er volledig recht op want men scheidt niet voor niks.”*, *“Mijn mening is dat degene die dat pensioen krijg er zelf hard voor gewerkt heeft, dus het zijn of haar geld is.”*, *“Pensioenverdeling moet afgeschaft worden wat een grote onzin. Je werkt, je bouwt pensioen op, en dan heb je recht deze alleen te genieten. en niemand mag daar aanspraak op maken.”*

In veel gevallen is het gevoel van oneerlijkheid bij de vereveningsplichtige wel navoelbaar. Vooral de levenslange afhankelijkheid van elkaar, waarbij je jaren na de scheiding nog een deel van je pensioen met afstaan, is gevoelsmatig problematisch. In de tussentijd kan het leven een geheel andere wending nemen, voor beide partijen. Toch zijn er weinig situaties waarin de uitwerking van de wet echt onredelijk en onbillijk uitpakt, gegeven de doelstelling van de wet. Uit sommige antwoorden blijkt ook dat de verrassing over de verdeling een rol speelt bij het gevoel van oneerlijkheid. Mensen zijn vooraf niet geïnformeerd over de plicht tot pensioendelen en merken dat pas op het moment van scheiding. Een moment waarop de verhouding tussen de partners al verstoord is.

Echtscheidingen waarbij niet verevend is

Figuur 6.2 laat zien of het feit dat er geen verdeling heeft plaatsgevonden als eerlijk of niet eerlijk wordt gezien. In het vorige hoofdstuk bleek dat er vaak onbewust geen verevening heeft plaatsgevonden. We verwachten daarom dat een substantieel aantal personen niet verevenen oneerlijk vindt. Figuur 6.2 laat dit inderdaad zien. Van de vrouwen vindt 29% het niet eerlijk dat er geen verevening heeft plaatsgevonden. Van de mannen vindt 12% het niet eerlijk.

Figuur 6.2 Geen verdeling van pensioenrechten, eerlijk of oneerlijk

We hebben in paragraaf 5.2 gezien dat het niet verdelen van het pensioen vaak te wijten is aan een gebrek aan informatie over de WVPS. Het aandeel vrouwen dat niet verdelen uitgesproken oneerlijk vindt komt overeen met het aandeel dat niet wist dat het pensioen verevend kon worden.

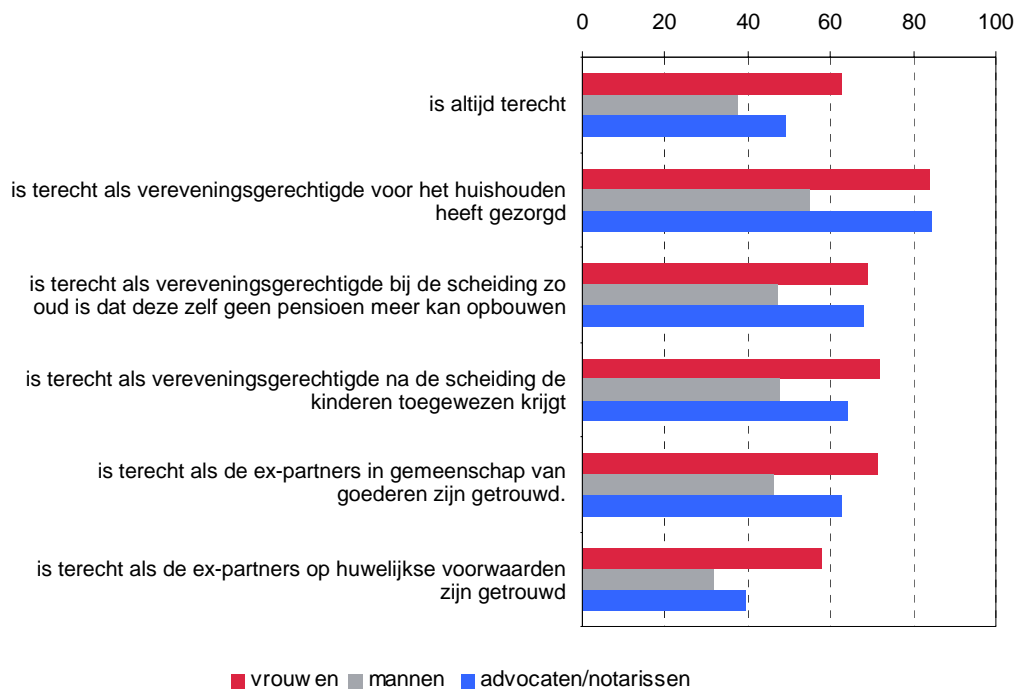
6.3 Redelijkheid en billijkheid in verschillende omstandigheden

Aan zowel de ex-echtgenoten als de advocaten en notarissen hebben we stellingen voorgelegd. Naast de vraag of respondenten pensioenverdeling altijd of nooit terecht vinden hebben we ook naar de billijkheid van pensioenverevening gevraagd in meer concrete gevallen. Concrete gevallen kunnen daarbij op drie criteria beoordeeld worden. Het gaat daarbij om gemaakte afspraken bij

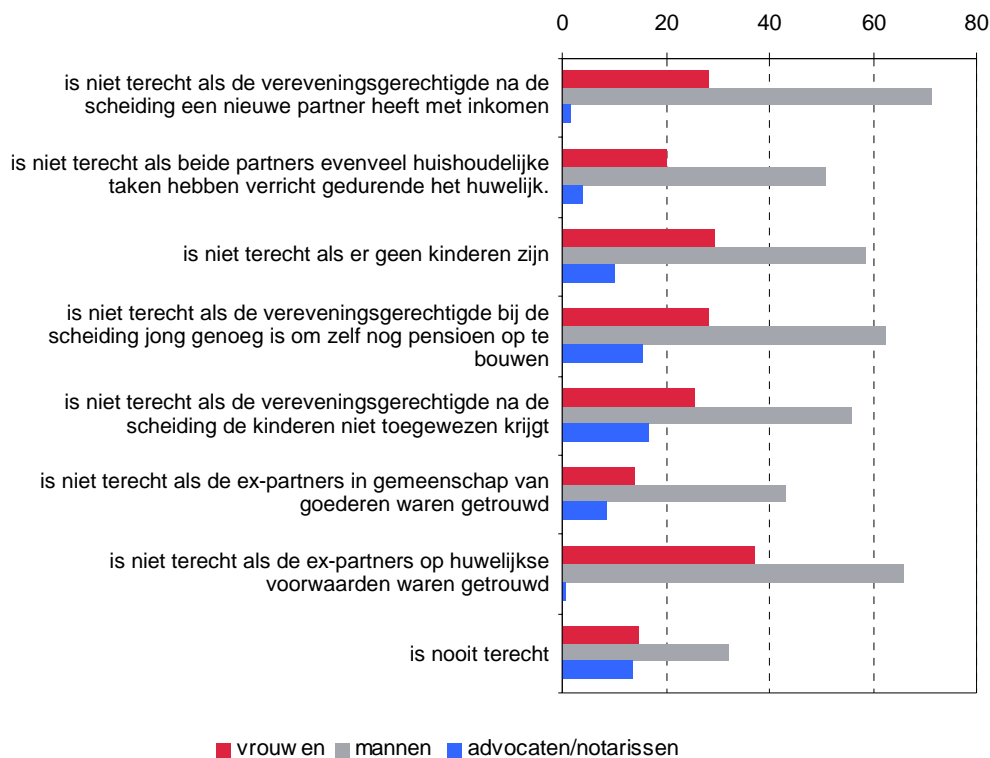
het sluiten van het huwelijk (wel of geen huwelijkse voorwaarden), de feitelijke omstandigheden tijdens het huwelijk (verdeling werk en zorg) en de vooruitzichten voor de degene die geen pensioen heeft opgebouwd om dat na de scheiding alsnog te doen. Deze concrete omstandigheden kunnen aanleiding zijn de wet in voorkomende gevallen meer of minder billijk te vinden.

Figuur 6.3 en Figuur 6.4 geven weer hoeveel respondenten het eens waren met de stellingen die we ze hebben voorgelegd.

Figuur 6.3 Meningen over pensioenverdeling, wanneer wel terecht?

Figuur 6.4 Meningen over pensioenverdeling, wanneer niet terecht?

Van de vrouwelijke respondenten vindt ruim 60% pensioenverevening altijd terecht (zie figuur 4.3). De mannen vinden pensioenverevening lang niet altijd terecht: nog geen 40% is het eens met de stelling dat pensioenverevening altijd terecht is. De advocaten nemen een middenpositie in; ongeveer 50% vindt pensioenverevening altijd terecht. De stelling andersom 'pensioenverevening is nooit terecht' wordt door slechts 15% van de vrouwen en 14% van de advocaten en notarissen beaamd. Van de mannen is 32% het met deze stelling eens. Onder vrouwen is het draagvlak voor pensioenverevening dus veel groter dan onder mannen. Advocaten en notarissen lijken in hun mening meer op de vrouwelijke ex-echtgenoten. Dit is niet vreemd; de wet is bedoeld om degenen die weinig pensioen hebben opgebouwd te beschermen, en dat zijn meestal vrouwen. De echtscheidingsadvocaten en -notarissen die aan de enquête hebben deelgenomen zijn zelf overigens ook in meerderheid vrouw.

6.3.1 Taakverdeling tijdens het huwelijk

De WVPS gaat er van uit dat pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide echtgenoten, die voortvloeit uit de zorgplicht naar elkaar toe en gedragen wordt door de taakverdeling die binnen het huwelijk bestaat. In de enquête hebben we gevraagd of pensioenverdeling terecht is als de partner die minder pensioen heeft opgebouwd voor het huishouden en eventueel voor de kinderen heeft gezorgd (zie figuur 6.3 en 6.4). Ruim 80% van de vrouwelijke ex-echtgenoten en van de advocaten en notarissen is het hiermee eens. Ook de meerderheid van de mannen is het hiermee eens. De basisdoelstelling van de WVPS wordt dus door de meerderheid van de respondenten als billijk ervaren. Als we vragen of pensioenverdeling *niet* terecht is als beide partners evenveel huishoudelijke en zorgtaken hebben verricht gedurende het huwelijk, dan zien we wel een verschil tussen de mening van de advocaten en notarissen en

de mening van de ex-echtgenoten. Slechts 4% van de advocaten vindt bij gelijke verdeling van zorgtaken dat er niet verevend moet worden. Van de vrouwen vindt maar 20% dat er dan niet verevend hoeft te worden, terwijl 51% van de mannen het terecht vindt dat er niet verevend wordt als beide partners evenveel gedaan hebben in het huishouden. Een zelfde verschil bestaat tussen advocaten en notarissen en ex-echtgenoten als we vragen of pensioenverdeling niet terecht is als er geen kinderen zijn omdat de partner die geen pensioen heeft opgebouwd heeft dan uit vrije keuze niet heeft gewerkt. Op basis van deze gegevens kunnen we concluderen dat voor de mannen de billijkheid van pensioenverdeling afhangt van de arbeidsverdeling in het huishouden. Als pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning dan vindt de meerderheid dat er verdeeld moet worden, maar als dit niet zo is moet er niet verdeeld worden. Vrouwen vinden ook dat de arbeidsdeling binnen het huishouden ertoe doet, maar in mindere mate dan mannen. De antwoorden van de advocaten en notarissen geven wat meer weer hoe de WVPS in werkelijkheid werkt, d.w.z. verevening in alle gevallen.

Ook uit de open vragen blijkt dat als er sprake is van een duidelijke arbeidsverdeling binnen het huwelijk er positiever over verevening gedacht wordt. Voorbeelden van de laatste positie zijn: *“Wanneer een van de partners geen pensioen heeft opgebouwd is dat denk ik vaak een keuze die je beide maakt maar diegene betaalt in feite wel mee, dus is het eerlijker als er dan ook na een scheiding een pensioenverdeling plaatsvindt”, “Het is juist erg eerlijk omdat in de huwelijkse periode gekozen kan worden voor werk van een van de partners terwijl de andere de zorg voor de kinderen en huishouden op zich neemt.” “Ik vind pensioendeling terecht op het moment dat partners er gezamenlijk voor hebben gekozen dat één van beide partners substantieel minder gaat werken in verband met zorg voor de kinderen en/of het huishouden en de werkende partner daardoor dus substantieel minder belast wordt met deze taken en meer kan blijven werken. Het betreft dan een gezamenlijke keuze en de (financiële) gevolgen daarvan dienen dan ook gezamenlijk gedragen te worden. Leeftijd bij scheiding, al of niet huwelijkse voorwaarden etc., maakt hier geen verschil in. Als de partner met minder pensioenopbouw er zelf voor gekozen heeft om minder te werken (zonder zorgtaken), dan is dit een eigen keuze en vind ik dat er geen pensioendeling geclaimd kan worden. Idem bij een hogere pensioenopbouw bij de partner in verband met een hoger salaris.”*

6.3.2 Mogelijkheid pensioen op te bouwen na de scheiding

In sommige gevallen is het na de scheiding nog mogelijk om pensioen op te bouwen (jonge mensen) terwijl in andere gevallen, wanneer bijvoorbeeld voor jonge kinderen wordt gezorgd, het opbouwen van pensioen na de scheiding lastiger is (zie figuur 6.3 en 6.4). We hebben aan de respondenten gevraagd wat zij vinden van pensioenverdeling als de partner die minder heeft opgebouwd bij de scheiding zo oud is dat deze zelf geen pensioen meer kan opbouwen. Bijna 70% van de vrouwen vindt pensioenverdeling dan terecht, ditzelfde geldt ook voor de advocaten en notarissen. Mannen vinden echter veel minder vaak dat ouderdom pensioenverdeling terecht maakt, namelijk maar in ongeveer 50% van de gevallen. Duidelijker zijn de verschillen tussen mannen, vrouwen en advocaten en notarissen als we vragen of verevening niet terecht is als de partner met het minste pensioen nog jong genoeg is om zelf pensioen op te bouwen. Vrouwen vinden dit in 28% van de gevallen inderdaad onterecht. Mannen vinden dit echter onterecht in ongeveer 62% van de gevallen. Maar 15% van de advocaten en notarissen vindt de jonge leeftijd een reden om niet te verevenen. Een andere reden waarom pensioenopbouw na de scheiding lastig kan zijn is wanneer degene met minder pensioen de kinderen na het huwelijk krijgt toegewezen. Het merendeel van de respondenten is het hiermee eens. Mannen vinden dit wel een stuk minder dan vrouwen en advocaten en notarissen. Als we de vraag omdraaien en vragen of

pensioenverdeling niet terecht is als diegene ook niet de kinderen toegewezen heeft gekregen zien we een zelfde patroon, mannen zijn het hier in 50% van de gevallen er mee eens terwijl vrouwen, advocaten en notarissen het hier hoofdzakelijk mee oneens zijn. Voor de ex-echtgenoten is een nieuw huwelijk van de ex-partner voor 75% van de mannen en voor 28% van de vrouwen een reden om van verevening af te zien. Advocaten en notarissen vinden een nieuw huwelijk totaal geen reden om af te zien van pensioenverevening, maar 2% vindt dat dit wel een reden is.

Uit de open vragen bij de enquête voor advocaten en notarissen komt nog een extra aandachtspunt naar voren. Een groot leeftijdsverschil tussen de ex-echtgenoten zou soms ook tot onbillijkheden kunnen leiden; *“Het leidt tot onbillijke gevolgen, zeker waar de jongere partner een eigen inkomen heeft. Als er behoefte is aan een bijdrage in de kosten van het levensonderhoud, dan dient dat te worden opgelost middels een alimentatie gerelateerd aan de draagkracht.”* *“Ik vind het soms oneerlijk, als er een groot leeftijdsverschil is tussen de ex-echtelingen en de pensioengerechtigde zijn pensioen moet delen met een ex-partner, die nog 20 jaar aan het arbeidsproces zal deelnemen.”*

6.3.3 Relatie met ander vermogen en het huwelijksvermogensrecht

De WVPS staat los van het huwelijksvermogensrecht, koude uitsluiting heeft dus geen invloed op de mogelijkheid tot pensioenverevening. De vraag is of dit ook door de respondenten in de enquêtes als billijk wordt ervaren (zie figuur 6.3 en 6.4). Als er in gemeenschap van goederen getrouwd is vindt de meerderheid van de respondenten dat verevening terecht is. Ongeveer 71% van de vrouwen deelt deze mening, 60% van de advocaten en notarissen en 46% van de mannen. Een zelfde beeld zien we als we vragen of pensioenverevening onterecht is bij huwelijkse voorwaarden alsook het vermogen gelijk verdeeld is. Bij een huwelijk onder huwelijkse voorwaarden vinden veel minder respondenten dat pensioenverevening eerlijk is. Alleen een meerderheid van de vrouwen (57%) is hier nog voor, terwijl de mannen, advocaten en notarissen voornamelijk tegen verevening zijn als huwelijkse voorwaarden van toepassing zijn. Voor mannen en vrouwen zien we eenzelfde beeld als we de stelling andersom formuleren en vragen of het niet terecht is om het pensioen te vereven bij huwelijkse voorwaarden. De antwoorden van de advocaten en notarissen laten een ander patroon zien, maar 1% vindt het terecht om niet te verevenen onder huwelijkse voorwaarden. De vraag is of dit de werkelijke mening van de advocaten en notarissen is of dat dit antwoord weergeeft dat de advocaten en notarissen weten dat pensioenverdeling volgens de WVPS ook plaatsvindt bij koude uitsluiting.

Aan advocaten en notarissen hebben we ook gevraagd of er nog andere redenen zijn die de billijkheid van de WVPS beïnvloeden. Zij wijzen daarbij vooral op dat de WVPS geen rekening houdt met ander opgebouwd vermogen zoals lijfrentes, levensverzekeringen en erfenissen. *“de een heeft pensioen opgebouwd die onder de wet valt en de ander heeft levensverzekering die niet onder wet valt en die ook niet wordt verrekend. Of de een heeft groot vermogen, dus voldoende pensioen uit vermogen wat dan ook weer alleen aan die persoon toevalt.”* *“als er door de vereveningsgerechtigde particuliere oudedagsvoorzieningen (lijfrentes) zijn opgebouwd die niet hoeven te worden gedeeld”.* *“Soms niet eerlijk als er inkomsten uit groot - bv. geërfd - vermogen zijn bij vereveningsgerechtigde, of hij/zij ontvangt levenslange alimentatie.”* *“Wanneer de vereveningsgerechtigde een zeer groot privé vermogen heeft en de verzekerde geen of vrijwel geen, of anderszins de verhoudingen zeer scheef worden door verevening, zou het redelijker zijn om verevening uit te sluiten.”* In voorkomende gevallen lijkt de wet zijn doel voorbij te schieten; de vereveningsgerechtigde heeft dan zelf vermogen opgebouwd dat niet verdeeld wordt, en dit vermogen is mogelijk meer dan dat van de vereveningsplichtige.

6.3.4 Directeur-groootaandeelhouder

De directeur-groootaandeelhouder (dga) bouwt pensioen op in eigen beheer. Bij verevening krijgt daardoor de vereveningsgerechtigde een claim op de ex-echtgenoot en niet op een onafhankelijke pensioenuitvoerder. De Hoge Raad oordeelde onlangs (zie paragraaf 3.3.6) dat de eisen van redelijkheid en billijkheid in het algemeen zullen meebrengen dat de tot verevening verplichte echtgenoot die als directeur de rechtspersoon beheert waarin de te verevenen pensioenaanspraak is ondergebracht, dient zorg te dragen voor afstorting bij een externe pensioenverzekeraar van het kapitaal dat nodig is voor het aan de andere echtgenoot toekomende deel van de pensioenaanspraak.

In de enquête onder ex-echtgenoten komt het onderwerp ‘pensioen in eigen beheer’ niet voor. Bij advocaten en notarissen leeft het onderwerp wel: *“Pensioen van ondernemers in eigen beheer beter regelen voor de vereveningsgerechtigde.”* *“Verplichte afstorting bij een verzekeraar door DGA die in eigen beheer heeft opgebouwd.”* Een advocaat/notaris pleit voor conversie in geval van pensioenopbouw in eigen beheer: *“Conversie zou in bepaalde gevallen afgedwongen moeten kunnen worden, met name in die gevallen wanneer het ouderdomspensioen in eigen beheer (door de DGA) is opgebouwd”*.

6.4 Conclusie

Een van de belangrijkste redenen voor pensioenverevening is dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide echtgenoten. Omdat de WVPS in het geval van standaard verevening geen rekening houdt met enige andere omstandigheden tijdens het huwelijk of na de scheiding is het maar de vraag of de WVPS wel altijd billijk wordt gevonden. In dit hoofdstuk hebben we dan ook op verschillende manieren geprobeerd om de billijkheid van de WVPS naar boven te halen.

Als eerste hebben we gekeken of ex-echtgenoten waar verevening heeft plaatsgevonden dit wel of niet billijk vonden. In de meerderheid van de gevallen vonden de personen waar verevend is dit eerlijk, waarbij mannen verevening minder eerlijk vinden dan vrouwen. Sommigen vinden pensioendeling sowieso niet eerlijk. Een veel genoemde omstandigheid waarin pensioendeling als oneerlijk wordt ervaren is wanneer de vrouw wilde scheiden en soms ook een nieuwe partner heeft. Ook wanneer de andere partner vermogen had wat niet verdeeld werd, terwijl het eigen pensioen wel verdeeld moest worden leidde tot een gevoel van onbillijkheid. In veel gevallen is het gevoel van oneerlijkheid bij de vereveningsplichtige wel navoelbaar. Vooral de levenslange afhankelijkheid van elkaar, waarbij je jaren na de scheiding nog een deel van je pensioen moet afstaan, is gevoelsmatig problematisch. Toch zijn er weinig situaties waarin de uitwerking van de wet echt onredelijk en onbillijk uitpakt, gegeven de doelstelling van de wet. Onze indruk is dat vooral ook de verrassing over de verdeling een rol speelt bij het gevoel van oneerlijkheid. Mensen zijn vooraf niet geïnformeerd over de plicht tot pensioendelen en merken dat pas op het moment van scheiding. Een moment waarop de verhouding tussen de partners al verstoord is.

In de gevallen waar geen verevening heeft plaatsgevonden vindt maar liefst 30% van de vrouwen dit oneerlijk. Dit zijn personen waar door een gebrek aan kennis over de WVPS geen verdeling heeft plaatsgevonden (zie hoofdstuk 5). Mannen vinden het minder oneerlijk als er geen verevening heeft plaatsgevonden.

Naast de billijkheid van de eigen scheidingssituatie hebben we ook gekeken naar de billijkheid van verevening onder verschillende omstandigheden. Een algemene conclusie die we hier uit kunnen trekken is dat billijkheid varieert met verschillende omstandigheden tijdens of na het huwelijk. Zowel ex-echtgenoten als de advocaten en notarissen vinden dat billijkheid van verevening per situatie verschilt. Wat opvalt, is dat mannen over het algemeen verevening veel minder billijk vinden dan vrouwen. De advocaten en notarissen delen in veel gevallen de mening van de vrouwen. De situatie waarin verevening het meest billijk wordt gevonden is als de vereveningsgerechtigde het meeste heeft gedaan in het huishouden. Een meerderheid van de vrouwen, advocaten en notarissen en ongeveer de helft van de mannen vindt verdeling dan billijk. Dit resultaat komt goed overeen met de hoofddoelstelling van de WVPS.

Een tweede punt dat we in de stellingen over de billijkheid van de WVPS hebben aangestipt is de mogelijkheid van de ex-echtgenoten om na de scheiding nog pensioen op te bouwen. Het blijkt dat de billijkheid van verevening enigszins afhangt van de leeftijd van de ex-echtgenoot en het wel of niet moeten zorgen voor de kinderen na de scheiding.

Ook bij koude uitsluiting wordt er volgens de WVPS verevend. Verevening bij koude uitsluiting kan op het minste draagvlak rekenen, hoewel dan ook nog de meerderheid van de vrouwen verevening billijk vinden. De meerderheid van de mannen en van de advocaten en notarissen vindt verdeling in dit geval niet billijk.

Advocaten en notarissen wijzen verder op de situatie van de directeur-grotoaandeelhouder (dga). Omdat de dga het pensioen opbouwt in eigen beheer blijft de ex-echtgenoot bij verevening afhankelijk van de dga. Nadere regels moeten er volgens de advocaten en notarissen voor zorgen dat de dga geen invloed meer heeft op het deel van het pensioen dat bestemd is voor de ex-echtgenoot.

7 Knelpunten en potentiële oplossingen

7.1 Inleiding

Op basis van de vorige hoofdstukken kunnen we nu de knelpunten benoemen die ex-echtgenoten, advocaten en notarissen en pensioenuitvoerders momenteel ondervinden. Ook kunnen we de knelpunten benoemen die wij voorzien als gevolg van ontwikkelingen in de pensioensfeer. Dit doen we in paragraaf 7.2. Vervolgens gaan we in paragraaf 7.3 in op mogelijke oplossingsrichtingen. In paragraaf 7.4 vatten we samen.

7.2 Knelpunten

We signaleren de volgende knelpunten:

1. Het gebrek aan kennis over de WVPS bij advocaten, notarissen en ex-echtgenoten. Echtparen zijn voorafgaand aan de scheiding niet op de hoogte van de plicht tot pensioendeling. De plicht tot pensioendeling komt voor de vereveningsplichtige daarom vaak als een onaangename verrassing. Ook gedurende de scheiding worden zij niet altijd geïnformeerd door advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders. Daardoor wordt pensioendeling in ongeveer 10% van de scheidingen onterecht niet toegepast.
2. De methodiek van verevenen zorgt voor levenslange afhankelijkheid tussen ex-echtgenoten. Daardoor wordt de toepassing van de wet vaak als onredelijk en onbillijk ervaren door de vereveningsplichtige. Bovendien past deze levenslange afhankelijkheid niet bij waardeoverdracht. De vereveningsgerechtigde heeft geen invloed op waardeoverdracht van het ouderdomspensioen naar een andere uitvoerder, terwijl waardeoverdracht wel consequenties heeft voor haar pensioenaanspraak.
3. Het probleem van levenslange afhankelijkheid speelt nog sterker bij pensioen dat in eigen beheer wordt opgebouwd door de directeur-grotaandeelhouder. De vereveningsplichtige beheert dan zelf het pensioen dat bedoeld is voor de vereveningsgerechtigde.
4. De rekenmethodiek bij conversie is niet vastgelegd en er bestaat geen overeenstemming over. Bij conversie leidt het overlijden van de vereveningsgerechtigde niet tot een toename van het ouderdomspensioen van de vereveningsplichtige. In ruil voor dit nadeel zou de vereveningsplichtige bij conversie een iets hoger ouderdomspensioen moeten overhouden dan bij verevening. In de praktijk gebeurt dit niet altijd, waardoor conversie nadelig is voor de vereveningsplichtige. Het is de vraag of de wetgever zich dit heeft gerealiseerd.
5. De methodiek van verevenen past niet bij beschikbare premieregelingen. Bij beschikbare premieregelingen wordt immers geen aanspraak op een pensioenuitkering vastgelegd. De toe te passen methodiek bij beschikbare premieregelingen is niet vastgelegd en er bestaat geen overeenstemming over.
6. Veel pensioenregelingen kennen geen nabestaandenpensioen op opbouwbasis maar een nabestaandenpensioen op risicobasis. Dat betekent dat er voor de nabestaande geen kapitaal meer wordt opgebouwd. Op pensioendatum kunnen pensioengerechtigden alsnog kiezen voor inruil van een deel van het ouderdomspensioen voor een nabestaandenpensioen. Op de

datum van scheiding is er dan echter geen nabestaandenpensioen gereserveerd dat buiten de verevening moet blijven. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde.

7. De scheiding tussen pensioenvermogen en ander vermogen leidt soms tot onbillijke uitkomsten van de wet, als het andere vermogen is uitgesloten van verdeling via huwelijkse voorwaarden, terwijl het pensioen wel verdeeld wordt.

In de expertmeeting is ook gewezen op de onduidelijke relatie tussen de WVPS enerzijds en het fiscaalrecht en het pensioenrecht anderzijds. In ons onderzoek is deze problematiek niet als duidelijk knelpunt naar voren gekomen. Dat neemt niet weg dat de regelgeving niet altijd consequent is. Voor een uitgebreide beschrijving van de problemen en mogelijke oplossingen in de fiscale afwikkeling van pensioen bij scheiding verwijzen we naar Dietvorst e.a. (2006). Ook geven Dietvorst e.a. enkele oplossingen voor inconsequenties in de WVPS versus de PSW. Deze betreffen de definitie van het moment van scheiding en het meenemen van de voorhuwelijkse periode in de bepaling van het bijzonder nabestaandenpensioen (zie hiervoor ook paragraaf 4.2.2.).

7.3 Potentiële oplossingen voor de knelpunten

Tijdens de expertmeeting zijn de knelpunten besproken en heeft een open discussie plaatsgevonden over de mogelijke oplossingsrichtingen. Daarbij kwamen de volgende punten aan de orde.

Conversie als hoofdregel

Conversie lost een deel van de gesignaleerde knelpunten op. Voordeel van conversie is dat de band tussen ex-echtgenoten definitief wordt verbroken (oplossing voor knelpunt 2 en 3). Ook past het beter bij beschikbare premiereregelingen (knelpunt 5). Voorwaarde zou wel zijn dat de rekenmethodiek duidelijk wordt voorgeschreven (knelpunt 4). Nadeel is dat de ex-echtgenote geen inkomen heeft als haar ex-partner overlijdt voordat de ex-echtgenote met pensioen is (het nabestaandenpensioen is immers meegeconverteerd in een eigen ouderdomspensioen). Dit risico kan echter worden afgedekt door een verzekering af te sluiten. Nadeel is ook dat conversie lastig is voor pensioenuitvoerders met een defined benefit regeling. Daardoor zal conversie volgens sommige experts leiden tot hogere uitvoeringskosten en langere procedures. Daartegenover staat dat voor pensioenuitvoerders met een beschikbare premiereregeling conversie juist makkelijker is. Volgens andere experts zou, in het huidige geautomatiseerde tijdperk, conversie ook bij defined benefit regelingen geen probleem moeten zijn. Verder is een probleem dat advocaten niet goed zijn geïnformeerd over conversie. De experts zijn het erover eens dat verevening als hoofdregel moet worden afgeschaft, maar verschillen van mening over de vraag of conversie de nieuwe hoofdregel moet zijn, of dat conversie en verevening nevenschikbare mogelijkheden moeten zijn, waaruit mensen een bewuste keuze moet en maken.

Afscheiding van het nabestaandenpensioen

De experts vinden dat het nabestaandenpensioen altijd buiten de berekening moet worden gehouden en geheel ten goede moet komen aan de afhankelijke partner. De vaak toch nog afhankelijke positie van een van de partners rechtvaardigt dit. Het per geval beoordelen van de rechtvaardigheid hiervan leidt misschien tot meer maatwerk maar ook tot meer problemen in de

uitvoering. Dat is een afweging. Het nabestaandenpensioen zou ook moeten worden afgescheiden als er geen sprake is van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis. Op het moment van scheiding zou er waarde moeten worden toegekend aan het BNP. Daarbij zou moeten worden uitgegaan van een nabestaandenpensioen van 70% van het ouderdompensioen. Vervolgens moet bepaald worden welk bedrag nodig is om dit nabestaandenpensioen in te kopen. Het restant van het kapitaal dat tijdens het huwelijk is opgebouwd wordt vervolgens verevend. Voor dit voorstel bestaat een breed draagvlak onder de experts. Hiermee wordt knelpunt 6 opgelost.

Lijfrentes onder de WVPS

De experts zijn niet voor onderbrenging van pensioendeling in het huwelijksvermogensregime. Wel moeten lijfrentes onder de WVPS worden gebracht. Dit lost knelpunt 7 op. De vraag is dan welke regelingen wel en niet onder de WVPS vallen. Volgens een van de experts kan de regel simpel zijn; alles wat voor aftrek in aanmerking komt moet onder de WVPS vallen. Eén van de experts is tegen onderbrenging van lijfrenten onder de WVPS omdat dit leidt tot een enorme toename in de uitvoeringslast voor de uitvoerders.

DGA

De experts vinden dat bij scheiding het vereveningsdeel uit de BV zou moeten worden getrokken. De meningen verschillen over de termijn waarin het vermogen eruit moet worden getrokken. Een termijn van tien jaar wordt door sommigen wel als een goede termijn gezien anderen vinden dit te lang.

Op basis van de meningen van de experts en onze eigen analyse schetsen we hieronder twee wegen die kunnen worden bewandeld om de knelpunten op te lossen. Een mogelijke weg is om binnen de WVPS de knelpunten op te lossen. Een andere weg is de WVPS af te schaffen en de knelpunten op te lossen binnen het huwelijksvermogensrecht.

Een oplossing van de knelpunten binnen de WVPS zou er als volgt uit kunnen zien:

1. Maak conversie de hoofdregel en leg de rekenregels voor conversie duidelijk vast. Naar ons idee is dit beter dan verevening en conversie nevenschikte mogelijkheden te maken, omdat dan het gevaar bestaat dat advocaten toch de makkelijkste weg kiezen, waardoor de knelpunten niet worden opgelost. Als conversie de hoofdregel wordt dan zal de expertise over conversie bij advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders toenemen;
2. Als er geen sprake is van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis zet dan bij scheiding een deel van het ouderdompensioen om in nabestaandenpensioen. Dat bedrag valt buiten de verevening en komt volledig toe aan de vereveningsgerechtigde.
3. Breng lijfrenten onder de WVPS.

Wanneer pensioendeling binnen het huwelijksvermogensrecht wordt gebracht moet er binnen het huwelijksvermogensrecht de mogelijkheid worden geschapen dat de contante waarde die wordt overgedragen naar de ex-partner wordt omgezet in een zelfstandig pensioenrecht. Het deel voor de vereveningsgerechtigde kan worden overgedragen naar haar eigen pensioenfonds of in het pensioenfonds van de ex-echtgenoot worden gelaten op een eigen polis.

Via deze wegen wordt bijgedragen aan de oplossing van bovengenoemde knelpunten. De beide oplossingen verschillen in hun consequenties:

1. Verdeling pensioen vindt in de WVPS plaats over de *huwelijkse periode*. Binnen het huwelijksvermogensrecht is de regel momenteel dat verdeling bij een huwelijk in gemeenschap van goederen ook plaatsvindt van het vermogen dat voor het huwelijk is opgebouwd. Momenteel wordt gewerkt aan een wetsvoorstel waarbij ook bij een huwelijk in gemeenschap van goederen een deel van het voor het huwelijk opgebouwde vermogen niet wordt meegenomen in de boedelscheiding. Dit zou beter aansluiten bij de WVPS. Overigens moet hierbij de fundamentele vraag worden gesteld waarom pensioen zou afwijken van andere vormen van vermogen. De belangrijkste vormen van vermogen in gezinnen zijn het pensioen en het eigen huis. Waarom bij de ene vorm wel het in de voorhuwelijkse periode meegerekend en bij pensioen niet? Voor beide vormen van vermogen geldt dat alleen het vermogen opgebouwd tijdens het huwelijk het resultaat is van de gezamenlijke inspanning. Een uitzonderingsgrond zou kunnen zijn dat pensioenvermogen in veel grotere omvang voorafgaand aan het huwelijk wordt opgebouwd dan ander vermogen, zoals een eigen huis. Als er een goede reden voor is kan ook binnen het huwelijksvermogensrecht een uitzondering worden gemaakt voor pensioenvermogen, voor wat betreft het meerekenen van de voorhuwelijkse periode.
2. Het *nabestaandenpensioen* wordt binnen de WVPS niet meegenomen in de verevening. Het komt geheel toe aan de vereveningsgerechtigde. Ook het nabestaandenpensioen dat is opgebouwd over de voorhuwelijkse periode wordt aan de vereveningsgerechtigde toegekend. Omdat nu de mogelijkheid van uitruil van ouderdompensioen en nabestaandenpensioen bestaat is het logischer het nabestaandenpensioen dat voor het huwelijk is opgebouwd bij de vereveningsplichtige te laten. Door de uitruilmogelijkheid is dit immers vergelijkbaar met ouderdompensioen. Ook vanuit de gedachte dat het nabestaandenpensioen het verlies van verdien capaciteit compenseert dat de vereveningsgerechtigde tijdens het huwelijk heeft opgelopen is dit logischer. In de nieuwe Pensioenwet wordt bij de berekening van het bijzonder nabestaandenpensioen echter nog steeds de voorhuwelijkse periode meegerekend. Andersom lijkt het binnen de systematiek van de WVPS logisch van het pensioen dat tijdens het huwelijk is opgebouwd altijd een deel af te splitsen voor het nabestaandenpensioen, ook als daar niet expliciet voor gereserveerd is. Door de uitruilmogelijkheid van ouderdompensioen en nabestaandenpensioen kan op het moment van pensionering een deel van het ouderdompensioen worden ingeruild voor nabestaandenpensioen. Als dit pas op pensioendatum gebeurt dan loopt de vereveningsgerechtigde bij scheiding haar deel van het nabestaandenpensioen mis. Als gevolg van de uitruilmogelijkheid wordt in feite via de opbouw van het ouderdompensioen ook gereserveerd voor het nabestaandenpensioen. Het is dan logischer om bij scheiding een deel van het ouderdompensioen (dat tijdens het huwelijk is opgebouwd) uit te ruilen voor nabestaandenpensioen en dit deel geheel bij de vereveningsgerechtigde te laten. Binnen het huwelijksvermogensrecht is afscheiding van het nabestaandenpensioen niet nodig. Zowel ouderdompensioen als nabestaandenpensioen worden dan verdeeld over beide echtgenoten. Het onderscheid tussen nabestaandenpensioen en ouderdompensioen vervalt dan. Dit past in feite beter bij de uitruilmogelijkheid van nabestaandenpensioen en ouderdompensioen. Het is wel nadelig voor de afhankelijke partner. Het nabestaandenpensioen kan worden gezien als een compensatie van het verlies aan verdien capaciteit tijdens het huwelijk als gevolg van de taakverdeling tussen de partners. Degene die voor de kinderen zorgt tijdens het huwelijk kan niet na de scheiding eenzelfde

inkomen verdienen als de partner die gedurende het huwelijk betaalde arbeid heeft verricht. Momenteel werken veel vrouwen in deeltijd, waardoor het verlies aan verdiencapaciteit minder is. Toch is er in eenderde van de gezinnen nog steeds maar één kostwinner, meestal de man.

3. Voordeel van onderbrengen in de WVPS is dat ook bij 'koude uitsluiting' de afhankelijke partner niet in de kou blijft staan. Bij koude uitsluiting hebben partners afgesproken het vermogen volledig gescheiden te houden. Volgens de WVPS wordt echter ook bij koude uitsluiting het pensioen verdeeld. Nadeel daarvan is dat niet alle *vermogenscomponenten* tegen elkaar worden afgewogen. Bij onderbrenging van pensioendeling in het huwelijksvermogensrecht worden alle vermogenscomponenten tegen elkaar afgewogen. Bij onderbrenging van pensioendeling in de WVPS blijft de afbakening tussen pensioenvermogen en ander vermogen problematisch. Het onderbrengen van oudedagslijfrenten onder de WVPS vermindert dit probleem, maar lost het niet definitief op. In de toekomst kan weer discussie ontstaan over andere regelingen, zoals de vrijwillige voorzieningen en de levensloopregeling.
4. Bij onderbrenging van pensioendeling in de WVPS vindt geen *rechterlijke toetsing* plaats. Bij onderbrenging in het huwelijksvermogensrecht wel. Voordeel van rechterlijke toetsing is dat de billijkheid en redelijkheid van de verdeling wordt getoetst. Voordeel van geen rechterlijke toetsing is dat de rechtspraak wordt ontlast.

Dit zijn de punten die tien jaar geleden ook ter discussie stonden. Nieuwe ontwikkelingen in de pensioensfeer, met name de uitruilmogelijk van nabestaanden- en ouderdomspensioen, rechtvaardigen dat deze discussie opnieuw gevoerd wordt.

Welke weg er ook bewandeld wordt, de informatievoorziening aan paren die gaan scheiden moet verbeterd worden. Even belangrijk is het verbeteren van de informatievoorziening aan degenen die gaan trouwen. Zij zouden veel beter geïnformeerd moeten worden over de consequenties van huwelijksvoorwaardenregimes en het al dan niet uitsluiten van de WVPS.

Dit betekent dat het kennisniveau van advocaten en notarissen die betrokken zijn bij huwelijk en echtscheiding sterk verhoogd moet worden. Niet-gespecialiseerde advocaten en notarissen kunnen met elkaar afspreken dat zij cliënten doorsturen naar wel gespecialiseerde advocaten en notarissen. En de gespecialiseerde advocaten en notarissen zullen zich niet alleen moeten verdiepen in de rechtsregels rondom verdeling van pensioen, maar ook in de waarde van pensioen. Dit betekent niet dat zij pensioenberekeningen moeten gaan maken, maar wel dat zij zich bewust zijn van de contante waarde van pensioen. Ook moeten zij enig inzicht hebben in factoren die die waarde bepalen, zoals levensverwachting en overlijdenskansen.

7.4 Conclusie

We signaleren de volgende knelpunten:

1. Het gebrek aan kennis over de WVPS bij advocaten, notarissen en ex-echtgenoten.
2. De methodiek van verevenen zorgt voor levenslange afhankelijkheid tussen ex-echtgenoten.
3. Het probleem van levenslange afhankelijkheid speelt nog sterker bij pensioen dat in eigen beheer wordt opgebouwd door de directeur-grotaandeelhouder. De vereveningsplichtige beheert dan zelf het pensioen dat bedoeld is voor de vereveningsgerechtigde.
4. De rekenmethodiek bij conversie is niet vastgelegd en er bestaat geen overeenstemming over.
5. De methodiek van verevenen past niet bij beschikbare premiereregelingen.
6. Veel pensioenregelingen kennen geen nabestaandenpensioen op opbouwbasis maar een nabestaandenpensioen op risicobasis. Op de datum van scheiding is er dan echter geen nabestaandenpensioen gereserveerd dat buiten de verevening moet blijven. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde.
7. De scheiding tussen pensioenvermogen en ander vermogen leidt soms tot onbillijke uitkomsten van de wet, als het andere vermogen is uitgesloten van verdeling via huwelijkse voorwaarden, terwijl het pensioen wel verdeeld wordt.

Om de knelpunten op te lossen kunnen verschillende wegen worden bewandeld. Een mogelijke weg is om binnen de WVPS de knelpunten op te lossen. Deze weg had de voorkeur van de experts die aanwezig waren bij de expertmeeting. Een andere weg is de WVPS af te schaffen en de knelpunten op te lossen binnen het huwelijksvermogensrecht.

Een oplossing van de knelpunten binnen de WVPS zou er als volgt uit kunnen zien:

1. Maak conversie de hoofdregel. Voordeel van conversie is dat de band tussen ex-echtgenoten definitief wordt verbroken (oplossing voor knelpunt 2 en 3). Ook past het beter bij beschikbare premiereregelingen (knelpunt 5). Voorwaarde is wel dat de rekenmethodiek duidelijk wordt voorgeschreven (knelpunt 4);
2. Als er geen sprake is van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis zet dan bij scheiding een deel van het ouderdompensioen om in nabestaandenpensioen. Dat bedrag valt buiten de verevening en komt volledig toe aan de vereveningsgerechtigde. Hiermee wordt knelpunt 6 opgelost;
3. Breng oudedagslijfrenten onder de WVPS. Hiermee wordt knelpunt 7 gedeeltelijk opgelost.

Wanneer pensioendeling binnen het huwelijksvermogensrecht wordt gebracht moet er binnen het huwelijksvermogensrecht de mogelijkheid worden geschapen dat de contante waarde die wordt overgedragen naar de ex-partner wordt omgezet in een zelfstandig pensioenrecht. Het deel voor de vereveningsgerechtigde kan worden overgedragen naar haar eigen pensioenfonds of in het pensioenfonds van de ex-echtgenoot worden gelaten op een eigen polis. Deze oplossingsrichting lost de knelpunten 2, 3, 4, 5 en 7 op.

De beide oplossingen verschillen in hun consequenties:

1. Verdeling pensioen vindt in de WVPS plaats over de *huwelijkse periode*. Binnen het huwelijksvermogensrecht is de regel momenteel dat verdeling bij een huwelijk in gemeenschap van goederen ook plaatsvindt over het vermogen dat voor het huwelijk is opgebouwd.
2. Het *nabestaandenpensioen* wordt binnen de WVPS niet meegenomen in de verevening. Het komt geheel toe aan de vereveningsgerechtigde. Binnen het huwelijksvermogensrecht is afscheiding van het nabestaandenpensioen niet nodig. Zowel ouderdomspensioen als nabestaandenpensioen worden dan verdeeld over beide echtgenoten.
3. Voordeel van onderbrengen in de WVPS is dat ook bij 'koude uitsluiting' de afhankelijke partner niet in de kou blijft staan. Nadeel is dat niet alle *vermogenscomponenten* tegen elkaar worden afgewogen. Het onderbrengen van lijfrenten onder de WVPS vermindert dit probleem, maar lost het niet definitief op. In de toekomst kan weer discussie ontstaan over andere regelingen, zoals de vrijwillige voorzieningen en de levensloopregeling.
4. Bij onderbrenging van pensioendeling in de WVPS vindt geen *rechterlijke toetsing* plaats. Bij onderbrenging in het huwelijksvermogensrecht wel. Voordeel van rechterlijke toetsing is dat de billijkheid en redelijkheid van de verdeling wordt getoetst. Voordeel van geen rechterlijke toetsing is dat de rechtspraak wordt ontlast.

Dit zijn de punten die tien jaar geleden ook ter discussie stonden. Nieuwe ontwikkelingen in de pensioensfeer rechtvaardigen dat deze discussie opnieuw gevoerd wordt.

Welke weg er ook bewandeld wordt, de informatievoorziening aan paren die gaan scheiden moet verbeterd worden. Even belangrijk is het verbeteren van de informatievoorziening aan degenen die gaan trouwen. Zij zouden veel beter geïnformeerd moeten worden over de consequenties van huwelijksvoorwaardenregimes en het al dan niet uitsluiten van de WVPS.

8 Conclusie

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen. De centrale probleemstelling van het evaluatieonderzoek luidt:

Voldeed de WVPS in de afgelopen 10 jaar aan de bedoeling van de wetgever?

Meer concreet hebben het ministerie van Justitie en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de volgende vragen gesteld:

1. Wat was indertijd de bedoeling van de wetgever?
2. Zijn er nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen die aanleiding geven tot aanpassing van de wet.
3. Hoe werkt de wet in de praktijk?
4. Welke knelpunten ervaren ex-echtgenoten, advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders?
5. Welke oplossingsrichtingen zijn mogelijk voor de gesignaleerde knelpunten?

Hieronder beantwoorden we eerst de centrale onderzoeksvraag en gaan daarna in op de overige onderzoeksvragen.

Voldeed de WVPS in de afgelopen 10 jaar aan de bedoeling van de wetgever?

Het eerste doel van de WVPS was het verdelen van het pensioen na scheiding vanuit de gedachte dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners en de pensioenopbouw wordt gefinancierd uit de gemeenschap. Dit doel is grotendeels bereikt. In de helft van de scheidingen wordt het pensioen verdeeld. In de andere helft niet, maar dit is in driekwart van de gevallen een bewuste keus. In een kwart van de echtscheidingen waarbij niet verevend is, is dit een gevolg van gebrek aan kennis over de wet bij ex-echtgenoten. In deze gevallen is het doel van de wet niet bereikt.

Het tweede doel van de WVPS was het ontlasten van de rechtspraak. Dit doel is, per definitie, bereikt doordat de verdeling niet getoetst hoeft te worden door de rechter. De jurisprudentie over de wet is beperkt, wat aanduidt dat er niet vaak alsnog een beroep is gedaan op de rechter. Uit de enquête onder ex-echtgenoten blijkt niet dat de huidige procedure leidt tot onbillijke en onredelijke toepassing van de wet. Alleen wanneer de vereveningsplichtige het pensioen moet delen met de ander, terwijl de vereveningsgerechtigde andere vormen van vermogen heeft die bij huwelijkse voorwaarden zijn uitgesloten van verdeling, leidt toepassing van de wet tot onbillijke uitkomsten. Dit komt in de praktijk zeer zelden voor.

Wat was indertijd de bedoeling van de wetgever?

De voornaamste reden van de WVPS was het verwezenlijken van de doelstelling van het arrest Boon/Van Loon van 27 november 1981. De doelstelling van het arrest Boon-Van Loon is verrekening van het pensioen na scheiding vanuit de gedachte dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners en de pensioenopbouw wordt

gefinancierd uit de gemeenschap. Een tweede hoofddoel van de WVPS was om de uitvoerbaarheid van het arrest te bevorderen en de rechtspraak te ontlasten.

Om deze doelstellingen te verwezenlijken zijn in de WVPS de volgende keuzes gemaakt:

1. Gekozen is om alleen het ouderdomspensioen dat is opgebouwd tijdens de huwelijkse periode mee te nemen in de verevening. Dit spoort met de grondgedachte van het arrest Boon-Van Loon, dat de pensioenopbouw het resultaat is van de gezamenlijke inspanning van beide partners. Alleen het tijdens het huwelijk opgebouwde pensioen is immers het resultaat van de inspanning van beide echtgenoten.
2. Gekozen is om het nabestaandenpensioen niet in de verevening te betrekken. Anders dan het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdomspensioen is het nabestaandenpensioen niet bedoeld om te voorzien in de behoefte van beide echtgenoten. Het nabestaandenpensioen is bedoeld voor de langstlevende echtgenoot. Hiermee wordt het verlies aan verdien capaciteit van (meestal) de vrouw als gevolg van de taakverdeling tijdens het huwelijk gecompenseerd.
3. Gekozen is voor verevening als hoofdregel, waarbij een trekkingsrecht ontstaat op het pensioen van de ex-echtgenoot. Voordeel hiervan is de eenvoud in de uitvoering. Nadeel is de levenslange afhankelijkheid van de ex-echtgenoten. Partners kunnen ook kiezen voor conversie van het trekkingsrecht in een zelfstandig recht op pensioen. Voordeel hiervan is dat de financiële band tussen de ex-echtgenoten definitief verbroken wordt. Nadeel is dat er een contante waardeberekening moet worden uitgevoerd, waardoor de administratieve lasten van deze methode hoger zijn en de uitkomsten moeilijker te begrijpen voor de partners.
4. Gekozen is voor toepassing van pensioendeling ongeacht het huwelijksgoederenregime. Hiermee worden partners beschermd die niet in gemeenschap van goederen zijn getrouwd.
5. Gekozen is voor een procedure waarbij de verdeling niet getoetst hoeft te worden door de rechter. Als de wet niet voorafgaand aan het huwelijk of in het echtscheidingsconvenant is uitgesloten wordt de wet toegepast, onafhankelijk van de individuele omstandigheden. Voordeel hiervan is de grote rechtszekerheid voorafgaand aan het huwelijk (als de wet bekend is). Voordeel is ook de grotere doelmatigheid: de rechter hoeft er niet aan te pas te komen. Nadeel is dat de wet onredelijk en onbillijk kan uitpakken.

Zijn er nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen zijn die aanleiding geven voor aanpassing van de wet?

Gehuwde vrouwen zijn meer betaalde arbeid gaan verrichten, maar bouwen nog steeds minder pensioen op dan mannen. De behoefte aan pensioendeling is daardoor niet wezenlijk verminderd sinds 1995. Het aantal huwelijken en scheidingen is niet substantieel veranderd. Wel neemt het aantal flitscheidingen toe, waarbij het huwelijk eerst wordt omgezet in een geregistreerd partnerschap. Dat betekent dat vaker de scheidingsvoorwaarden niet worden getoetst door de rechter. Verder neemt het aantal ongehuwd samenwonenden toe. Bij ongehuwd samenwonenden is de taakverdeling tussen partners minder traditioneel. Daardoor hebben zij minder behoefte aan de financiële bescherming van het huwelijkscontract.

Ontwikkelingen binnen de pensioensfeer na de invoering van de WVPS zijn wel van invloed op de toepasbaarheid van de WVPS;

- de opkomst van de beschikbare premiereregeling;
- de opkomst van het nabestaandenpensioen op risicobasis;
- de mogelijkheid tot uitruil van het nabestaandenpensioen;

- de toename van waardeoverdrachten
- de gelijkstelling van het fiscale kader voor lijfrentes en pensioenen.

Al deze ontwikkelingen leiden in meer of mindere mate tot problemen bij toepassing van de WVPS. De beschikbare premieregeling en de waardeoverdracht van pensioenen passen niet goed bij de systematiek van verevenen. Bij beschikbare premieregelingen is het probleem dat er geen pensioenaanspraak vastligt die verdeeld kan worden. Bij waardeoverdracht is het probleem dat de vereveningsgerechtigde geen invloed heeft op de keuze voor waardeoverdracht, terwijl de waardeoverdracht wel consequenties heeft voor de te verdelen pensioenaanspraak. De opkomst van het nabestaandenpensioen op risicobasis betekent dat er voor de nabestaande geen kapitaal meer wordt opgebouwd. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde.

Hoe werkt de wet in de praktijk?

Bij ongeveer de helft van de echtscheidingen vindt pensioendeling plaats. In de meerderheid van de gevallen vonden de personen waar verevend is dit eerlijk, waarbij mannen verevening minder eerlijk vinden dan vrouwen. Een veel genoemde omstandigheid waarin pensioendeling als oneerlijk wordt ervaren is wanneer de vrouw wilde scheiden en soms ook een nieuwe partner heeft. Ook wanneer de andere partner vermogen had wat niet verdeeld werd, terwijl het eigen pensioen wel verdeeld moest worden leidde tot een gevoel van onbillijkheid. Sommigen vinden pensioendeling sowieso niet eerlijk. Veel vereveningsplichtigen vinden het oneerlijk dat zij jaren na de scheiding nog een deel van hun pensioen moeten afstaan. In veel gevallen is het gevoel van oneerlijkheid vanuit het perspectief van de vereveningsplichtige begrijpelijk. Toch zijn er weinig situaties waarin de uitwerking van de wet echt onredelijk en onbillijk uitpakt, gegeven de doelstelling van de wet. Onze indruk op basis van de reacties van ex-echtgenoten is dat ook de verrassing over de verdeling een rol speelt bij het gevoel van oneerlijkheid. Mensen zijn vooraf niet geïnformeerd over de plicht tot pensioendelen en merken dat pas op het moment van scheiding. Een moment waarop de verhouding tussen de partners al verstoord is.

In het geval er geen pensioendeling plaatsvindt, is dit in bijna driekwart van de gevallen bewust en in ruim een kwart van de gevallen onbewust. In het eerste geval is er vaak geen behoefte aan het pensioen van de ander en in het laatste geval wist men vaak niet dat pensioenverdeling mogelijk was, denkt men te laat te zijn om aanspraak te maken op pensioenverdeling of heeft een ex-partner de verevening tegengewerkt. Hieruit blijkt dat scheidende partners onvoldoende geïnformeerd zijn over het bestaan en de werking van de WVPS. In de gevallen waar geen verevening heeft plaatsgevonden vindt 30% van de vrouwen dit oneerlijk. Dit komt overeen met het aantal waarbij niet is verevend omdat zij niet wisten dat dit mogelijk was. In die gevallen is het zeer waarschijnlijk dat de wet onterecht niet is toegepast. Het gaat om ongeveer 10% van het aantal scheidingen.

Standaard verdeling is veruit de meest populaire vereveningsvorm. Er zijn samengevat drie redenen voor de huidige verdeling van vereveningsmethoden:

1. Onbekendheid/complexiteit met andere vereveningsmethoden dan standaard verevening
2. Conversie wordt gezien als “nadelig voor de vereveningsplichtige”
3. Gebrek aan belangstelling van ex-echtgenoten / hoe eerder gescheiden hoe beter. De vaak als traag beoordeelde informatieverstrekking van pensioenuitvoerders is hier mede debet aan.

De eerste reden duidt op een gebrek aan informatie, niet alleen bij ex-echtgenoten maar ook bij advocaten en notarissen. Advocaten en notarissen vinden conversie complex en kunnen de uitkomsten van berekeningen van pensioenuitvoerders niet goed beoordelen. Dat conversie niet vaak wordt gekozen omdat dit nadelig is voor de vereveningsplichtige duidt op een gebrek aan overeenstemming over de berekeningsmethode bij conversie. Bij een actuair neutrale berekening van conversie krijgt de vereveningsplichtige een hoger ouderdomspensioen dan bij standaardverevening. Daarmee wordt de vereveningsplichtige gecompenseerd voor het feit dat bij conversie het pensioen niet meer kan toenemen als gevolg van het overlijden van de vereveningsgerechtigde. Pensioenuitvoerders zouden bij het berekenen van de hoogte van het pensioen bij conversie dus moeten corrigeren voor het overlijdensrisico van de vereveningsgerechtigde. De wet is echter niet helder in de berekeningswijze van conversie. Pensioenuitvoerders zijn wettelijk niet verplicht te corrigeren. Als zij dit niet doen dan is conversie inderdaad nadelig voor de vereveningsplichtige. Advocaten raden conversie daarom af. De derde reden die wordt gegeven is onder meer een gebrek aan belangstelling van de ex-echtgenoten. Deze reden staat gedeeltelijk los van het wel of niet correct functioneren van de WVPS maar heeft meer te maken met een algemeen gebrek aan besef van de waarde van een pensioen. Ook heeft het te maken met *“hoe eerder gescheiden hoe beter”*. Omdat vooral conversie een uitgebreidere berekening vergt dan de andere methoden kost de afhandeling meer tijd. De stoeve communicatie tussen pensioenuitvoerder en advocaat helpt ook niet. Snel willen scheiden staat een keuze voor conversie dan in de weg.

Het belangrijkste probleem met de tweejaarstermijn is dat de ex-partners denken dat na de twee jaarstermijn verevening niet meer mogelijk is. Het komt daardoor weinig voor dat ex-partners na overschrijding van die termijn nog een verzoek indienen bij de pensioenuitvoerder. Slechts twee respondenten geven aan als gevolg van late aanmelding een probleem te hebben gehad met de pensioenuitvoerder of de ex-echtgenoot. Pensioenuitvoerders gaan verschillend om met verzoeken die na de twee jaarstermijn binnenkomen. Sommigen nemen het verzoek niet in behandeling, anderen wel.

Bij 16% van de scheidingen waarbij verevend is zijn kosten in rekening gebracht door de pensioenuitvoerder.

Welke knelpunten ervaren ex-echtgenoten, advocaten, notarissen en pensioenuitvoerders?

We signaleren de volgende knelpunten:

1. Het gebrek aan kennis over de WVPS bij advocaten, notarissen en ex-echtgenoten.
2. De methodiek van verevenen zorgt voor levenslange afhankelijkheid tussen ex-echtgenoten.
3. Het probleem van levenslange afhankelijkheid speelt nog sterker bij pensioen dat in eigen beheer wordt opgebouwd door de directeur-groootaandeelhouder. De vereveningsplichtige beheert dan zelf het pensioen dat bedoeld is voor de vereveningsgerechtigde.
4. De rekenmethodiek bij conversie is niet vastgelegd en er bestaat geen overeenstemming over.
5. De methodiek van verevenen past niet bij beschikbare premiereregelingen.
6. Veel pensioenregelingen kennen geen nabestaandenpensioen op opbouwbasis maar een nabestaandenpensioen op risicobasis. Op de datum van scheiding is er dan echter geen

nabestaandenpensioen gereserveerd dat buiten de verevening moet blijven. Dit is nadelig voor de vereveningsgerechtigde.

7. De scheiding tussen pensioenvermogen en ander vermogen leidt soms tot onbillijke uitkomsten van de wet, als het andere vermogen is uitgesloten van verdeling via huwelijkse voorwaarden, terwijl het pensioen wel verdeeld wordt.

Welke oplossingsrichtingen zijn mogelijk voor de gesignaleerde knelpunten?

Om de knelpunten op te lossen kunnen verschillende wegen worden bewandeld. Een mogelijke weg is om binnen de WVPS de knelpunten op te lossen. Deze weg had de voorkeur van de experts die aanwezig waren bij de expertmeeting. Een andere weg is de WVPS af te schaffen en de knelpunten op te lossen binnen het huwelijksvermogensrecht.

Een oplossing van de knelpunten binnen de WVPS zou er als volgt uit kunnen zien:

1. Maak conversie de hoofdregel. Voordeel van conversie is dat de band tussen ex-echtgenoten definitief wordt verbroken (oplossing voor knelpunt 2 en 3). Ook past het beter bij beschikbare premiereregelingen (knelpunt 5). Voorwaarde is wel dat de rekenmethodiek duidelijk wordt voorgeschreven (knelpunt 4);
2. Als er geen sprake is van een nabestaandenpensioen op opbouwbasis zet dan bij scheiding een deel van het ouderdompensioen om in nabestaandenpensioen. Dat bedrag valt buiten de verevening en komt volledig toe aan de vereveningsgerechtigde. Hiermee wordt knelpunt 6 opgelost;
3. Breng oudedagslijfrenten onder de WVPS. Hiermee wordt knelpunt 7 gedeeltelijk opgelost.

Wanneer pensioendeling binnen het huwelijksvermogensrecht wordt gebracht moet er binnen het huwelijksvermogensrecht de mogelijkheid worden geschapen dat de contante waarde die wordt overgedragen naar de ex-partner wordt omgezet in een zelfstandig pensioenrecht. Het deel voor de vereveningsgerechtigde kan worden overgedragen naar haar eigen pensioenfonds of in het pensioenfonds van de ex-echtgenoot worden gelaten op een eigen polis. Deze oplossingsrichting lost de knelpunten 2, 3, 4, 5 en 7 op.

Welke weg er ook bewandeld wordt, de informatievoorziening aan paren die gaan scheiden moet verbeterd worden. Even belangrijk is het verbeteren van de informatievoorziening aan degenen die gaan trouwen. Zij zouden veel beter geïnformeerd moeten worden over de consequenties van huwelijksvoorwaardenregimes en het al dan niet uitsluiten van de WVPS.

Literatuur

B. Aalbers, B., G. Dietvorst, E. de Gier, L. Janssens, L. Kok en L. Putman (2004), *De waarde van solidariteit: spanning in de tweede pijler van het pensioengebouw*, Cahiers Sociale Wetenschappen en beleid, SISWO, Amsterdam

Bakker, D.W. (2005), Waarom Boon/Van Loon, *Pensioenmagazine*, 2005/6/7

Beckers, I. (2004), "Negen van de tien vrouwen blijven doorwerken na geboorte eerste kind" *CBS Webmagazine*, 6 december 2004.

Bod, Th. L. J. (2004), *De wettelijke regeling van pensioenverevening bij scheiding*, Oratie, Katholieke Universiteit Nijmegen.

Bollen-Vandenboorn, A.H.H. (2004), *De fiscale aspecten van pensioendeling bij echtscheiding*, Proefschrift, Universiteit Maastricht

Bollen-Vandenboorn, A.H.H. (2005), Fiscale aspecten van pensioenverrekening anno 2005, *Pensioen & Praktijk*, 2005/10

Bouman, A.M. (2004a), Financiële gevolgen van de beëindiging van ongehuwd samenwonen voor man en vrouw, *Bevolkingstrends*, 3^e kwartaal 2004, CBS, Den Haag

Bouman, A.M. (2004b), Financiële gevolgen van echtscheiding op lange termijn, *Bevolkingstrends*, 4^e kwartaal 2004, CBS, Den Haag

Caesar-Wolf, B. and D. Eidmann (1987) "Equality for women in the regulation of the economic effects of divorce: Legal concepts and family court proceedings in the FRG", *International Journal of the Sociology of Law*, vol. 15, p. 1-27.

Clark S. (1998), *Property rights and the Economics of divorce*, Department of Economics, University of Edinburgh, Discussion paper

Damen G.J.J.(2002), Pensioenverevening bij beschikbare premieregelingen, *Pensioen & Praktijk*, nr. 11/2002

Davies S. and M. Denton (2001), *The economic well-being of older women who become divorced or separated in mid and later life*, SEDAP research paper, no. 66

Dietvorst, G, J. T. Gommer, P.M.M. van der Loo, M.A. Schreinemachers, B. Starink, J.F.M. van Rooij, M.M.A. van der Veeken, M.R. Visser (2005), *10 jaar Wet verevening pensioenrechten bij scheiding*, Universiteit van Tilburg, Tilburg

Dnes, A. (1999), *The effects of legislative change on female labour supply: marriage and divorce, child and spousal support, property division and pension splitting*, Social protection discussion paper series no 9905, The World Bank, Washington D.C.

Duwar J., G. Sheenan, J. Huges, (1999) Superannuation and divorce in Australia, *Australian Family Briefing*, no. 6

Emancipatieraad (1997), *Pensioenverdeling: gescheiden delen. Een verkennend onderzoek naar de werking van de Wet pensioenrechten bij scheiding in de praktijk*, Den Haag

Fokkema, T., (2000), "Vrouwen minder inkomen na scheiding", *Demos*, vol. 16

Gommer, J.T. en R. van der Velden (2005a), Pensioenverevening moet anders!, *Pensioen & Praktijk*, nr. 8/2005

Gommer, J.T. en R. van der Velden (2005b), Nabestaandenpensioen en conversie, *Pensioen & Praktijk*, nr. 11/2005

Henszey, B.N., A.F. Shapiro (1991), Distribution of pension benefits on divorce: some unresolved analytical issues, *The Journal of Risk and Insurance*, vol. 58, no. 3, p. 480-496

Huis M. van (2005), Flitscheiding blijft populair, *CBS Webmagazine*, Maandag 23 mei 2005

De Jong, A. (2000), Gescheiden mannen slagen beter op huwelijksmarkt, *CBS Webmagazine*, Maandag 31 juli 2000

Joshi H., H. Davies (1992) Pensions, divorce and wives' double burdens, *International Journal of Law and the Family*, vol 6, no. 2, p. 289-320 .

Kaufman R.T. (2000), The appropriate comparison of pension and non-pension assets in divorce, *Journal of Forensic Economics*, vol. 13, no. 3, p.255-269.

Klijnsen, H. (2007), Een bruiloft met mitsen en maren, *NRC*, 30-1-2007

Kok, L., G. Dietvorst, Bescherm vrouwen beter tegen verlies van pensioen, *Financieel Dagblad*, 28-1-2005.

Leene-Hoedemaker, I.E. (2005), Het (bijzonder) nabestaandenpensioen, *Tijdschrift voor scheidingsrecht*, afl. 9, september 2005

Meulen, A. van der, A. de Graaf (2006), Minder huwelijken na samenwonen, *CBS Webmagazine*, Maandag 27 maart 2006

Terug naar standaardweergave

Mueller, D.C. (2003), *Public Choice*, Cambridge University Press, Cambridge UK.

- OECD (2005), Ageing, pension reform and long-term care, *DELSA Newsletter*, Issue 1.
- Oers, M.H.M. van (2000), Waardeoverdracht van eigen beheer naar verzekeraar bij echtscheiding, *Pensioenmagazine*, 2000, nr. 5
- Portegijs, W., Hermans, B., Lalta, V., *Emancipatiemonitor 2006*, CBS,SCP, Den Haag
- Rijsbergen P.C.E. van (2002), Wet verevening pensioenrechten bij scheiding is de reikwijdte te beperkt?, *Pensioen & Praktijk*, nr. 11/2002
- Siegman, P.M. (2004), *Pensioen en scheiding*, monografieën echtscheidingsrecht, SDU, Den Haag
- Smith, I. (2003), The law and economics of marriage contracts, *Journal of economic surveys*, vol .17, no. 2, p. 201-225.
- Tsaoussis, A. (2004), Protecting homemakers' marriage specific investment under no-fault divorce: a model for restructuring alimony in civil law countries, *American law and economics review*, vol. 6, no. 1, p. 217-247.
- Valk, J. van der (2005), "Arbeidsdeelname van Paren", CBS *Sociaal economische trends*, 4^e kwartaal 2005.
- Valk, J. van der & A. Boelens (2004), "Vrouwen op de arbeidsmarkt", CBS *Sociaal economische trends*, 3^e kwartaal 2004.
- Witjes, W. R. Crauwels (2002), Pensioenverevening en artikel 2b PSW, *Pensioen & praktijk*, nr. 7/8/2000

Lijst met afkortingen

Anw	Algemene nabestaandenwet
DB-regeling	Defined benefit regeling (waarbij de pensioenaanspraak is vastgelegd)
DC-regeling	Defined contribution regeling (waarbij de pensioenbijdrage is vastgelegd)
DGA	Directeur-grotoaandehouder
vFAS	Vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsbemiddelaars
PSW	Pensioen- en spaarfondsenwet, per 1 januari 2007 vervangen door de Pensioenwet
PW	Pensioenwet, ingegaan op 1 januari 2007
VMSN	Vereniging van Mediators en Scheidingsbemiddelaars in het Notariaat
WVPS	Wet verevening pensioenrechten bij scheiding

Bijlage A Begeleidingscommissie

Mr Th.L.J. Bod (Gerechtshof Den Bosch, voorzitter)

Mr. R.A.C.M. Langemeijer (Mercer)

Mr. J. van Duijvendijk-Brand (Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn)

Prof. dr. J.J. Schippers (Universiteit Utrecht)

Mr. Y. Visser (Ministerie van Justitie, WODC)

Mr. W. de Jongste (Ministerie van Justitie, WODC)

Mr. I. Jansen (Ministerie van Justitie)

Ir. H.M.J. Sluijsmans (Ministerie van SZW)

H.G.J. van Leijen (Ministerie van SZW)

Drs. G.W.J.M. Schellekens (Ministerie van SZW)

Bijlage B Geïnterviewden en deelnemers expertmeeting

Geïnterviewde personen

	Geïnterviewde
Organisatie	Geïnterviewde
Universiteit van Tilburg	Prof. dr. G. Dietvorst
Ombudsman pensioenen	P.J.C. Keizer
Schols de Lange (PensioenkiJKer)	Mr. E. Schols
Vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsbemiddelaars (vFAS)	Mr. M. Burgers
Thijssen pensioenadvocaten	Mr. W.P.M. Thijssen
Towers Perrin	Mr. P. M. Siegman
Vereniging van Mediators en Scheidingsbemiddelaars in het Notariaat (VMSN)	Mr. A. de Kok
Stichting voor ondernemingspensioenfondsen	F. Prins
Vereniging van bedrijfstakpensioenfondsen	J. Nijtmans, verwezen naar position paper VB
Verbond van Verzekeraars	H. Geboers
Hof Den Haag	Prof. dr. G. Stille
PVF Achmea	H. Donker, M Ockhuizen, M. Oertel
Blue Sky Group	J. Lambach
PGGM	P. Bor, Mr. drs. P. Hagoort
BPF bouw	P. Kasse
PBO-D	G. van der Schor
AXA verzekeringen	L. van der Helm

Deelnemers aan de expertmeeting

Organisatie	Deelnemer
Universiteit van Tilburg	Prof. dr. G. Dietvorst
Ombudsman pensioenen	Mr. C.G.C. Strookman
Schols & de Lange	Mr. E. Schols
Vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsbemiddelaars (vFAS)	Mr. M. Burgers
Towers Perrin	Mr. P. M. Siegman
Stichting voor ondernemingspensioenfondsen	Mr. W. Witjes
Vereniging van bedrijfstakpensioenfondsen	Mr. drs. G. Bierlaagh
Verbond van Verzekeraars	Mr. E.V.G. Bot
PGGM	P. Bor
PGGM	Mr. drs. P. Hagoort
AXA verzekeringen	L. van der Helm
Gerechtshof Den Bosch	Mr Th.L.J. Bod (voorzitter)
Ministerie van Justitie	Mr. I. Jansen
SEO Economisch Onderzoek	Drs. L.Kok
SEO Economisch Onderzoek	Drs. J. van der Sluis

Bijlage C Enquête advocaten en notarissen

De overwegingen en problemen die uit de interviews naar voren kwamen, vormden het uitgangspunt voor de samenstelling van de vragenlijst. De enquêteresultaten zijn gebaseerd op een steekproef onder advocaten lid van de vFAS en notarissen lid van de VMSN. De VFAS heeft al haar 800 leden schriftelijk aangezocht deel te nemen aan de vragenlijst, hetzelfde geldt voor de VMSN (90 leden). De enquête is daarmee aan 890 mensen verstuurd. Met 248 mensen die de enquête ingevuld hebben, is de totale respons 27.87%. Van de 248 mensen die gereageerd hebben zijn er 194 advocaat en 17 notaris, van 37 mensen is het beroep onbekend. Daarmee is de ondergrens van de respons voor advocaten 24.25% en voor notarissen 18.89%.

Niet elke respondent heeft de vragenlijst volledig ingevuld, waarbij wel nagenoeg alle vragen door een grote meerderheid beantwoord zijn. Reden voor niet invullen is onbekend, en er kan ook niet vastgesteld worden of deze vorm van non-respons selectief is. (Of bijvoorbeeld dat onder de mensen die niet op een stelling antwoorden er relatief veel mensen zijn die het er mee eens of juist mee oneens zijn.) De non-respons hoeft hier niet bezwaarlijk te zijn. Het is aannemelijk dat zij die gereageerd hebben meer betrokken zijn bij de WVPS dan mensen die niet geantwoord hebben. Voor veel vragen zijn juist de antwoorden van die eerste groep het meest interessant en relevant. De gerapporteerde percentages zijn berekend op basis van het aantal respondenten dat de vraag daadwerkelijk beantwoord heeft.

Van de respondenten is de meerderheid vrouw (66.5%). Verder is een grote meerderheid van de geïnterviewden is advocaat (78%), een kleine minderheid is notaris (7%). De gemiddelde leeftijd van de geënquêteerden is 44 jaar (met een minimum van 28 en een maximum van 67 jaar).

Dataset	
Aantal respondenten	248
Beroepsgroep	
Advocaat	78.2%
Notaris	6.9%
Onbekend	14.9%
Geslacht	
Man	19%
Vrouw	66.5%
Onbekend	14.5%
<i>Leeftijd (als bekend)</i>	44 jaar

Bijlage D Enquête ex-echtgenoten

De enquête onder gescheiden personen is uitgevoerd door TNS NIPO. TNS NIPO beschikt over een groot panel bestaande uit ruim 200.000 personen. Daarvan kunnen 54.000 huishoudens via modem (Computer-Assisted Self-Interviewing) worden ondervraagd. Om een onderzoek onder netto 500 respondenten te kunnen realiseren is een startgroep van ca 700 gescheiden personen geselecteerd op basis van een selectievraag. Deze selectievraag moest bepalen wie er tot de doelgroep behoorde. We hebben mensen geselecteerd die gescheiden zijn in de periode 1996-2003 en minimaal vijf jaar getrouwd waren geweest. In de selectievraag is niet verteld waar de enquête over ging.

Aan de groep van 700 gescheiden personen die op grond van de selectievraag geselecteerd zijn is de enquête voorgelegd. Deze enquête is door 571 mensen beantwoord. De groep is zo samengesteld dat de respons van mensen die voor 2000 gescheiden zijn als mensen die na 2000 gescheiden zijn even groot was en in beide groepen is de helft vrouw en de helft man. De startgroep van 700 personen was representatief samengesteld. Ook hier geldt dat de reden voor non-respons niet vast te stellen valt. Het is daarbij mogelijk dat mensen bij wie de WVPS probleemloos is toegepast minder snel zullen reageren dan andere groepen. De respons is echter dermate hoog dat dit geen groot probleem lijkt.

Steekproef TNS NIPO	
Aantal respondenten	571
Geslacht	
Man	50,1%
Vrouw	49,9%
Leeftijd	48.5 jaar
Gescheiden	
Voor 2001	47,8%
Na 2001	52,2%
Huwelijksduur	
Minder dan 5 jaar	2%
Minstens 5 jaar	98%

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl